

H Ü S N Ü A K S O Y

DÜŞÜN VE
AŞKIN GİZEMİ

SULTAN YERK.

DEMENE

Zed

Düşün ve Aşkın Gizemi

Hüsnü Aksoy

© Zed Yayın: 22

1. Baskı: Ekim 1998

ISBN: 975-7026-21-2

ÖNSÖZ

Sevgili dostum Fatmagül Berktaş, bu denemenin genel bir değerlendirmesini yaparken, eleştirinin keskin ucunu denemenin içeriğini oluşturan düşün yaratıcı, aşkın özgürleştirici yanlarına değil, bu temaların içinde olduğu, dönüştürülüp yeni biçimlerde sunulduğu söylemin ideolojik yanına yöneltiyordu.

Berktaş, dile ilişkin bazı olumsuzlukların giderilmesinin yanı sıra, içeriğinin kimi olumsuz yanlarını da ortadan kaldıran bu eleştirisinin bir yerinde, şu yargıyı sunuyordu: “Ataerkil değerleri içeren, geleneksel kurumların oluşturduğu, simgesel anlamıyla ‘erkek aklı’nın denetleyip yönlendirdiği “erkek aşkı”nı eleştirirken, bir erkek olarak kendi konumunu yeterince belirlemeden, kadınlar adına gereğinden fazla ve sert konuşmuşsun. Bir cins olarak erkeğe yönelttiğin eleştiri, birey olarak seni kayırmıyor mu? Sen, erkek kişiliğini kurgunun neresine yerleştirmişsin?”

Sen’in söylem biçimi, içinde ataerkil egemenliği meşrulaştırma işlevini üstlenmiş, gizlenmiş, örtük bırakmış, kendini dolaylı olarak ortaya koyan kimi bilinçaltı etmenlerin yönlendirdiği yeni bir hegemonyayı barındırmıyor mu?”

Görünüşte feminal, özünde ataerkil çekirdeği barındıran sözde yeni erkek tiplerine yöneltilen -En azından kısmen benim de içinde yer aldığı imasını içeren- bu eleştire sırtımı çevirmek, görmezlikten gelmek olanaksızdı.

Erkek aklının işleyip kodladığı, erkek dilinin saptayıp bireyden bireye, kuşaktan kuşağa aktardığı, altıbin yıllık geçmişi olan, kendini zaman içinde sonsuz çeşitlilikte ortaya koyan ataerkil değerler içinde yer aldığımız sürece, oluşturacağımız her söylem, ataerkil ideolojisinin damgasını az ya da çok taşıyacaktır. Sadece bilincimizin içeriğini, biçimini ve doğrultusunu değil, bilinçaltımızı da dolaylı biçimde kodlayıp yönlendiren ataerkil ideolojiden mutlak olarak arınmış bir söylemden bahsetmek olanaksızdır.

Şu sıralar çağdaş görünümlere sahip “yeni” erkek tipler arasında revaçta olan söylem biçimi, görünürde feminal, özünde ise ataerkil gibi! Bu söylemi kuran, geliştirip sunan erkekler, ilişkiye girdikleri kadınları, aynı haklara ve özgürlüklere sahip, benzer sorumlulukları üstlenmiş, kendi adına karar verebilen, kendisi için anlamlı seçenekler üretebilen, sözde eşit ve özgür varlıklar olarak alıyorlar.

Bu söylem tarzı, sözkonusu “yeni” erkekleri öylesine rahatlatır ki, sonunda kadınlara ağırlık yapmasın, ek yük getirmesin diye onlar adına iyiye, güzele ve doğruya ilişkin kararlar alırken, onların isteklerini karşılayacak, arzularına cevap verecek yeni hazlar ve doyumlar yaratmaya yönelirler. İlişki içine girdiği kadını içeriden kuşatan, yapay örtüşme görüntüsü içinde kendisine bağımlı kılan bu erkekler, sevimsiz, çekilmez ve dayanılmaz bir tip olarak kadınların karşısına çıkarlar.

Doğrusunu söylemek gerekirse, ataerkil gömleği söküp sırtımdan atma çabası içindeyken, bir dönem ben de kendimi bu “yeni” erkek tiplerin içinde bulmuştum. Biraz uzun sürdüğü için de -

doğrusu hâlâ sürüp giden kesintisiz bir süreç olarak alın siz- faturasını ağır ödedim. Şimdilerde, kendi kendisini kurup yeniden yapılandıran, zengin, çok yönlü ve özgür kadın tiplerini “yaratmaktan”sa, bu sürecin öznesi olan, kendi kendini yaratmaya çalışan kadınlara gölge olmamaya özen gösteriyorum. Böylece, sonunda birbirine benzeyen iki farklı kişiliği bir potada eritmeyi, bu yoldan iki “kişiliği” birden yüklenmeyi bir kenara bırakıp, kendi kişiliğimi taşımaya karar verdim. Yeterince “ağırım” zaten!

Her ne kadar malum çevrelerce “kendi cinsine ihanet eden”, “erkeklerin yüz karası” olarak tanınsam da, hâlâ bilincimi ve bilinçaltımı kuşatan ataerkil zinciri kırmış değilim. Tutarlı, uyumlu ve dengeli kişilikleri çözen, rasyonel süreçleri kesintiye uğratan kriz ve bunalım dönemlerinde ortaya çıkan bastırılmış “ataerkil ben” arada bir de olsa hâlâ yokluyor beni.

Kendini çoğu kez bilincin bölünmesinin ürünü olan çift kişiliklilik biçiminde ortaya koyan bu yoklamaların düşlerimizi körelten, sevme yetimizi sakat bırakan sonuçlara yol açtığı kesin. Bizi düşlerin yaratıcı, aşkların özgürleştirici gücünden yoksun bırakan bu bölünmeler, bazen intiharın kıyısına bırakabilir insanı. Verili kurumların üyesi olduğumuz, ataerkil değerleri benimseyip, bunlara uygun davranışlar sergilediğimiz oranda, bu çift kişiliklilik durumunu bastırıp, geriye iterek etkisinden kurtulduğumuzu düşünürüz sık sık.

İşin dramatik yanı, verili yapı varlığını sürdürdükçe bu olumsuz durumdan kurtulmak da olanaksız. Aynı bahçeye kök salmışız, aynı sudan, aynı ışıktan besleniyoruz. Başka bir bahçe yok ki, kökümüzü sokup, kendimizi oraya dikelim! Özgürleştirici ışıklardan, eşitleştirici sulardan beslenelim! Çiçeklerin, çocukların ve kadınların özgürce serpilip geliştiği, bu düş ve aşk bahçesi için ne verilmez ki!

Sevgili dostlarım Mehmet Çetin ve Sinan Şanlıer, dilde akışı kesintiye uğratan, kurguda anlam belirsizliklerine, mantıksal boşluklara yol açan kimi olumsuzlukların giderilmesini sağlayan, yararlı birer eleştiri sundular. Bu eleştirilerden kısmen de olsa yararlanabildiğim için, kendilerine teşekkür ederim.

Feminal değerlerden bahsedildiği zaman, ışıl ışıl parlayan güzel gözlerinden insana, kadın olmanın sıcaklığını, içtenliğini, yalınlığını sunan sevgili dostum Olcay Çelik’e de teşekkür etmek isterim. Bazı yerleri yeniden yazılan bozuk bir metni dizmesinden çok, harflerin, sözcüklerin mekanik akışının yol açtığı soğukluk içinde, kendi cinsinin sıcaklığını yakalayıp, karşısındakine sunabilen ilk okuyucum olduğu için, kendisine yeniden teşekkür ederim.

Son olarak, metnin dizgiden çıkmış son biçiminin tashihini üstlenerek, dile ilişkin olumsuzluklara rötuş çeken sevgili dostum Ali Çakmak’a da teşekkür ederim.

ÖRÜMCEK KADININ ÖPÜCÜĞÜ

Medyanın oluşturup sunduğu biçimiyle, Orhan Pamuk'un "Yeni Hayat" romanının reklamında, "Bir kitap okudum hayatım değişti" spotu kullanıldı. Okuyucu üstünde bırakacağı çekici, sürükleyici ve yönlendirici etkisinden dolayı, bilinçli biçimde seçilmiş bu spot romana, herkesi kendisine çeken gizemli, büyüleyici bir hava verdi.

Reklam spotu, görünüşte, kişiliklerin ve yaşamın dönüştürülmesinde kitapların yerine, üstlendikleri işlevlerin büyüleyici etkisine vurgu yaparken; gerçekte bu vurguyu, gizemli bir havaya sokulan "Yeni Hayat"a kaydırıyordu. Bu vurgu kaymasının dolaylı olarak taşıdığı mesaj şuydu: "Eğer yaşamından memnun değilsen, kişiliğin derin yaralara yol açan çelişkiler barındırıyorsa, çevrenle ve diğer insanlarla uyumsuzsan, verili kurumlar, değerler seni boğmaya başlamışsa, bu nedenlerden dolayı yaşamında ve kişiliğinde anlamlı ve somut bir değişiklik istiyorsan, 'Yeni Hayat'ı okumalısın. Sihirli kutunun anahtarı orada!"

Ve beklenen gerçekleşti. "Yeni Hayat"a yönelim öylesine büyük oldu ki, kısa sürede onlarca baskısı oldu, yüzbinlerce alıcı buldu.

Pamuk, gerçek yaşamında böyle bir kitap okudu mu? Eğer okuduysa, söz konusu kitap, kişiliğinde ve yaşamında böylesi köklü, kapsamlı ve radikal dönüşümlere yol açtı mı? "Yeni Hayat"ın kurgusunun oluşturulmasında, kurguyu içeren tema ve tiplerin biçimlendirilmesinde, esin kaynağı olarak ne tür işlevler üstlendi? Bu sorulara anlamlı bir cevap vermem olanaksız, çünkü ne Yeni Hayat'ı okudum ne de bu romanın üstünde koparılan fırtınanın içinde yer aldım. Ama kişiliğim ve yaşamım üstünde derin, kapsamlı ve dönüştürücü etkisi olan bir film izledim bir zamanlar; "Örümcek Kadının Öpücüğü." Aradan tam onbeş yıl geçmiş olmasına karşın, etkisi hâlâ sürüp gidiyor yaşamımda.

Bu film, kritik bir dönemde, beklenmedik bir misafir gibi, paldır kültür girdi iç dünyama. 12 Eylül'den hemen sonraydı. Siyasal bilinci yüksek, örgütlenme yeteneği gelişmiş işçiler, işyerlerinden atlıyordu birer birer. Memurların işine son veriliyor, öğretim üyeleri üniversitelerden uzaklaştırılıyordu. Metal işçisi olarak ben de kendimi sokakta bulmuş, boş vakti çok olanların mesleğini öğrenmek için felsefe eğitimine başlamıştım. Ortalığın tozu dumanı dağılmış, her yere ölü bir sessizlik sinmişti. Barış şarkılarının, özgürlük türkülerinin yerini postal sesleri, tankların gürültüsü, generallerin nutukları almıştı. Ülkeyi bir ahtapot gibi sarmış olan şiddet, sabotaj, kundaklamalar, yargısız infazlar, faili meçhul cinayetler, bir düdük sesinden sonra birdenbire kesilmiş, kendiliğinden durmuştu. Birilerinin "hadi başla" komutuyla ortaya çıkan, bitiş düdüğüyle birlikte sahneyi terkeden, yönetmeni, senaryosu ve oyuncusu önceden belli olan bir oyunun bilmem kaçınıcı perdesini seyrediyorduk, büyüü bozulmuş, sırrı çözülmüş şu toplumda.

Neden çıkıp gelmedi beklenen devrim? Tünelin öteki ucunun aniden kararmasının ne anlamı vardı? Niçin bıçak gibi kesildi özgürlük düşü? Yeniden esecek miydi umut rüzgârı? İnsani değerlerin çözüldüğü, tutarsız davranışların kol gezdiği, kişiliklerin bölündüğü, yüreklerin derin

yaralar aldığı, herkesin karşılıklı olarak birbirinikullandığı, iyiliğin, güzelliğin, duyarlılığın uçup gittiği bu sevimsiz ortamda zihnimi kurcalayıp duruyordu bu tür sorular.

Umutları körelmiş, idealleri kirletilmiş, düş kurma gücü zayıflamış, sevme yetisi tahrip olmuş, kendisine ve diğer insanlara güvenini yitirmiş, etik bir çöküntü içinde yüzüp duranlar gibi ben de, kişiliğimi ve yaşamımı çok yönlü bir eleştiriye uğratmayı düşünüyordum. Sokrates'in ikibin yıl önce dile getirdiği "sorgulanmayan yaşam, yaşamaya değmez" düşüncesi, benim için derin ve somut bir anlam ifade ediyordu. Felsefi eğitimimin başlangıcında ortaya çıkan, ama yeterince ve güçlü olarak esmeyen eleştiri rüzgârını arkama alıp kendimi, yaşamımı, içinde yer aldığım ilişkileri, benimsediğim değerleri ve izlediğim davranışları sorgulamaya başladım.

Bu iç soruşturmanın gelip dayandığı nokta, kişiliğimin ataerkil yanıydı. Katı, kendi içine kapalı kişilikleri biçimlendiren ataerkil değerler kanatıp duruyordu yüreğimi. Cinsel hazzı içerip içermemesine bakılmaksızın, kadınların ürkek bakışlarından, titrek seslerinden, estetiksel zevkler almayı önleyen; karşı cinsle insani temelde içsel, dolaysız bir bağlantı içine girmeyi, dolayısıyla kısmi bir örtüşmeyi olanaklı kılan empatiyi yok eden bu deli gömleğini üstümden nasıl atabilirdim? Bunun için kişiliğimin köklü, kapsamlı, çok yönlü ve derin bir dönüşümden geçirilmesi gerekiyordu.

Film, bu dönüşümün devindiricisi olacak şekilde bilincime girip, bilinçaltımın derinliklerine yerleşti çarçabuk. Filmin üstümdeki etkisi öylesine güçlü ve kapsamlı oldu ki, kişiliğimin ataerkil yanlarının yanı sıra, siyasal ideallerimin etik içeriğini de derinden sorgulamaya itti beni. Eleştirici gücü, dönüştürücü ve sürükleyici işleviyle birleşince, kişiliğimin yeniden kurulup anlamlandırılmasında önemli etkisi oldu bu filmin. Değerlerimin oluşturulmasında, davranışlarımın biçimlendirilmesinde geriye dönüp sık sık başvurduğum bir esneyici güç olarak, iç dünyamın bir parçası oldu. Yaratıcı gücüne çok şey borçlu olduğum düşlerimin sıcak ve canlı bir damarına dönüşen bu filmin işlediği tema, bilinçaltımın derinliklerine yerleşerek belleğimin her noktasında kök salmaya başladı. Kritik durumlarda gün ışığına çıkıp, içinde yer aldığım anlam kaymalarını, anlam belirsizliklerini, anlam boşluklarını yok etmede farklı işlevler üstlendi. Özel yaşamımın sorgulamasına yeni boyutlar katarak, sürekli olarak canlılığını ve zenginliğini arttırdı.

On beş yıl sonra dönüp, yitip giden anların silik, puslu görüntüsünden geriye baktığım zaman, filmin konusunu yeniden hatırlar gibiyim: Askeri diktatörlüğün hüküm sürdüğü bir Latin Amerika ülkesinde tutuklanıp işkenceden geçirildikten sonra, hücreye atılan bir devrimci kişilik ile aynı hücrede bulunan bir homoseksüel arasında ortaya çıkan aşk teması çevresinde, siyasal değerlerin etik içeriğinin, sinema dili ve kurgusu içinde radikal bir sorgulaması yapılmaktaydı.

Askeri diktatörlüğe karşı mücadele yürüten gizli bir siyasal örgütün önderlerinden biri, askeri yönetim tarafından tutuklanır. Üyesi olduğu örgüte ilişkin bilgiler elde etmek için yoğun bir işkenceden geçirilir. Özgürlük düşünden güç bulan önder kişilik, işkenceye direnerek, ne siyasal açıdan çözülür ne de etik açıdan çöker. Güzel, anlamlı, duyarlı ve özgür bir dünya için, ruhunu ve bedenini altın tepside insanlığa sunan bu siyasal önder, işkenceye karşı direnip demokrasi mücadelesinin simgesi haline gelirken, parçalanmış ve tahrip edilmiş bedeniyle birlikte kendisini bir homoseksüelle aynı hücrede bulur.

Hapishane yönetimi, siyasal açıdan çözemediği bu kişiliği ahlaki açıdan çözerek, kendisi için gerekli olan bilgileri verebileceği beklentisinden yola çıkarak, onu bir homoseksüelle aynı hücreye koyar. Hapishane yönetiminin, baskı, işkence ve zulüm altında siyasal mücadele

yürütmenin etkisiyle katlaşmış, kısmen içine kapanık ve sert bir yapıya sahip olan devrimci kişiliğin, homoseksüelle cinsel ilişkiye girerek çözüleceği ve bunun sonucunda kendileri için gerekli olan bilgileri vereceği beklentisi tersine döner.

Kişiliğin ataerkil yanları, siyasal bir çözülmeye uğrar ama, etik bir çöküntünün içine sürüklenecek tarzda değil, siyasal direnişi güçlendirecek tarzda çözülmeye başlar. Homoseksüel ile devrimci kişilik arasında ortaya çıkan aşk, devrimci kişiyi ne etik açıdan çökertir ne de siyasal açıdan çözer. Tersine, özgürleştirici özelliğe sahip olan her aşkta olduğu gibi, bu aşk da devrimci kişiliğin kendini içinde kurup, yeniden yapılandırma yoluyla yenilenmesine yol açar. Eskiye oranla daha esnek, canlı ve duyarlı özellikler kazanan devrimci kişilik, yoğun işkencelere ve baskılara karşı daha güçlü biçimde direnmeye başlar.

Önceleri hapisane yönetimi, devrimci kişilikten haber sızdırıp aktarması koşuluyla homoseksüele dışarıya çıkma, dışarıdan içeriye yiyecek, içecek ve giyecek sokma olanağı verir. Homoseksüel, önder kişiliğin bilinçli olarak kendisine verdiği kimi zararsız bilgileri yönetime aktararak, bu olanaktan bolca yararlanır. Bu yoldan, sevgilisinin kendisini toparlamasına olanak veren yiyecek ve içecekleri içeri sokar. Böylece sevgilisinin parçalanmış bedenini onarır, kırılan dökülen yanlarını toparlar, altını temizler, kirlilerini yıkar, bir anne şefkatiyle sarıp sarmalar onu.

Bu sıcak, içten ve dolaysız sevgi açılımları karşısında, önder kişilikte varolan homoseksüele yönelik antipati duygusu zamanla kaybolur. Artık önder kişiliğin sınırlarını bozamaz, midelerini bulandırmaz ya da en azından komik gelmez, kimi davranışları homoseksüelin. İdeolojik açıdan uyumsuz, siyasal konumları birbirinden farklı, aynı cinsin üyesi olan iki kişi arasında güçlü bir aşka yol açacak bir empati oluşmaya başlar. Bu empati sayesinde devrimci kişilik, homoseksüelin penceresinden kendisine bakma olanağı bulur. Bu pencerenin içinde kendisini yeniden kurar, anlamlandırır, tanımlar. Bu yoldan, homoseksüelle arasında kısmi bir örtüşmeye yol açan içsel bir bağlantının içine girer. Empati, karşılıksız sevmenin, kendini önkoşulsuz karşı tarafa sunabilmenin, gerektiğinde sevgilisi için yaşamını gözden çıkarabilmenin duygusal zeminini yarattığı için, aşkın olmazsa olmaz koşuludur. Empatinin ortaya çıkardığı bu yeni duygusal ilişkiden haberdar olan hapisane yönetimi homoseksüeli daha sıkı takibe alıp, davranışlarını yakından izler. Devrimci kişilik de yönetimin olup biten süreçten haberi olduğunu ve kendilerini yakından izlediğini bilmektedir.

Zaman hızla akıp geçer. Artık cezası bitmeye yüz tutmuş olan homoseksüel dışarı çıkmaya hazırlanmaktadır. Sevgilisini hücrede bırakarak güneşe çıkmamanın hüznü, paslı bir hançer gibi kanatır durur yüreğini. Sevgilisini bir daha görememenin endişesi, aşkını yeniden yaşayamamanın burukluğu sık sık yoklayıp dururken yüreğini; bir yolunu bulsa ana kuş gibi içeride yuva yapıp, yavrusunu kanatlarının altına alıp ısıtmak için neler vermez ki! Ama nafile, ne yapsa boşuna, artık kafesten uçup gitmenin zamanı gelmiştir.

Devrimci kişiliğe gelince, bedeni ve ruhunun yanı sıra, her şeyini uğruna verdiği devrim aşkıyla öylesine yanıp tutuşmaktadır ki, homoseksüele olan aşkı, ancak devrim aşkının gölgesine sığınmakta, bu gölgelerin yaydığı sisler arasında bir anlam ifade etmektedir. Bu yüzden olacak ki, sevgilisine ölümcül bir görev vermekten kaçınmayacaktır.

Devrimci kişilik, adeta sevgilisine bu oltaya yem olmak ister misin der gibi, şu anda anımsadığım kadarıyla şunları söyler:

“-Sana, örgüte ulaştırman için bir mesaj vermek istiyorum; büyük olasılıkla bu görev yaşamına mal olacak, götürüp götürmemekte serbestsin, bu görevi ister misin?”

Homoseksüelin cevabı ise, gerçekte aşık olan birisinin gözü pekliğini, cesur yürekliliğini yansıtır gibi:

“-Sen içeride ben dışarıda olacağım, ortada ne sevgi, ne de aşk olacak, aşkın olmadığı yerde yaşamın bir anlamı var mı ki? Ver mesajı götüreyim.”

Zaman hızla tükenirken, sevgilisiyle vedalaşan homoseksüel, son kez onun çakmak çakmak parlayan, kararlılığının simgesi kara gözlerinde ürkek gölgesini arar, titrek bakışlarında kendini ona sunar. Ve ardından terkedip gider hücre denen aşk yuvasını.

Dışarı çıkar, annesi ve yakın dostlarıyla vedalaşır, kendini sıkı takibe almış ajanlara izini kaybettirmek için köşe kapmaca oynamaya başlar. Sonunda izini kaybettirir. Mesajı istenen adrese ulaştırır. Geri döndüğünde, çapraz ateşe tutulur. Köşe başında yığılıp kalınca bedeni, göğün mavisinde uçmaya başlar ruhu, kanat çırpar delice, boşlukta kendisini arayıp duran sevgilisine kavuşmak için.

O müthiş final sahnesinden sonra, salondan dışarı çıktığımda tank çarpmışa dönmüştüm. Aklım yerinden oynamış, buzları çözülmüştü yüreğimin. Kimbilir belki de ömürboyu sürecek olan bir sorgulamanın içinde buldum kendimi çarçabuk. Zaman zaman geriye döner, o filmin üstümde sürüp giden çarpıcı etkisinin nedenini sorar dururum kendime. Neden tank çarpmış gibi olmuştum? Verilen mesajın anlamı neydi? Film diğer izleyiciler üstünde de benzer bir etki yapmış mıydı? Yoksa içinde yer aldığım çözülme sürecine denk geldiği için mi, üstümde böylesi bir etki bırakmıştı?

Zaman içinde, bu sorularla iç içe geçmiş, karşılıklı olarak birbirlerini etkileyen bir dizi soruyu sorup durdum kendime? Bu soruların bazılarını şöyle sıralamak olanaklı: Cinsel ilişkinin her zaman, her yerde ve herkes için genel geçer olan bir normu var mı? Eğer varsa bu norm, verili erkek aklının ve dilinin biçimlendirdiği ataerkil değerlerden ne oranda etkilenmekte? Cinselliğin etik bir içeriği var mı? Varsa eğer böyle bir içerik, farklı ya da aynı cinsten olan kişiler arasında ortaya çıkan ilişkilerde kendini nasıl ortaya koyar? Cinselliğin etik içeriği, kendi içinde siyasal ve ideolojik bir doğrultu taşır mı? Asıl önemli soru ise, cinsel içerikli aşk ile, siyasal içerikli devrim aşkı arasında ne tür bir ilişkinin kurulabileceği sorusuydu. Devrim aşkı ile kişisel aşkın nerede ayrıştığı ve nerede örtüştüğü sorunu, homoseksüel içerikli bir aşkta daha karmaşık bir içerik kazanıyor muydu?

Filmde etkin işlevler üstlenmiş olan devrimci kişiliğin iki aşkı vardı: Birisi, siyasal ve ideolojik değerlerle donatılmış olan devrim aşkı; ikincisi ise ataerkil değerlerin biçimlendirdiği cinsel ahlakın normlarının dışında biçimlenen yeni aşkı. Devrimci kişilik, kimbilir belki de yaşamı boyunca somut olarak algılayamayacağı bir soyut devrim aşkı için, yanı başında sürüp giden somut aşkını bile bile ölüme sürükleyebiliyordu. Oysa homoseksüelin bu yeni aşkın dışında bir aşkı yoktu. Siyasal ideallerine katılmadığı, yürüttüğü siyasal mücadeleyi anlamlı bulmadığı bir insana olan aşkı için bile bile ölüme gitmekteydi.

Film, oracıkta deli gömleğini sırtımdan çıkarıp atmama yol açmadıysa da, en azından orasını burasını yırtıp, parçalayıp, düğmelerini sökerek kullanılmaz hale getirdi. Artık hiçbir şeye yaramayan bu deli gömleğini çıkarıp atmak için, köşe başında tatlı bir anıyla karşılaşmak yeterli olacaktı. Ve öyle de oldu. Yaşamımda karşılaştığım tek şans çıkageldi. Bahar yeşili gözlerine,

ürkek bakışlarına, titrek sesine vurduğum müthiş bir kadınla, her anı bir serüven olan, içinde kendimi yeniden kurup yapılandığı bir oniki yıl yaşadım. Akıp giden bir duygu seli içerisinde yenileyip dururken kendimi, sık sık dönüp söz konusu filmin anılarını canlandırdım. Yeni düşlerin kapılarını aralayıp, sır dolu anlamlarla karşılaştıran bu serüven, yaşamımın en görkemli kesiti oldu. Sanırım oniki yılın her anında yeniden aşık olup durdum o kadına. Uyduruk işimden ayrıldım, olmayan mesleğimi terkettim, beş para etmez akademik ünvanı bir kenara bırakıp, elimde valizim tam oniki yıl dolaşıp durdum peşinden.

Şimdi dönüp geriye bakıp, bir aşkın hangi açılardan ve ne oranda özgürleştirici olup olmadığı sorusunu sorduğum zaman, eski ve yeni kişilikler arasında ortaya çıkan olumlu farklılıklar, aşkın kişilikleri nasıl dönüştürüp farklılaştırdığı sorusuna bir cevap gibiydi. Bir aşkın özgürleştirici gücü, kendisine kaynaklık eden ilişkileri üreten, biçimleyen ve taşıyan kişilikler üzerindeki dönüştürücü etkisinde kendisini ortaya koyuyordu. Herhangi bir aşk, kişilikleri geliştirerek, farklılaştırıp yeniden biçimlendirerek zengin, çok yönlü ve yaratıcı kişilikler yaratma potansiyelini kendinde ne oranda taşıyorsa, biliniz ki o oranda özgürleştiricidir.

Bu çalışma, bir filmin ve kadının yaşamımdaki yerini, kişiliğimi dönüştürüp yeniden biçimlendirmedeki etkisini örtük ve dolaylı biçimde dile getiren felsefi içerikli bir denemedir. Sezgiye dayanan çözümlerinin ağırlıkta olduğu betimleyici bir üslupla kaleme alınmış bu denemenin ana teması düşün yaratıcı, aşkın özgürleştirici içeriğini gün ışığına çıkarmaktır.

DÜŞÜN GİZEMİ

Derin bir giz,
Çözümü zor bir bilmecedir düşler
İçinde yaşamın örüldüğü.
Bir yanımız balçığında çırpınırken gerçeğin,
Uğraşıp durur öbür yanımız,
Sırrını çözmek için düşlerin.
Ne imgeler sızabilir,
Puslu penceresinden içeri,
Sonsuz derinliğine düşlerin.
Ne sözcükler açabilir,
Kapısını sır dolu kutunun.
Avuçlayıp durma boşuna,
Gölgesini düşlerin.
Islak bir sabun gibi
Kayıp düşer elinden
Sonsuz boşluğuna evrenin.
Kördüğümü çözmek için
Şeytanı çağırma boşuna,
Bırak bildiği gibi aksın,
Kim yakalarsa düşleri
Çıplak bedeni içinde yıkansın.
Gizi sarhoş eder,
Büyüsü döndürür başımızı.
Dokunduğu şeyleri yakar,
Kül olup söner,
Ateşinden yoksun olanlar.
Uçunca taze baharlar,
Kararınca gölgesi ayın,
Kesik kesik ötünce kuşlar,
Ne içini serinletir yosunlar,
Ne de ateşini söndürebilir,
Rüzgârı mavi denizin.
Sen düşüyle oynaşıp dururken

Sokulur koynuna usulcacık
Sarıp sarmalar belini
Utanır gizler yüreğini
Yitik yitik ağlayan gözleri.

Gizem sözcüğüyle, ele avuca sığmayan, denetimi güç, kendini farkında olmadan dolaysız ve birdenbire ortaya koyan, yeterince olgunlaşmamış gizil güçler, potansiyel yetiler, bunlarla uyumlu ya da çelişkili özellikler gösteren ilişkiler, süreçler, olaylar dile getirilir. Düş sözcüğü gizem sözcüğünden daha karanlık, belirsiz, esrarengiz, sırlarla dolu bir sözcüktür. Düşte saklı olan güçler, süreçler kendini dolaylı biçimde, örtük ve belirsiz olarak ortaya koyarlar ve bu yönüyle soyut aklı değil sezgiyi besler, durup dinlenmeden.

Farklı seslerin, renklerin, ışıkların, parıltıların, gölgelerin ve görüntülerin dansına benzer düşlerin dansı. Bitip tükenmez bir enerjinin kaynağını oluşturan düşlerden beslenir, güç bulur canlı ruhlar. Hızı ve ritmi ne kadar yüksek olursa olsun ne başına varabilir, ne sonunu bulabiliriz düşlerin; sırların dolup taşıdığı büyülü bir denizde yüzeriz sonsuza dek. Aklımız, bu ritmik dansın kıyısında dönerken, yüreğimiz sonsuz bir enerjinin ısıyla kavrulur. Dansı kesintiye uğratan herhangi bir olay ortaya çıkarsa şayet, oracıkta bozulur sinirlerimiz, midemize kramplar girer, kesintiye uğrar duyarlılığımız, felç olup gider ruhsal süreçlerimiz.

Bir kez yeniden başladı mı dansı düşün, kuruyan çeşmeler su verir, şırlı şırlı akar musluklar. Temmuz sıcağında bir kartopu gibi serinletir içimizi. Çölde yolunu yitirmiş bir şaşkın aşık için, gerçeğin seraba dönüşmesi gibidir düşler. Çoğunlukla elimizden kaçıp, evrenin derin boşluğunda kaybolup gittiği zaman, hüznü bir sonbahar rüzgarı estirir ardında. Eski çınar ağacının çürüyen damarlarına can verir, kuruyan dallarına kan akıtır, büzüşen çiçeklerin yeniden filizlenmesine olanak sağlar düşler. Düşler olmaksızın, tarlaya atılan tohum filizlenmez, çiçek açıp meyve vermez. Düşler, yaşam hamurunun yoğrulmasında, pişirilip kıvama getirilmesinde, tadı tuzu olurlar her bir şeyin.

Düşler olmaksızın ne gizemi ne büyü kalır yaşamın; zevksiz, coşkuz, heyecansız, tek biçimli akıp giden bir sürece benzer ömrümüz. Düşlerden yoksun olanlar, suyu sıkılmış bir limonu andırırlar. Kurumuş çam ağacından susuz toprağa düşen kozalaklara benzerler, küçük bir kıvılcım yok olmaları için yeter de artar bile. Rüzgârın hızına göre sallanıp duran kurumuş sonbahar yaprağını andırırlar çoğu zaman.

Dayanışmanın, yardımlaşmanın kaynağıdır düşler; yaralı kişilikler kendini içinde onarır, yitip giden hayatlar dirilir yeniden. Bilirsiniz, işkence odasında direnen genç bedenler için esin kaynağıdır özgürlük düşü. Özgürlük düşünün yarattığı direnme gücü olmadan, ne işkence seanslarına katlanabilir ne hücrenin zifir karanlığıyla baş edebilir. İşkenceden parçalanmış bedenleri diken, yaralanmış yürekleri onaran, hücrenin karanlığını sıcak bir ışığa dönüştüren, özgürlük düşünün esin verici gücüdür.

Sık sık ölümün kıyısında dolaşanlar, her seferinde sıfırdan başlayanlar, her tökezleyişten sonra dikilip kendi ayakları üzerinde yürüyenler, yaşama düşünden esinlenirler sık sık. O düş ki hepimizin ortak mayasıdır. Bizi besleyen bu maya çürüdüğü zaman, cansız bir malzeme yığınına dönüşürüz oracıkta. Bu mayanın içinde yoğurur dururuz kendimizi. Bazen bir dostluk rüzgârıdır

tepemizde esip duran, bazen sevgilimizin titrek sesidir boşlukta bizi sarıp sarmalayan.

Düşlerin beslediği ilişkiler içinde kişilikler kendilerini sürekli yeniler, başkalaştırır, farklılaştırır. Düşün içinde yoğunlaşarak farklı biçimlerde kendini dışavurur gizil güçlerimiz, potansiyel yetlerimiz. Sürekli bir akış yenileriz kendimizi, büyülü gizeminde düşlerin, çatlayan yanlarımızı onarır, kanayan yaramızı sarar, yırtık pırtıklarımızı dikeriz bir güzel.

Düşler; eskimiş anıları, gizli kalmış sırları, yarım kalmış arzuları, gerçekleşmemiş istekleri, terk edilmiş umutları, baskılanmış güdülerini, geriye itilmiş iç tepileri, köreltilmiş gizil güçleri, sakat bırakılmış sevinçleri, kesik hüznüleri, belirsiz umutları canlandırıp güçlendirdiği için yaratma faaliyetimizin devindirici kaynağıdır.

Düşlerle bezenmiş büyülü dünya içinde canlanır umutlarımız, güçlenir isteklerimiz, eskiyen belleğimizi yeniler, can katarız yaşlı yüreğimize. Düşün gizem dolu, sır dolu büyülü dünyasında duygularımız dans eder, oynaşır yüreklerimiz su perileri gibi. Bozulunca büyüsü, sır dolu parçaları kayar, düşer karanlık dehlizlerine bilinçaltının. Bir kez düştü mü sonsuz boşluğuna, dipsiz çukuruna bilinçaltının, artık kapalıdır bilincimize sırları, gizemleri düşlerin. Bu yüzden sezgiye vurulmuş her düşü; erkenden kaçıp geldiği yere dönmemesi için, oracıkta yakalamalı, hemencecik işleyip olgun bir meyveye dönüştürmeliyiz. Elimizde kayan ıslak bir sabun gibi bir kez yuvarlanıp düşünce boşluğa, bir kördüğüm olup tıkar yüreğimizi bellekte kalan sisli, puslu gölgesi düşlerin. Bu yüzden ne dondurmamalı ne de geriye kaçmasına izin vermeli, oracıkta yakalayıp tüm doluluğuyla yaşamalıyız büyüsünü düşlerin.

Bir kez kesintiye uğradı mı düşler, ne esin kaynağı olur müzisyenin ne de güç verir acemi aşığa, henüz taze baharındayken aşkının. Bu yüzden olacak ki, en güzel anılarımızın yanı sıra, en hoş, çekici, sürükleyici, baş döndürücü duygularımız düşlerden çıkar gelir çoğu zaman. Tasarımlarımıza karışır, amaçlarımıza siner, hedeflerimize bulaşır gizemi, sırları parça parça düşlerin. Dileklerimizi süsler, beklentilerimizi canlı tutar, umutlarımızı güçlendirir, isteklerimizi çeşitlendirir, arzularımızı renklendirir. Sesini sesimize, düşünüyüşümüze kattığı zaman uğrunda ölümü göze alırız eski sevgilinin. Gölgesi karanlıkta izlerken bizi, ışığı yolumuzu aydınlatır, zorlukları aşmada direnme gücü olur sevgisi eski yarin.

Düş dünyasında yürürken, kaygan buzda dans eden acemi patencinin heyecanlarını ve coşkularını tadar, endişelerini kapar, benzer hazlara, doyumlara varırız. Bu yüzden, düşün içeriği üzerinde anlamlı şeyler söylemek istenirken, ne deneysel analizlere ne de kavramsal çözümlenmelere başvururuz. Düşün içeriği, ussal olarak temellendirilip, kavramsal olarak anlamlandırılıp ifade edilemeyecek kadar kaygan, değişken, öznel, belirsiz ve gizemlidir.

Düşün gizemli yanlarından biri, gerçekliği kısmen içermesine karşın her zaman gerçekliği aşan bir özelliğe sahip olmasıdır. Düşün gerçekle olan bağı, uçuk kaçık düşler ile yaratıcı düşler arasındaki ayrımı belirler. Yaratıcı düşler, gerçekliği dönüştürüp yeniden biçimlendirme gücünü kendinde potansiyel olarak taşımalarıyla uçuk kaçık düşlerden ayrılırlar. Düşün yaratıcı gücü, gerçekliğin dönüştürülmesinin yanı sıra, kişiliğin geliştirilip zenginleştirilerek çok yönlü kılınmasında bir esin kaynağı olarak sık sık devreye girer. Bu esin olmadan ne tekerlekler, yelkenliler, uçaklar üretilebilir ne de senfoniler, resimler, şiirler, romanlar, filmler yaratılabilir.

Düş, yeni olanın ortaya çıkarılmasında da besleyici, çekici, sürükleyici bir güç olarak çok yönlü işlevler üstlenir. Düş, kendini sezgilerde ve tasarımlarda ortaya koyan yeni fikirlerin, değerlerin, bilgilerin oluşturulmasının canlı kaynağıdır. Duyarlılığımızın etkin, yaratıcı ve özgül ürünü olan

düşler olmasa, bilgisayarlar ve robotlardan farkımız kalmazdı.

Düşün yaratıcı özünü, geliştirici potansiyelini kavramak için örnek olarak uçma düşünüy gösterebiliriz. Uçma düşü, binlerce yıldır özgürlük düşüncesinin devindirici unsuru olarak etkileyip durmuştur bizleri. Kuşların göğün mavisinde kanat çırpmalarından esinlenerek geliştirilen uçma düşü, bilinçaltında yer alan sonsuza ve sınırsıza uzanma isteğinin altında yatan merak güdülerinden beslenir. Bizi kaba gerçeklikten koparıp alacak, gizil güçlerimizi, potansiyel yetilerimizi özgür bir biçimde dışa vurup geliştirmemize yol açacak bu merak güdülerini, uçma düşünden beslenmeselerdi şayet, çoktan kuruyup gideceklerdi.

GÜNDÜZ DÜŞLERİ Mİ? GECE DÜŞLERİ Mİ?

“Neden uykudan uyanıp yeniden dünyaya döndüğümüzde, hemen her zaman ve ara sırada büyük bir canlılıkla düşününüzün sizi bırakıp giderken, sizin keşfedemediğiniz bir bilmeceyi de beraberinde götürdüğünü hissedersiniz acaba? Düşünüzün zıvalığı sizi güldürür, ama aynı zamanda da saçmalıklardan meydana gelen bu örgünün içinde bir fikir, hem de gerçek bir fikir var. Öteden beri yüreğinizde var olan bir şeyin bulunduğunu hissedersiniz.”
Dostoyevski

Düşlerin içeriği, gerçeklikle olan bağları çerçevesinde kendini farklı biçimlerde ortaya koyar. İlk farklılık, gerçeklikle bağlarını koparmış olan uçuk kaçık düşlerle, gerçekliği kısmen içeren, onu dönüştürüp yeniden biçilendirme gücünü kendinde potansiyel olarak taşıyan yaratıcı düşler arasında ortaya çıkar. İkinci farklılık ise, bilincimize tümden kapalı olan gece düşleri ile bilincimize kısmen açık olan gündüz düşleri arasında ortaya çıkar. Uçuk kaçık düşler ile yaratıcı düşler arasındaki fark, kendini gündüz düşlerinde değişik biçimlerde ortaya koyar.

Gece düşleri, daha önce gerçeklikle kurulan bağ çerçevesinde bilinçaltı ile üst-ben arasında ortaya çıkan çatışma serüveninden etkilenerek oluşurlar. Üst-ben, kendisini içeren değerler ve davranışlar çerçevesinde, bilinçaltından çıkıp gelen güdülerini, iç tepkileri, arzuları, istekleri gerçekliğe uyarlamak için, ben'e sürekli komut verir. Ben, bilinçaltından çıkıp gelen, gerçeklikle çatıştığı içinde olan arzuları ve istekleri sınırlar, daraltır, içeriğini çarpıtıp doğrultusunu değiştirecek biçimde, baskılayıp geriye iter. Gece düşleri, dar anlamıyla baskılanmış ve geriye itilmiş, bu yüzden çarpık ve sakat bırakılmış isteklerin, arzuların, hazların ve doyumların kendilerini farklı biçimde ortaya koydukları göstergelerden, işaretlerden, gölgelerden oluşurlar.

Gündüz düşleri sürüp giden olayların, akıp duran süreçlerin, kesintisiz ilişkilerin bir parçası olarak, yaratıcı etkinliğimizin esin kaynağını oluşturur. Kendiliğinden ortaya çıkan, bir yanardağ patlaması gibi aniden parlayan, bir şimşek gibi karanlığı aydınlatan ışıklar, parıltılar, sesler, gölgeler gündüz düşlerinin malzemesini oluşturur. Kendini sezgiye veren yaratıcı düşler, kavramsal bir dokunun içine yerleştirilip, ussal olarak işlenip yetkinleştirildikleri zaman ütopyalara dönüşür.

Gece düşlerinin tersine, gündüz düşlerinde gerçek ile düş arasındaki çizgi, belli belirsiz ya da yarı bilinçli hissedilir. Bilincimize kapalı olan gece düşlerinde ise, düş ve gerçek arasındaki sınır

kaybolmuştur. Gerçek içeriği çarpıtılmış ve farklılaştırılmış biçimlerde kendini ortaya koyar. Gece düşününde yer alan, düş sürdükçe düş ile gerçek arasındaki sınırın bilincine varamaz. Düş onun için bir gerçekliktir. Düş ile gerçek yer değiştirmiştir.

Gündüz düşlerinin tersine gece düşlerinde, acıkınca soframızda çeşit çeşit yemekler bulur, sıcak bir şöminenin yanında soğuktan donmuş bedenimizi ısıtırız; yoksul iken zengin, çoban iken kral olup çıkarız. Kuş tüyü yastıklara gömülerek, perili köşkün sıcak okşayışları içinde, gecekonduda yaşamının iç karartıcı gerilimini yok ederiz. Kıyısında yeşil ormanların yayıldığı, tepesinde mavi bulutların gezindiği, içinde rengarenk balıkların oynadığı bir mavi gölde yüzerken, çarpık kentleşmenin sinir bozucu stresinden uzak kalırız. Gece düşlerinde yitip giden aşklar yeniler, bizi terkeden eski sevgililerle yeniden buluşur ruhlarımız, sarmaş dolaş olur bedenlerimiz.

İster geceleri çıkıp gelsinler, ister gündüzleri gölgemizi izlesinler, ne düşlerden vazgeçebiliriz ne de onlar terkeder bizi. Hangi biçimini alırsak alalım, bilinçaltımızdan çıkıp gelen gizil güçlerimizin beslendiği enerji deposudur. Açık ve seçik olmayan, çoğunlukla anlamlandırıp kavramlaştıramadığımız, ama derinden hissedip etkisinden kurtulamadığımız isteklerin, arzuların ortaya çıkmasında belirleyici olan düşler, duyarlılığımızdan dışarı fıskıran yaşam enerjisinden beslenirler.

Gündüz düşlerinin tersine, gece düşlerinin içeriğini anlamak için yeniden düş kurmak gerekir. Royer Coillois' in dediği gibi, gece düşten uyandığımız zaman, yani rüya son bulduğu zaman gerçek ile düş arasındaki ayrımın bilincine varırız. Gece düşünüyü anlamak için eleştirel bir analize gerek var. Bunun için düşün dışına çıkmamız, düşe yansız ve nesnel bakmamız gerekir. Bu da ancak düşten kopmak, rüyaya son vermekle olur. Bir kez uyandığımız zaman , gece düşleri ruhsal süreçlerimizin bir parçası olmaktan çıkar, bizden kaçıp duran, uzaklaşan, bir daha geriye döndürülmesi olanaksız bir sır olup çıkar. Bilinçli ya da yarı bilinçli, düşü yeniden oluşturmaya çalıştığımız zaman, düşün orijinal halini değil belleğimize yerleşmiş olan silik parçalarını, artık birçok özelliğini yitirmiş olan sönük an'larını harekete geçirmiş oluruz.

Biz düş kurarken, yani rüya görürken yaşadığımız an ve süreçlerin düş olup olmadığını farketmeyiz. Olup bitenlerin farkına varmak için uyanmak, düşten kopmak gerekir. Bu da bizi gerçeklikle başbaşa bırakır; bizi terkeden "canlı düşlerin" yerine, edilgin ve silik gölgeler alır. Dostoyevski'nin dediği gibi, düş bir kez bizi terkedince, "keşfedemediğimiz bir bilmeceyi de beraberinde" götürür. "Düşün zırvalığı", güldürüp durur bizi, "ama aynı zamanda saçmalıklardan gelen bu örüntünün içinde bir fikir, hem de gerçek bir fikir, varolan, öteden beri yüreğimizde varolmuş bulunan bir şey bulunduğunu" da hissettirir.

Gece düşlerinin tersine, gündüz düşleri gerçeklikten tümüyle kopuk değildir. Kendini kimi zaman uçuk-kaçık düşler, bazen de yaratıcı düşler biçiminde ortaya koyan gündüz düşleri içinde gerçeklik değişik anlamlar kazanır.

Düş ile gerçeklik arasındaki ilişkide öncelikle, düşten arınmış kaba gerçeklik ile düşün içinde ve düş vasıtasıyla dönüştürülmüş düşünsel gerçekliği birbirinden ayırmak gerekir. Yaratıcı faaliyetin ürünü olan sanat yapıtları ikinci tür gerçekliğe denk düşer.

Gece düşlerinin gerçeklikle bağı kopuktur. Gündüz düşlerinde ise bu bağ örtük ve dolaylı bir şekilde kendini ortaya koyar. Düşün gerçekten ayırt edilmesi için, düşsel olarak ortaya çıkan olayların, süreçlerin dondurularak, saptanıp, tanımlanıp kavramlaştırılması gerekir. Bu ise,

kendini dolaysız bir biçimde ortaya koyan, sürekli bir oluşu ve akışı içeren düşün kesintiye uğratılmasını, varlığına son verilmesini gerektirir. Son verme olayı, düşün üstümüzdeki yaratıcı etkisinin yok olmasına yol açarak bizi kaba gerçeklikle başbaşa bırakır.

Düşün gizemi, ne gerçeklikle bağını koparmasında ne de gerçeklikle örtüşüp büyüsünü yitirmesinde ortaya çıkar. Gerçeklikle bağı kopan düşler, yaratma yeteneğimizi sınırlayan, duyarlılığımızı tahrik edip, tümüyle kontrolsüz ve denetimsiz bir güce dönüştüren, bilinçaltındaki yıkıcı ve köreltici güdülerini devreye sokabilen uçuk kaçık düşlere dönüşürler.

Düşün gerçekle örtüşmesi demek, düşün ölüm ilanını vermek demektir. Oysa düşün gizemi, bu gizemin sır dolu büyü etkisi, düşün gerçekle yapmış olduğu dansa ortaya çıkar. Düşün, gerçekten kopuk, kendi başına dansı fazla çekici olmadığı gibi, çoğu zaman nevrotik kişiliklerin kimi güdülerinin kendini farklı şekillerde dışavurumuna yol açar. Oysa düşün gerçekle dansı, yaratıcı, dönüştürücü gücünü ortaya çıkarır. Bu dans, sezgiler ve tasarımlar vasıtasıyla gerçeğin henüz bilinmeyen sınırlarını, gizemlerini gün ışığına çıkarıp, bilincimize açık hale getirerek, düşün iç dokusunu gözler önüne serer. Düşün gizemi, gerçeğin duyularımıza verilmeyen, anlama yetimize kapalı kısmıyla örtüştüğü zaman derinlik kazanır, yeni uzanımlar içerir. Düşün gücünü öğrenme, bu; gizli, saklı, örtük kılınmış, anlama yetimize kapalı yanlarını ortaya çıkarıp aydınlatmadan geçer.

UÇUK KAÇIK DÜŞLER Mİ, YARATICI DÜŞLER Mİ?

Ayaklarımızı yerden kesen, aklımızı başımızdan alan, bizi denetimi olanaksız duygulanımların içine sürükleyen, yürek hoplatan heyecanlar üreterek anlama yetimizin işleyişini kesintiye uğratan, bu yoldan bizi sık sık hata yapmaya zorlayan uçuk kaçık düşlerin tersine; yaratıcı düşler, gerçeği anlama ve kavramada, dönüştürüp yeniden biçimlendirmede bir esin kaynağı olarak devreye girerler.

Gündüz düşlerinin özgül bir biçimi olan yaratıcı düşler, verili gerçekliği kısmen içeren, ama onu aşan, gerçekliği dönüştürüp yeniden biçimlendirme gücünü kendinde potansiyel olarak taşıyan düşlerdir. Kimi koşulların biraraya gelmesi ya da bu koşulların oluşturulması durumunda gerçekleşme olanağını bulan bu gizil güçler olmaksızın yaratıcı etkinlikte bulunamayız.

Yaratıcı düşler, insanın bilinçli, amaçlı ve hedef gözeten etkinlikliğinin bir parçasına dönüşmeksizin, kendiliğinden gerçekleşmezler. Bu tür düşlerin gerçekleşebilmesi için, kimi nesnel koşulların biraraya getirilmesinin yanı sıra, düşün kendisinin de kavramsal açıdan işlenerek olgunlaştırılması, gerçekleşme olasılığı yüksek olan bir ütopya dönüşürülmesi gerekir.

Yaratıcı düşler, her zaman kişiliğimizin geliştirilip olgunlaştırılmasına katkıda buldukları için, yaratıcı etkinliğimizin ayrılmaz bir parçasını oluştururlar. Örneğin özgürlük düşü, bir esin kaynağı olarak sık sık devreye girmeden, asla zengin, çok yönlü ve özgür bir kişilik edinemeyiz. Aşkı bir kenara bırakırsak şayet, yaratıcı düşlerin en etkini olan özgürlük düşü, henüz tümüyle gerçekleşmemiştir. Örneğin, uçağın üretilmesiyle gerçekleşen uçma düşünün tersine özgürlük düşü, içsel bir oluşumun parçası olarak, kişiliğimizden ayrı oluşmadığı için, kişiliğin gelişme düzeyine göre şu ya da bu yanı gerçekleşmiş olsa bile, tam olarak gerçekleşmekten çok uzaktır.

Tarihsel açıdan baktığımızda, insanlık henüz özgürleşmenin şafağındadır. Tarihsel süreç içinde kimi kazanımlar elde edilmiş olmasına karşın, bu kazanımları etkisiz kılan bir dizi yeni bağımlılık ilişkisi de üretilmiştir çarçabuk. Özgürleşme süreci, değerlerimizi biçimlendiren, eylemlerimize yön veren, beklentilerimize karşılık veren bir düş olarak, varlığını hala korumaktadır. İyi ki varlığını hâlâ korumaktadır; kazara özgürlük düşünün yaratıcı esininden yoksun olsaydık, kuşkunuz olmasın, ne bilimsel ve sanatsal yaratmanın güzel ürünlerini gerçekleştirebilir ne kişiliğimizi geliştirip çok yönlü kılabilir ne de düş kurma gücümüzü arttırıp, aşık olma yetimizi güçlendirebilirdik. Bu yüzden özgürlük düşü, hâlâ eskisi gibi eksik kalmış bir senfoninin, yarım bırakılmış bir tablonun acısını yaşarken, aynı zamanda duyarsızlığı yok eden bir güç olarak içimizi aydınlatmakta, kanımızı kaynatıp iliklerimizi ısıtmakta, bizi sarhoş edip ayaklarımızı yerden keserek sürekli ileri gitmeye zorlamaktadır.

Gündüz düşlerinin özgül bir biçimi anlamında yaratıcı düşler, yarı bilinçli bir biçimde oluştuklarından, duyarlığımızın bir parçası olarak, bilinçaltının derinliklerinden sökülüp gelen pırıltıları ışıkları içerirler. Yaratıcı düşler, sezgilerle bezenmiş tasarımlar içinde akıp giderken,

kendi kendimizle konuşmayı, düşünmeyi içeren iç monologlardan beslenirler. Yaratıcı güçler, iç monologlar içinde biçimlenen algıların, sezgilerin, tasarımların içinde yüzüp durduğu dipsiz ve kıyasız bir denizi andırırlar.

Uçuk-kaçık düşler, insanı gerçeklikten uzaklaştırdığı gibi, sık sık çözümü olanaksız çatışmaların, gerilimlerin içine sürükleyerek, yaratıcı etkinliğinin kesintiye uğramasına da yol açarlar. Ayaklarımızı yerden keserek, içeriği boş bulutlar gibi bizi gökyüzünde gezintiye çıkaran uçuk kaçık düşlerin kimi olumlu etkileri de yok değildir. Arada bir göğün mavisinde kanat çırpın martılar gibi uçup durmanın kimseye bir zararı olmaz. Yeter ki yaşamla kurduğumuz anlamlı ve somut bağı koparıp, fantastik kurguların alanına sürüklemesin. Özellikle müzikle, resimle, şiirle uğraşan sanatçılar, yaratıcı etkinliklerini geliştirirken, bu tür düşlerden bol bol esinlenirler. Böyle durumlarda, düş içeriği boşaltılmış basit bir fantazyaya olmaktan çıkarak, yaratıcı düşlere dönüşür. Ama uçmayı tek uğraş haline getirmişseniz, artık ayaklarınız tümüyle yere basmıyorsa, varoluşunuzu ve somutluğunuzu terk etmişseniz, artık bilin ki “deliliğin” sınırındasınız.

Bu düş biçimleri arasındaki sınırlar belirsizdir, içerikleri, etkileri çoğunlukla iç içe geçmiştir. Sadece kişiliğin üstündeki çarpıcı sonuçlarından yola çıkarak, yaratıcı düşlerin kimi özelliklerinin kısmi bir betimlemesini yapabiliriz.

Az ya da çok gerçekleşme olasılığını kendinde potansiyel olarak taşıyan yaratıcı düşler, bilimsel ve sanatsal faaliyetlerin esin kaynağı oldukları gibi, geleceğe yönelik umutlarımızı güçlendiren siyasal ideallerin gerçekleşmesinde, öngörülen toplumsal hedeflere ulaşılmasında da farkla işlevler üstlenirler, farklı anlamlar kazanırlar.

Yaratıcı düşlerin tersine, uçuk kaçık düşler, ayaklarımızı yerden kestiği, gerçeklikle bağımızı kopardığı için, sık sık hayal kırıklığına uğratar bizi; umutlarımızın erkenden kırılmasına, beklentilerimizin zayıflamasına, direnme gücümüzün parçalanmasına, mücadele azmimizin azalmasına yol açarlar. Doğal isteklerimizi zayıflatır, yaratıcı tutkularımızı gölgeler, merak güdümüzün çarpık işlemesine yol açar. Bu şekilde yaratıcı güdülerimizin devindiricisi olmaktan çıkarak, yıkıcı, saldırgan ve köreltici güdüleri harekete geçirirler.

Yaratıcı düşler, yaşam ağacının filizlenmesini, çiçek açıp meyve vermesini sağlarken; uçuk kaçık düşler, aynı ağacı erkenden filizlenmeye zorlayıp, çiçeklerin solmasına, meyvelerin çürümesine yol açabilir.

Yaratıcı düşün etkisi kendini en çok uçma düşünde gösterir. İnsanlığın en eski ve en görkemli düşü olan uçma düşü, algılarımızın, sezgilerimizin, tasarımlarımızın etkin bir şekilde işlemesinde, yani dış dünyayı anlayıp kavrama, dönüştürüp yeniden biçimlendirme faaliyetinde, bir esin kaynağı olarak değişik işlevler üstlenmiştir. İlkel insanın sürekli geliştirip olgunlaştırdığı uçma düşün besinini merak güdülerimiz oluşturur.

Kuşların uçuşlarını binlerce kez gözleyip, uçma eylemi ile kuşların kanatları arasında bir nedensellik bağı kurmuş insan, kendisi için ideal model olarak uçabilen kanatlı kuşları almıştır. Kanatların çırpışı, bilinçaltında saklı olan uçma güdüsünü harekete geçirmiş, sonsuza ulaşma merakını devindirmiş, özgürleşme tutkusunu alevlendirmiştir. Çoğunlukla bilincinde olmadığımız, kendini örtük ve gizli ortaya koyan, her defasında kendisini daha güçlü biçimde gösteren özgürlük tutkusuyla iç içe geçen uçma tutkusu, göğün mavisinde kavisler çizen kanatları izleyerek, sonunda demir yumurtlayan ölüm kuşlarını yaratmıştır.

Diğer yaratıcı düşlerde olduğu gibi, uçma düşünün ortaya çıkarttığı şey, gizil yaratıcı

güçlerimizdir, potansiyel yetilerimizdir, bilinmeyen sırları ortaya çıkaran merak güdülerimizdir. Bunlar olmadan asla varolamazdık.

Yaratıcı düşler, yeninin içinde doğduğu, beslendiği canlı pınarlardır. Yaşam suyumuz bu pınarlardan akar, besler durur bizi her zaman. Yeniliklerin kaynağı olan bu pınar kuruyunca, yaratıcı enerjimizin içinden fıskırdığı duyarlılık da yok olur. Düşün yaratıcı suyunu içmeyen, bu sudan beslenmeyen dokular canlılığını yitirir, kurur gider tez zamanda.

Düşler sadece yeninin ortaya çıkmasının kaynağı değildir; fakat aynı zamanda yeninin olgunlaşmış, gelişmiş ve yetkinleşmiş biçimlerinden keyif almamıza da yol açarlar. Düş olmadan şiirsel imgelerin iç dokusuna giremeyiz, senfonilerin gizemli sırlarını çözemeyiz, akıp giden film şeridinden zevk alamayız, güzel bir resimden fıskıran ışıklarla, renklerle, çizgilerle dansedemeyiz.

Yeni olan farklı, ayırtedici, özgül olandır. Bu özelliklere sahip olan bir "şey" de kendini ancak sezgilerde ortaya koyar. Sezgi, içimizde ya da dışımızda olup biten süreçlerin, olayların ve ilişkilerin, içsel, dolaysız, kendiliğinden ve birdenbire, bütünsel olarak kavramanın özgül bir biçimi olarak, yeninin ortaya çıkarılmasında belirleyicidir. Karmaşık, gelişigüzel yayılan, belirsiz, raslantısal ve kopuk etmenleri içeren ilişkilerin, süreçlerin, olayların ürünü olan yenilikler, suyun yüzüne bir anda çıkıp sonradan yitip giden yunus balıkları gibidir; sezgiye verilir verilmez kaydedilip sonradan işlenmek üzere bir yere saklanmazsa, geldiği yere geri döner, kaybolup gider derinliğinde bilinçaltının.

Havada dönüp duran okun, ceylanın böğrüne saplanan mızrağın, toprağın damarını söken karasabanın, bacaklarımızı bizden alan tekerleğin, gözlerimize derinlik kazandıran mikroskobun, teleskopun, kanatlarımızın yerine geçen uçağın, seslerimizi uçurup duran radyonun, okyanusların karnını yırtan dev tankerlerin, çiçekleri yakıp çocukları kül eden atom bombasının üretilmesinde, yaratıcı faaliyetimizin esin kaynağı olan düşlerin ne çok katkısı var bir bilerseniz!

İnsanlık tarihi, insanın üretici ve yaratıcı faaliyetine kaynaklık eden gizil güçlerini, potansiyel yetilerini, düşlerin içinde ve düşler vasıtasıyla gerçekleştirmesinin tarihidir. Tarihsel sürecin ussal temelini ve kavramsal çerçevesini yadsıyamayız. Ama bu sürecin canlı özünü, yaşayan dokusunu, düşlerin beslediği açık. Akıl, düşlerle beslendiği oranda daha zengin, çok yönlü, somut ve etkin bir biçimde işler. Akıl hangi düşten beslenmişse, esin kaynağı olarak hangi düşü almışsa, o düşün iç dokusuna göre biçimlenir.

DÜŞ, SEZGİ VE SANATSAL YARATMA

İster sanatçının yapıtını ortaya çıkarmasında olsun, isterse sanatsal tüketimde yer alan izleyicinin, dinleyicinin, okuyucunun sanat yapıtıyla kurmuş olduğu bağda olsun, yaratma sürecinin her boyutu düşleri içerir, düşlerden beslenir, geriye dönüp düşleri besler. Nasıl ki sanatsal yeti ve ustalık, yaratıcı düşlerden beslenmediği zaman kuru ve yavan kalıyorsa; aynı şekilde yaratılan ürünün estetik tüketiminde ortaya çıkan sanatsal algı ve bu algıyı besleyen beğeni ve yatkınlık da eksik, sınırlı, kuru ve yavan olur.

Düş, yaratma sürecinde sanatçının esin kaynağı, devindirici gücü, canlı itkisi olduğu gibi, sanatsal tüketimde yer alan algılayıcının sanatsal beğenisini ve yatkınlığını besleyen bir kaynak olarak da farklı işlevler üstlenir. Resmi izlerken, müziği dinlerken, şiir okurken ortaya çıkan heyecanları ve coşkuları işleyip geliştirerek, daha yüksek hazlara ve doyumlara dönüştürmede düşün geliştirici gücünün, zengin iç dokusunun etkisi büyüktür.

Sanatsal tüketim, sanat algılayıcısının sanat yapıtıyla kurmuş olduğu bağ çerçevesinde, algılayıcının kendi düşleriyle dansını içerir. Düş bu dansın hammaddesini, özsuynunu oluşturur. Düş onu verili kaba gerçeklikten koparır, yüksek değerler içeren estetiksel biçimin yarattığı heyecanın ve coşkunun, hazzın ve doyumun yüksek düzeyde seyrettiği sanatsal tüketimin içine sürüklerken, onu aynı zamanda sırlarla dolu sanatçının yaratıcı faaliyetinin içine sokar.

Düşler, sözcüklerin, kavramların ya da soyut simgelerin dile getiremedikleri farklılıkları, ayrıntıları içerirler. Düşün gizemi, bir bakıma ayrıntıların, farklılıkların saklı kıldığı sırlarda yatar. Bu yüzden etki alanları her ne kadar düşünsel faaliyetlerin tümünü kuşatsa da, asıl vurucu etkileri sanatta gösterir kendisini. Ressamlar çizgilerini, renklerini, müzisyenler seslerini, notalarını, düşlerin sisli puslu örgüsünden, örtük sırlarının içinden süzerek etkileyici imgelere dönüştürürler. İmge, sanatsal düşüncenin özgül bir biçimi olup, soyut akıldan çok sezgisel tasarımlarla birlikte oluşur. Sezginin vurucu, sürükleyici olabilmesi için, düşlerin güçlü ve canlı olması gerekir.

Çizgilerle ve renklerle oynayan ressamın, seslerle dans eden müzisyenlerin, sözcükleri birer imgeye dönüştürebilen şairlerin gücü, esinlendikleri yaratıcı düşlerde saklıdır. Onlar, bu yaratıcı düşte içerili olan sırları imgesel bir biçimde dile getirme yetisini, becerisini en üst düzeyde kullanabildikleri zaman etkin sanatçı olurlar. Sezgilerden beslenen imgeler, sanatsal yaratmaların kaynağını oluşturur. Bu kaynak ise düşlerden beslenir. Yine de düşün gizemi, sanatsal imgenin gizeminden çok daha derinlerde saklıdır.

Sanatsal tüketim, daha önce sanat yapıtında kodlanmış, imgesel bir biçimde işlenmiş olan anlamı çözüp gün ışığına çıkarmayı amaçlar. Bu kodun tersinden çözümlenebilmesi için, sanat üreticisini ve tüketicisini ortak bir algının içine sokan, empatinin yol açtığı kısmi bir örtüşmesi zorunludur.

Sanat tüketimi, daha önce varolan anlamın ortaya çıkarılmasını, estetiksel bir tarzda

çözömlenerek içerdđđi coşkusal temaları, heyecan verici öğeleri önplana çıkararak, onlardan derin hazlar alınmasını içerdđđi gibi, aynı zamanda izleyicinin, okuyucunun ya da dinleyicinin sanat yapıtının tüketilmesine kendinden kattđđı kimi anlamların da devreye girmesini gerektirir. Bu yüzden sanatsal tüketim, hem sanat yapıtının tersinden okunma yoluyla, sanatçı tarafından gerçekleştirilen yaratma sürecini izlemeyi içerir, hem de bu sürece tüketicinin kendinden kattđđı anlamları içerir.

Düşler, yaratma sürecinin öznel yanlarının oluşturulmasında da devreye girerler. Sanatçının kimi öznel istekleri, arzuları, inanışları, düşleri içinden süzölerek, imgesel bir biçimde kodlanmış sanatsal değerler olarak, yaratma sürecine aktarılır.

Bir yapıt, dışarıdan kendisine herhangi bir şeyin eklenmesine, ya da kendisinden herhangi bir şeyin çıkarılmasına izin vermeyecek tarzda, metafizik bir tamlık, yetkinlik biçiminde üretilemez. Sanatçının idealize ettiđđi yetkin biçime ulaşma çabası her zaman eksik gerçekleşir. Eksiklik, sınırlılık, yetersizlik kendisini sadece konunun işlenmesinde ve tiplerin biçimlendirilmesinde deđđil, fakat aynı zamanda temaların ve konunun yorumlanmasında, değerlendirilmesinde de gösterir. Sanatta öznellik sorunu tam da burada karşımıza çıkar. Sanatçı, işlemek istediđđi temayı, biçimlendirmek istediđđi konuyu, oluşturmaya çalıştıđđı tipleri, tipler arası ilişkileri düzenleyip dile getirirken, kendi dünya görüşünden esinlenmekte, izlediđđi ideolojik bakışın içinde yer almaktadır. Onun penceresi öznel değerlerle bezendiđđinden, ürettiđđi yapıtın kendisi de bu öznel öğeleri içerir. Ayrıca tüketim esnasında sanat yapıtının sonsuz şekilde farklı yorumlanmasının yanı sıra, bu yorumların ortaya çıkardđđı değerşik değerlendirmeler, bu değerlendirmelerde içerili olan heyecanlar, coşkular, hazlar, doyumlar da bu öznel etmenlerden beslenir.

Sanatsal yaratmada düşlerin etkinliđđinin gösterilmesi için sinema iyi bir örnektir. Sinemada, çekimsel an'ları içeren, zamansal ve mekansal parçalar bir kurgu içinde biraraya getirilerek eklemlenme sürecinin canlı dokusunu oluşturur, bu dokular düşlerin içinde canlanır ve düşler vasıtasıyla oluşturulur. Eklemlenme sonucunda ortaya çıkan, sinema estetiđđi içinde kodlanmış anlamların gücü, akıcılıđđı ve etkisi, ancak beslendikleri düşlerin gücüne paralel olarak artar. Kurgunun biçimlendirilmesinde, yaratıcı düşler esin kaynakları olarak, yönetmenin, yardımcılarının ve oyuncuların güçlerine yeni güçler eklerler.

Yönetmenin yaratıcı dehası, yaratmanın malzemesini ve araçlarını kendi düşsel tasarımları, fantazyaları çerçevesinde nasıl ve ne biçimde işleyip işlemediđđinde ortaya çıkar. Sinema yönetmenin dehasının ussal yanı ne kadar güçlü olursa olsun, sanatsal yetisinin içinde fişkırdıđđı düş kurma gücü zayıf olduğu zaman, etkin bir yapıt yaratamaz.

Düşün yaratıcı gücü, senaryonun yazımı aşamasında, oyuncuların rolleri canladırmasında, rollerin çekiminde, sahne dekorlarının ve kostümlerinin hazırlanmasında, film platolarının oluşturulmasında kendini farklı biçimlerde ortaya koyar. Bu faaliyetlerin her anında düşler devrededir. Yaratma sürecinin ortaya çıkardđđı farklı anlamaları içeren kesitlerin, an'ların ritmik, ahenkli, uyumlu akışının sinemaya has bir şiirsellik içinde anlatımı da düşlerden beslenir. Sinema dilinin dođđal malzemesi olan renklerin, çizgilerin, seslerin uyumlu işleyişi, ritmik dansı, kendini kurgunun somut bütönlüđđü içinde estetiksel biçimde işlenmiş somut anlamlara dönüştürürken, düşlerden yararlanır.

Düşlerin imgesel biçimde işlenmesiyle ortaya yeni anlamları çıkartma arayışı kendini şiirde de gösterir. Şiirsel imgenin, esneklik derecesi yüksek, derinliđđi ve yoğunluğu fazla olan anlamlar taşıyabilme gücü, imgeyi oluşturan şairin esinlendiđđi düşlerin yaratıcılıđđından, çarpıcı ve

etkileyici gücünden kaynaklanır. Şiirsel imgenin yetkin bir biçime sokulmasında, sanatçının yaratıcı yetisinin ve ustalığının gelişmişlik düzeyi ve derecesi önemli olsa da, bu ustalığın ve yetinin içinde biçimlendiği düşsel ortamın zenginliği, derinliği olmaksızın, imgenin ne içeriğinde ne de biçiminde yetkinleşme gerçekleşir.

Şiir imgesi üstüne yapılan çalışmalar, imgeyi oluşturan sözcük oyunları vasıtasıyla daha önce imgenin içeriğinde yer almayan kimi yeni anlamların ortaya çıkmasına yol açabilir. Üstünde oynanan, orası ya da burası değiştirilen ya da yeniden üretilen herhangi bir sözcük ya da sözcük kümesi vasıtasıyla daha önce olmayan kimi anlamlar ortaya çıkarılabilir. Sözcük oyunları vasıtasıyla ortaya çıkarılan yeni anlamların oluşturulması, şiir estetiğinin ana konusunu oluşturur. Bu yeni anlamları dile getiren yeni sözcük üretimi olmaksızın, yetkin imgeler yaratılamaz. Yaratmanın bu yeni ve özgül biçimi, şiirsel imgenin özünü oluşturur.

Yeni ve farklı anlamlar üreten imgeler oluşturulmadan, günlük dilde anlamın oluşturucu ve taşıyıcısı olan sözcüklerin, şiirde büyüleyici, akıcı ve etkileyici işlevler üstlenmesi olanaksızdır. Yine şiirde yeni ve daha derin anlamlar üretilmeden, imgenin kalıcı bir biçime sokularak evrenselleştirilmesi de olanaksız olur. Anlamda yeni ve farklı temalara doğru yoğunlaşmalar, yeni derinliklere yönelmeler olmaksızın, yaratma sürecinin ortaya çıkardığı estetiksel biçimlerin yetkinleştirilmesi de olanaksız olur. Ayrıca imgenin içeriğinde derinleşme yoluyla yeni ve farklı anlamlar üretmek için, biçimde yeni açılımlara yönelmek gerekir.

Sanatsal yaratmada, sanatçı yeni olanı, ussal araçlar ve yöntem-ler kullanarak arayıp bulmaz. Sanatçı, işlemek istediği konuyu, biçimlendirmek istediği temayı, kendi zihinsel ve ruhsal ortamında oluşturur. Picasso'nun dediği gibi, sanatsal yaratmada "aranmaz, bulunur." Sanatsal yaratmanın oluşumu üstüne, Picasso'yu anımsatır tarzda, ünlü Rus yönetmeni Tarkovski de şu değerlendirmeyi yapar: "Bir sanatçının konusunu 'aradığını' söylemek yanlış olur. Konu onun içinde tıpkı bir tohum gibi olgunlaşır ve şekillenmeyi bekler. Bu, tıpkı bir doğuma benzer."

Arama akıl işi olmasına karşın, bulma sezgi işidir. Daha doğrusu, kimi bilinçaltı etmenlerin, kendini sezgi yoluyla dışavurumu olmaksızın, bir temanın, konunun işlenerek sanat yapıtına dönüştürülmesi olanaksızdır. Bu açıdan bakılınca, yaratmaya yol açan bulma ile bilinçaltı arasında sıkı bir ilişki vardır. Bilinçaltıyla yaratma ilişkisi üstüne sevgilisine yazdığı bir mektupda Kafka şunları söyler: "Canımın içi, ellerimi sana doğru kaldırıyor, sakın romanımı kıskanma diye yalvarıyorum. Romandaki kişiler kıskançlığını fark edince, kaçarlar, zaten zar zor eteklerinin ucundan tutabiliyorum onları. Hem düşün, bir elimden kaçarlarsa, onların peşinden yerin yedi kat altına gitmem gerekebilir, asıl yerleri orası çünkü." Kafka, açık bir biçimde sanatsal yaratmanın kurucu, biçimlendirici ve yönlendirici öğeleri olan tiplerin ortaya çıkarılmasında, bilinçaltının kendiliğinden hareketinin ürünü olan sezgilere belirleyici bir işlev yükler. Sezginin kendiliğinden, farkında olmadan ve birdenbire bulup ortaya çıkarma gücü olmaksızın, herhangi bir tipin bilinçaltından bilince çıkarılıp işlenmesi olanaksızdır; sezgi ise, söylemeye çalıştığımız gibi, düşsel tasarımlarımızın bir parçası olarak, yaratıcı yetkinliğimizin özgül yanını oluşturur.

Sanatsal yaratma açısından yeni olanı bulma, ortaya çıkarıp işleme nasıl bilinçaltının kendiliğinden hareketinin ortaya çıkardığı sezgilerin bir ürünü ise, aynı süreç sanat yapıtının algılanmasına yönelmiş olan okuyucu, izleyici, dinleyici içinde geçerlidir. Okuyucunun, izleyicinin, dinleyicinin merak güdüsünü harekete geçirme yoluyla, kendisinde potansiyel olarak varolan yaratıcı güçleri ortaya çıkarmayan bir yapıt, estetiksel açıdan yetkin bir yapıt olarak alınamaz.

Merak güdüsü, sanatsal yaratmada yeni tiplerin, ilişkilerin, olayların farklı, yeni ve ayırt edici yanlarını arayıp bulmada belirleyici bir güdüdür. İster bir sanat yapıtı olarak alınsın, isterse felsefi ya da bilimsel yapıt olarak düşünölsün, bir yapıt eğer bizim merak güdümüzü harekete geçiren özellikler içermiyorsa, alınıp okunmasının hiçbir anlamı yoktur. Bu yüzden Kafka, “yalnızca insanı ısırın ve iğneleyen kitapların” okunmasını salık verir. Kafka’nın deyişiiyle: “Eğer okuduğumuz kitap, kafamıza vurulan bir yumruk gibi bizi sarsmazsa, neden okuyalım ki?” Kafka’ya göre, “Kitap dediğın bir balta olmalı, içimizdeki donmuş denizi kırmaya yarayan.”

Güzel, trajik, komik, yüce ya da bayağı olanın kendini içinde ifade edebildiğı değer yüklü estetik biçim, sinemada ses ve görüntünün birliğini içerir. Bu birlik içinde müzik yeni işlevler üstlenir. Bir filmde işlenen müziğinin, filmin dışındaki anlamı ne olursa olsun, filmdeki görüntülerle biraraya gelerek kazandığı yeni anlam belirleyicidir. Uygun görüntülerle biçimlenmeyen bir film müziğı, filmin kendisi gibi ölü doğar. Bir filmin kurgusunu oluşturan an’ların, kesitlerin düzenli, ölçölü, uyumlu ve ritmik akışı ancak görüntü ve sesin birbirini tamamlamasıyla yetkin bir biçime kavuşur. Müzik, filmde iç çatışmaları, gerilimleri dışavurmanın en etkin araçlarından biridir. Psikolojik süreçlerin sinema dilinde betimlenmesi, ancak ses ve görüntünün mükemmel bir uyumuyla olanaklıdır. Görüntüyü etkileyici, çekici, vurucu kılan şey, uygun bir ses dokusu içinde anlamın yeniden yaratılmasıdır.

Resimde yaratma, renklere, çizgilere yüklenen anlamların imgesel biçimde kodlanmışlığını dile getirir. Renkler, çıplak biçimde ruhumuz üstünde bir etkiye yol açamazlar. En yalın biçimlerinde bile, renkler ve çizgiler, insanın bilinçli ve amaçlı etkinliğinin izini, damgasını taşırlar.

Renklere ve çizgilere yüklenmiş anlamlar kendilerini değer yüklü estetiksel biçimlerde ortaya koyabildikleri gibi, günlük algımızın oluşturduğu, estetiksel değerlerden yoksun olan biçimlerde de karşımıza çıkabilir.

Hayvanların tersine insanlar, ister amatör bir çizgi figürü olsun, ister soyut resmin en karmaşık imgelerinden biri olsun, görsel algısına verilmiş renklere ya da çizgilerde, bilinç ya da bilinçaltı tarafından önceden kodlanmış anlamları arar, bu anlamların etkisinde kalarak hareket eder. Bu anlamların çizgilerde, renklere örtük, saklı olan gücünü, etkisini ortaya çıkarmak için, resmin dilini bilmek gerekir. Resim dili, resmin türlerine göre farklılaştığı gibi, sanatçının yetisine ve ustalığına, izlediğı yönteme ve kullandığı tekniğe bağılı olarak da, değer biçimlerde karşımıza çıkar. Dolayısıyla resim dilinin ifade ettiğı, renkler ve çizgiler vasıtasıyla kodlanan anlamların sırrını çözmek, renklerin ve çizgilerin içerdikleri anlamları gün ışığına çıkarmak için, gelişmiş bir resim algısına ve resim kültürüne gereksinim vardır.

Picasso’ya göre, bir tabloda işlenmiş ve olgunlaştırılmış desenler, önceden sanatçının bilinçaltında ham olarak durur. Potansiyel bir güç, yaratıcı bir giz olarak saklı duran bu güç, yaratmanın hammaddesini oluşturur. Yaratma faaliyeti içinde yer alan ressam, istediğı çizgiyi, rengi tuvale dökerek işe başlar. Daha çok bilinçdışında ortaya çıkan sezgileri işlemek için tuvale gelişigüzel renkleri, çizgilere dökerek işe başlar. Yaratma sürecini başlatan bu kıvılcımlar ve parıltılar, çizgilerden ve renklerden oluşan ilk desenlerde verirler kendilerini. Bunun için Picasso, “neyi çizmek istediğini bilmek için, çizmeye başlamanız gerekir” der. Bu aynı Picasso, bilinçli bir çabanın, yani yetinin yanı sıra ustalığın da devrede olduğu, sanatçı tarafından geliştirilmiş, olgunlaştırılmış desenlerden çok, bilinçaltının kendiliğinden hareketinin ürünü olan, sezgilerde kendini ortaya koyan “ilk desen”leri “güzel” olarak alır.

Bilinçaltından çıkıp gelen istekler, arzular, eğilimler, kendilerini sezgide ortaya koyarlar. Bu

nedenle, bilinçaltıyla bağlantısı çerçevesinde, sezgiyle sanatsal yaratma arasında sıkı bir ilişki vardır.

Sezgi, yaratıcı düşüncenin özgül bir biçimi olarak birdenbire, kendiliğinden, dolaysız, içsel ve bütünsel kavrayış biçimidir. Algıların yanı sıra sezgiler, ussal ve kavramsal bilginin duyumsal ve duygusal içeriğini oluşturduğu için, duyarlılıkla uyumlu işleyen somut akli tamamlar.

Sezgi sadece kavramların içeriğini oluşturup, aklın somut ve etkin işlemesine yol açmaz; ama aynı zamanda ussal çıkarımların, mantıksal işlemlerin kesintiye uğradığı, tıkanıp, koptuğu anlarda ortaya çıkan boşlukları doldurur, anlam kaymalarını önler, belirsizlikleri giderir. Sezgi, bilinçaltından kaynaklanan yaratıcı güçleri dışavururken, akıl ile bilinçaltı arasında canlı bir bağ kurar. Bu bağın oluşturduğu tasarımlar olmadan, akıl yaratıcı süreçleri biçimlendirme gücünü kendinde bulamaz.

Sezgi, parçası olduğu yaratıcı düşlerin ortaya çıkmasına, varlığını sürdürmesine, kendini yeniden üretmesine, zenginleşip yayılmasına da yol açar. Düşler ve sezgi, uzantısı oldukları kişiliğin zenginliğine ve çok yönlülüğüne paralel bir şekilde, derinli, yoğunluk ve yaygınlık kazanırlar. Başka bir deyişle, somut ve etkin işleyen akıl ile sezginin içinden çıktığı duyarlılığın fişkırttığı ışıkları ve parıltıları işleyip olgunlaştıran soyutlama ve usa vurma yetisi birlikte işler.

Sezgi, bilinçaltının yanı sıra, parçası oldukları kişiliğin içinde biçimlendiği kültürden beslenir. Dolayısıyla kültürel donatımı yüksek, zengin ve çok yönlü kişiliklere sahip bireylerin sezgileri, bu özelliklere sahip olmayan bireylere göre daha derindir, yoğundur ve yaratıcı gücü daha yüksektir. Ayrıca zengin ve çok yönlü kişiliğe sahip bireyler, diğerlerine oranla sezgilerini geliştirip yetkinleştirmede daha ustadırlar.

Sezgiler vasıtasıyla dış dünyanın kimi bilgilerini edinebilsek bile, esas olarak iç dünyanın bilgisini ediniriz. Kendimizle olsun, dışımızda yer alan insanlarla olsun, hayvanlar ya da cansız nesnelere olsun, kısmi bir örtüşmeyi olanaklı kılan sezgi empatinin farklı biçimlerinin ortaya çıkmasına kaynaklık eder.

Sezginin, yaratıcı etkinliklerimize katkıda bulunabilmesi için, bilinçaltının özgürleşmesi gerekir. Bunun için de üstbenin dayatmaları çerçevesinde oluşan ben'in bilinçaltı üstünde kurduğu bastırma ve geriye itme mekanizmasının gevşemesi gerekir. Bu gevşemenin daha yakından anlaşılabilmesi için Einstein'ın dostuyla yaptığı bir söyleşiyi aktaralım. Einstein yakın bir dostuna şöyle der: "Neden yaratıcı düşünceler her zaman traş olurken aklıma gelir?" Dostu da O'na şöyle cevap verir: "Böyle olması doğal, çünkü böyle anlarda bilinçaltı üstündeki baskı ve kontrol gevşer, yaratıcı fikirler kendini dışavururlar." Sohbet şeklinde biçimlenen bu kısa diyalog bilinçaltı ile yaratma arasındaki ilişki açısından şu anlamı içerir:

- Yaratıcı fikirlerin kaynağı bilinçaltıdır.
- Yaratıcı fikirler, kendilerini bilinçaltından bilince sezgiler vasıtasıyla vurur.
- Sezginin oluşabilmesi için, bilinçaltının serbest biçimde işlemesi gerekir.
- Bunun için de, öncelikle bilincin bilinçaltı üstünde kurmuş olduğu baskı ve kontrolün gevşetilmesine yönelinmelidir.
- Kısaca, yaratıcılığın temel koşulu bilinçaltının yeterince özgürleşebilmesidir.

Yapay koşullarda oluşturulmuş psiko-terapi seansları dışında, bilinçaltı üstündeki baskının gevşediği anlar, gündüz ya da gece düşlerinin etkin olduğu anlardır; bunlar uyurken, kendi kendimiz-le konuşurken, dalgın dalgın gezerken, sevişirken, müzik dinlerken, resim izlerken,

kendimizi düşlerin akışına kaptırdığımız anları içerirler.

DÜŞ, BAŞKALDIRI VE ÖZGÜRLÜK

İnsan, eksik ve sınırlı yanlarını yok edebilen, zengin, çok yönlü ve özgür bir kişilik edinmesini olanaklı kılan, sonsuza ve sınırsıza yönelme merakını kendinde canlı tutar. Zihinsel olgunlaşmaya paralel biçimde bu merakı geliştirip, ussal olarak temellendirilmiş, kavramsal olarak formüle edilmiş sorulara dönüştürür. Bu soruların çözümüne yönelik varsayımları geliştirir. Bu süreçte, esin kaynağı olarak yaratıcı düşler sık sık devreye girer.

Merak güdüsünün beslendiği kaynak olan düşler, aynı zamanda bu güdünün gelişip olgunlaşması için gerekli olan duygusal ortamı da yaratırlar. Düş, parçası olduğu duyarlılıkla birlikte işleyerek, yaratma için gerekli olan potansiyel güçlerin, gizil yetilerin ortaya çıkmasına yardımcı olur. Akıl, eğer somut biçimde işlerse, yaratmanın kaynağı olan duyarlılığın verdiği malzemeleri işler, biçimlendirir, olgunlaştırıp yetkinleştirir. Akıl, bu işlevi, kişiliğin eksik ve sonlu yanlarının aşılması doğrultusunda üstlenir.

İnsanın eksik ve sınırlı bir varlık olması, yaratma sürecinin eksik ve sınırlı gerçekleşmesine yol açtığı gibi, aynı zamanda insanı, sonsuz ve sınırsız niteliklere sahip olan dış gerçeklikle çatışma içine sokar. Bu çatışmanın yol açtığı gerilimin derinliğini, kesinliğini ve şiddetini, sonlu olan ile sonsuz olanın, sınırlı olan ile sınırsız olanın arasındaki çelişki belirler. Bireyin gerçekliği dönüştürüp yeniden biçimlendirmesinin yanı sıra, bu süreç içerisinde kendini dönüştürüp yeniden kurmasını da içeren, verili gerçekliği aşmaya yönelik başkaldırısı, yani direnme gücü bu çelişkiden beslenir. Birey, bu gerilimi yok etmek için sürekli ileri atılıp durur; her atılımda kendini biraz daha farklılaştırır, değiştirir, olgunlaştırır ve yetkinleştirir. Bu, içinde direnmeyi barındıran bir başkaldırılığı simgeler. Özgürlük düşü, kişiliğin dönüştürülmesinde olsun, gerçekliğin dönüştürülüp bu sürece uyarlanmasında olsun, varolan sorunların aşılmasında ya da varolan haksızlıkların giderilmesinde olsun, direnmenin ve başkaldırının esin kaynağını oluşturur.

Varolan gerçekliğin dönüştürülerek yeniden biçimlendirilmesi yoluyla aşılması, aynı zamanda kendi içinde, aşma eylemini gerçekleştiren bireyin kendi kendini dönüştürmesini, bu süreç içinde yeni yetenekler, beceriler kazanmasını da içerir. Bu süreç, değerlerin, inançların, isteklerin, arzuların yeniden yapılanmasını gerektirir.

Varolan gerçekliği aşma teması, felsefi, siyasal ve sanatsal düşünce içinde farklı biçimlerde anlamlandırılmıştır. Özellikle Camus'un "başkaldırma" teması, bu açıdan karakteristik özellikler taşır. Camus'da başkaldıran birey, diğerlerinden farklı, yenilmez, ayırt edici, kısaca diğerleri karşısında özgül kişiliği olan bir bireydir. Bu kişilik, duyarlılık düzeyi yüksek, siyasi bilinci gelişmiş, estetiksel beğenisi olgunlaşmış bireyi dile getirir. Çok yönlü, zengin ve bütünsel kişiliğin içinde biçimlendiği özgür birey teması, Camus'un başkaldıran bireyiyle sıkı bir ilişki içindedir. Daha doğrusu, başkaldırma eylemi, hem bu tür bir kişiliği gerektirir hem de bu kişiliğin ortaya çıkmasının zeminini hazırlar.

Kimi olumsuz özellikleri içeren verili koşulları aşabilmek için, zengin, çok yönlü, somut bir bütünlüğü içeren, özgür bir kişiliğe sahip olmak gerekir. Bu kişilik ise, ancak başkaldırının sonucunda edinilebilir. Verili yapıları içinde bireyler, eksik, sınırlı yeteneklerinden, becerilerinden dolayı, sonsuz ve sınırsız özellikler içeren gerçeklikle uyumsuz bir ilişkiye girerler. Bireylerin sonlu ve sınırlı yeteneklerini geliştirip daha yetkin bir biçime sokabilmeleri için, varolan gerçekliği şu ya da bu biçimde aşmaları gerekir. Aşma ise, bireyin içinde potansiyel olarak varolan yaratıcı güçlerini ortaya çıkararak, bunların işlenme yoluyla geliştirilmesini ve yetkinleştirilmesini olanaklı kıldığı için, zengin, çok yönlü ve özgür kişiliklerin oluşmasının zorunlu koşuludur.

Bireyler, verili yapılarıyla, yani eksik ve sınırlı yetenekleriyle, sonsuz ve sınırsız gerçekliği aşamazlar. Verili gerçekliğin sonsuz ve sınırsız nitelikleri ile, insan yapısının eksik ve sınırlı yanları arasında ortaya çıkan çatışma, bu çatışmaların ortaya çıkardığı gerilim, bireyi üç tür davranış biçimi geliştirmeye zorlar. Başka bir deyişle, Camus'a göre bireyler, verili gerçekliği aşma konusunda şu üç davranış biçimini geliştirirler:

Birincisi, aşma olayını gerçekleştiremeyen birey eksik ve sınırlı yanlarını yok etmek için, sonsuz ve sınırsız niteliklere sahip olduğunu düşündüğü Tanrı'ya yönelir; kendini, inanç yoluyla tanrısal gerçekliğin bir parçasına dönüştürerek, eksik ve sınırlı özelliklerinden kurtulmayı dener. Gerçeklikle olan çatışmasını, bu çatışmanın ortaya çıkardığı gerilimi, bu gerilimin yol açtığı acıları, sıkıntıları ancak bu yolla giderebilir. Bu bir bakıma, bireyin kendisini yadsıması, farklı, ayırt edici, özgül yanlarını bir kenara bırakması, özgürlüğünden ve bireyselliğinden vazgeçmesi anlamına gelir. Camus'a göre bu, fiziksel intiharın farklı bir biçimidir.

İkincisi, sonlu ve sınırlı yapısıyla birey, verili gerçekliği aşamayınca, gerçeklikle arasında çıkan çatışmayı, bu çatışmanın yol açtığı gerilimi yok etmek için, varlığına intihar yoluyla son vermeye yönelir. Bu ikincil yönelimi Camus "fiziksel intihar" olarak tanımlar.

Asıl sağlıklı olan, yaratıcı etkinliğin içinde fışkırdığı, bireyin, zengin, çok yönlü ve özgür bir kişilik edinmesini olanaklı kılan, verili gerçeğe başkaldırma eylemidir. Başkaldırma yoluyla birey, eksik ve sınırlı yanlarını gidermek için, kendinde potansiyel olarak varolan gizil güçlerini, yaratıcı yetilerini ortaya çıkarır, bu gizil güçleri ve yaratıcı yetilerini geliştirip yetkinleştirir.

Camus'nun dile getirdiği başkaldırı eylemi ile özgürlük arasındaki bu ilişki, daha önce Goethe tarafından da dile getirilmiştir. Goethe'ye göre "yaşamak demek karşı koymak demektir". Goethe, yaşamayı direnme, karşı koyma olarak alırken, direnme ile özgürlük arasında dolaylı bir ilişkinin varlığından yola çıkar. Ona göre, yaşamının hammaddesi olan direnme duygusu, özgürlüğün içinde filizlendiği tarlayı oluşturur. Özgürlüğün filizlenip meyve verebilmesi için bu tarlanın işlenmesi gerekir. Goethe'nin ünlü özdeyişiyle: "Özgürlüğü ve hayatı hak edenler, onu her gün fethetmek zorunda olanlardır."

DÜŞ, YABANCILAŞMA VE İNTİHAR

Dar anlamıyla yabancılaşma, bir şeyin kendisi olmaktan çıkıp, kendisinden farklı, ona karşıt ve onu sömüren, baskılayan, denetleyen, yöneten bir güce dönüşmesini içerir.

Başkalaşma yoluyla kendinden çıkma, kişiliğin bölünmesini, eksik ve sınırlı biçime girmesini, çarpıklaşıp farklı bir görünüm kazanmasını içerdiği gibi; kişiliğin kimi yanlarını, onun dışında yer alan karşıt bir güce dönüşüp, onu denetleyip sömürmesine yol açar. Bu süreç içinde, kendini özgür biçimde ortaya koyması beklenen, bilinçli ve amaçlı etkinliğimizin ürünlerinin, isteklerimize cevap vermekten, gereksinimlerimizi karşılamaktan uzaklaşıp, yetilerimizi körelten, becerilerimizi sınırlayan, güdülerimizi sakat bırakan güçlere dönüşürler.

Yabancılaşma içinde yer alan birey, kendisiyle, diğer bireylerle ve çevresiyle çatışan; kendisiyle uyumsuz, derin bunalımların, korkunun, endişenin içinde yer alan bir varlığa dönüşür. Bu birey, bilinçli, amaçlı ve özgür etkinliğinin öznesi olmaktan çıkıp, dış süreçlere, ilişkilere, kurumlara yapay biçimde uyarlanmış, edilgin, korkak ve silik bir varlığa dönüşmüştür.

Yapay tutkuların peşinde koşan, yıkıcı güdülerle donatılmış, başkalarının kanılarına ve sanılarına göre yaşayan bu kişilik, bencil ve benmerkezci güdülerini gidermek için, önüne gelen her şeyi kullanır, tüketir, bir kenara bırakır.

Her zaman doyumsuz, istekleri çarpıtılmış, arzuları sakat bırakılmış bu kişilikte, baskılanmış, geriye itilerek bilinçaltının derinliklerine yerleştirilmiş güdüler, arzular, istekler kendini farklı biçimlerde dışavururlar.

Bu baskılama ve geriye itmenin yol açtığı bilinç ve bilinçaltı çatışması çerçevesinde kişiliğimizi bölen yıkıcı güçler, içimizi kemiren çelişkiler bizi anlamsızlığın girdabına sürükleyerek, yüreğimizin boğulmasına yol açarlar.

Çözülüp dağılan anlamlar içinde, bir yandan aklımızı kapıp gider birileri; öte yandan kendi bedenimizi başkasının önüne koyar, keser, biçer, yeniden pazarlarız. Bedenimizden kopmuş ruhumuz gezerken sağda solda, boşluğa fırlatılmış, terk edilmiş, yalnız bırakılmış varlık olarak ararız kendimizi yitik, puslu anılarda.

Bu düzensizlik içinde birey, farklı anlamlar yükleyerek, kişiliğini, yaşamını ve içinde yer aldığı dünyayı sorgular. Anlamın çözüldüğü, farklılaştığı yerde, o da çözülür, dağılır, etkisiz kılar kendini. Bir şeylere anlam yükleme, kendi içinde öznel değerlerimizi, beklentilerimizi, isteklerimizi, umutlarımızı, acılarımızı, kaygılarımızı, endişelerimizi, nefret ve kinlerimizi barındırır. Bu yüzden, anlam yüklediğimiz dünyaya, diğer insanlara, kendimize karşı tarafsız olamayız.

Eğer kişiliğimiz bölünmüş, yeteneklerimiz tek yanlı kılınmış, değerlerimiz bir örnekli, isteklerimiz standart biçimlere sokulmuşsa, anlama sürecimiz de kesintiye uğrar. Duyarlılığımız zayıflar, düş kurma gücümüz körelir, sevme yetimiz sarsılır, aşık olma potansiyelimiz çürür. Yaşama yeniden güzel, duyarlı ve farklı anlamlar yükleyebilmek için, yaratıcı ve üretici

güçlerimizi harekete geçirmemiz gerekir. Bunun için de farklı esin kaynaklarının devreye sokmaya yöneliriz.

Böylesi dönemlerde bizi üretici, yaratıcı ve özgür kişiliklere dönüştürme olanakları sunan düşlerden ve aşklardan esinlenebildiğimiz gibi; kendimizi, yaratıcılığımızı körelten, gelişmemizi ve yetkinleşmemizi önleyen, bizi bağımlı, edilgin, saldırgan kişiliklere dönüştüren yabancılaşmış güçlere de teslim edebiliriz.

Yabancılaşma kişilik düzeyinde, bilinç ve bilinçaltı çatışmasının derinlik, yaygınlık ve keskinlik kazanması biçiminde kendini gösterir. Bu çatışma, bireyi, dış gerçekliğe uyarlayarak, edilgin bir varlığa dönüştürmeyi amaçlayan üstben ile bilinçaltı arasında ortaya çıkar. Dış gerçekliği temsil eden üstben, kendisine uymayan istekleri, arzuları baskılayıp geriye itmek için, ben vasıtasıyla bilinçaltısını denetler. Baskılanmış, geriye itilmiş güdüler, kendilerini şu yollarda dışa vururlar:

- Baskılanmış güdüler, ya yıkıcı ve saldırgan davranışlara kaynaklık ederek, bireyi dış dünyayla keskin bir çatışmaya sürükler; ya da bireyi kendi içine kapanmaya, dış dünyadan koparıp, tümüyle izole edilmiş bir dünyanın içine hapseder.

-Bu iki yolun dışında, baskılanmış güdüler, bilim ve sanatta olduğu gibi yüceltme yoluyla farklı kanallarda kendini dışavurup, yaratıcı faaliyetimizin kaynağını oluşturabilirler.

Kişilik yabancılaşması, bilinç düzeyinde, bilinçaltı ile üstben arasındaki çatışma biçiminde kendini gösterirken; duygu düzeyinde ise varoluşunu koruma güdüsünden beslenen kendini sevme duygusu yerini, yapay tutkuların kaynaklanan benmerkezci ve bencil duygulara bırakır.

Bu ikinci durumda karşısıyla yardımlaşmayı, dayanışmayı olanaklı kılan, içsel bütünleşme yoluyla kendini karşının yerine koymayı sağlayan empati, yerini rekabete bırakır. Merhametin yerini nefret ve kıskançlık alır.

Bilinçaltı, üstbenin direktifleri çerçevesinde, ben tarafından denetlenir. Bu denetim, baskılama ve geriye itme mekanizmasıyla uyumlu işler. Baskılama ve geriye itme, çoğu zaman anlayamadığımız, tanımlayamadığımız, bilincine tam olarak varamadığımız korkuların, güvensizliklerin, endişe ve kaygıların oluşmasına yol açar. İç korkular, genellikle dışsal korkuların içselleştirme yoluyla kişiliğimizin bir parçasına dönüştürülmesinin ürünüdür.

İçselleştirilmiş korku, kişiliği, saldırgan ve yıkıcı güdülerin denetimine sokabileceği gibi, korku, endişe ve kaygıyla dolu pısrık ve edilgen bir yapının içine sokarak, kendi içine kapanmasına da yol açabilir. Ya da Dostoyevski'nin tiplerinde olduğu gibi, bilincin bölünmesinin ürünü olan çift kişilik biçiminde de kendini dışa vurabilir. Bu yoldan düşler hem yaratıcı güdülerin, hem de yıkıcı eğilimlerin kaynağı olarak çift yönlü işlevler üstlenebilir.

Saldırgan, yıkıcı güdülerin oluşmasına yol açan baskılamanın, geriye itmenin kırılabilmesi için, üstbenin baskısının azaltılması, dolayısıyla bilinçaltısının çözülüp, özgürleşmesi gerekir. Yaratıcı düşler, burada özgürleşmenin itici gücü olarak devreye girerler.

Gerçekle birlikte kişiliğimizin dönüştürülüp yeniden biçimlendirilmesinde, esin kaynağı olarak farklı işlevler üstlenen yaratıcı düşlerin yerine geçen uçuk-kaçık düşler, bizi gerçeklikten koparır, fantazyanın içine kapatıp, farklı bir yabancılaşmaya yol açar. Bu yabancılaşma biçimi, düşümüzün bizden kopmasına, giderek denetleyen bir gizil güce dönüşmesine yol açar. İntiharını, bu yabancılaşmanın farklı bir dışavurum biçimi olarak almak olanaklıdır.

İntiharın farklı nedenleri, dışavurum biçimleri olduğu kesin. İflas eden tüccarın, savaşı kaybeden komutanın, ağır ve çözümsüz hastalıktan kurtulmak isteyen kişinin ya da dava

arkadaşlarına ihanet etmenin ezikliğini, utancını taşıyamadığı için intihar edenlerin nedenleri farklıdır. Ama hepsinde ortak bir yan var: O da intihara gidiş sürecini başlatan bilinçaltı ve bilinç çatışmasının kendini sürekli olarak göstermesidir.

Bu sürecin derinliği, yoğunluğu, yaygınlığı, kendini, yaşamla kurduğumuz bağın, kendimize ve yaşama yüklediğimiz anlamın çözülme derecesi ve biçiminde gösterir. Bir kez bu sürecin içine girdik mi, ruhumuz daha önce anlamlı olan her şeyden kopar. Artık kimselere dokunamayız, sürüp giden süreçleri, olayları anlayamayız, varolan sesleri işitemeyiz. Anlama yetimiz kesintiye uğrayıp işlemez olur. Gözlerimiz yaşamın loş ışıklarına kapalıdır artık.

Zihnimiz sabit bir noktaya takılmış gibi, döner dururuz etrafında ölüm duygusunun, kırık bir pervane gibi yarım kalmış dairelerin içine kapanırız. Zevkin, heyecanın, coşkunun yok olduğu; renklerin belirsizleştiği, kokuların ve seslerin boşluğa dağılıp, bizi terkettiği andır bu. Anlamın bittiği, karabasanın yerleştiği bu donuk anlarda ürkütücü, soğuk, mat, sessiz bir kabus içindeyiz sanki.

Garip olan, bu karabasanın yok edilmesi için, yeni bir yaratıcı düşün devreye girmesidir. Yaşama sevincimizi yeniden filizlendiren, anlama gücümüzü arttıran, coşku, heyecan ve hazları diriltten yaratıcı düşler olmadan intiharı def edemeyiz başımızdan.

İntiharın temel nedenlerinden biri olan bilinçaltı ile bilinç arasındaki çatışma, duyarlılığı yüksek olan sanatçı kişilikte en uç düzeyde seyredir. Bu nedenle, sanat dünyasında sık sık intiharlara rastlanır.

Sanatsal yaratmanın beslendiği duyarlık derin, geniş kapsamlı, yüksek düzeyde hareketli, ele avuca sığmaz özellikler gösterir. Sanatsal kişiliğin tipik özelliği, bu duyarlıktan kaynaklanan yaratıcı düşler ve özgürleştirici aşklarla dolu olmasıdır.

Sanatsal duyarlık, üstben karşısında bilinçaltını sürekli hareketli ve canlı kılar. Bu da üstbenin ben üstündeki baskısını zayıflatır. Bu yüzden bilinçaltının kendini özgür biçimde dışavurumu, sanatçı kişilikte daha yüksektir.

Sanatçının kişiliğinde ortaya çıkan bilinçaltı üstben çatışması yaratıcı güçlerin, gizil enerjinin, potansiyel yetilerin uygun kanallara akmasını önler. Bu yetilerin, güçlerin, enerjinin istenen biçimde, tarzda ve yoğunlukta kendini dışavurup, geliştirip yetkinleştirilmesi gerçekleşmeyince, artık bastırılması güçleşen bir doyumsuzluk ortaya çıkar. İç gerilime, çatışmaya ve bunalıma yol açan bu doyumsuzluk, sanatçıyı farklı arayışlara iter. İntihar, bu arayışın son bulduğu, anlamın bittiği, geminin karaya vurduğu yerdir...

Böylesi anlarda sanatçının karşısına genellikle şu üç yol çıkar.

- Birinci yolda sanatçı kişilik, yaratıcı faaliyetini harekete geçirerek, yeni esin kaynakları oluşturarak, bunları, yetenek ve becerilerine uygun kanallara aktararak, yeni ve yetkin ürünlerin üretimine yönelecekti. Başarı yeni bir dirilişin, yeniden yapılanmanın, başkaldırının ürünü olacağından, anlamsızlığın sancısı da yok olacaktır.

- İkinci yolda sanatçı, duyarlığını baskılayıp, yaratıcı yetilerini, güçlerini ve enerjisini körelterek, koşullara kendini uyarlamış edilgin bir varlığa dönüşecektir.

- Üçüncü yolda ise, "Artık her şey bitti, büyüsünü yitirdi dünya, yaşamın anlamı yok, hiçbir şeyin anlamı yok. Sanat da, sanatçılık da beş para etmez" diyerek, son noktayı koyarak, iç bunalımı yok eden, iç çatışmalara son veren, acıyı, endişeyi, umudu kökünden söküp atan son virajı geçmesi geçer ve yaşama dur der: Anlam biter. Uçup gider her şey, sonsuz boşluğuna

evrenin...

İntihar anı, artık iç çatışmanın çözüldüğü, gerilimin yok olduğu, bunalımın bittiği, ölümün yaşama baskın çıktığı andır!.. Ölüm korkusunun yok olduğu, son bulduğu andır.. Anlamın bitişidir. Anlamsızlığın yol açtığı kaygıdan, endişeden, hüzünden bir şey kalmaz geriye. Umutlar söner, beklentiler boşluğa dağılır.

Karanlık dehlizlerde yüzer gibi, arada bir parlayan sönük, ürkek sevinçler, ışıklar, parıltılar, düşlerin beslediği umutlardan çok, anlamını yitirmiş acıların son direnişidir. Az sonra her şeyin biteceğini, anlam boşluğunun derin uçurumuna yuvarlanacağınızı düşünürsünüz. Beklenti yok, geride kalanları özlemek yok, kaybetmenin yol açtığı endişe yok, güzel şeylerden alınan hazlar uçmuş, acı vermiyor hiçbir şey, kanınız donmuş, kaskatı kesilmiş her bir yanınız. İntiharın soğuk rüzgârı, sıcaklığının alıp götürmüştür yaşamın.

Umut; yaşama ve geleceğe umut, varolan olumsuzlukları aşma potansiyelini kendinde taşıyan düş dünyasından beslenir. Bu gizil güçlerin, potansiyel yetilerin ortaya çıkmasında, geliştirilmesinde, devindirici etkiye sahiptir. Umutlar var olan süreçlerden zevk almamıza, heyecan ve coşku duymamıza yol açar. Bu yönüyle de, geleceğe yönelik düşlerimizi besler, düşlerden beslenirler. Yaşamın canlı dokusu umutlarımız içinde yeşerir, çiçek açar, meyve verir. Öyle ki, umudumuzun yok olduğu yerde, yaşamla olan bağımız kaybolur.

İntihar, artık umutların da yok olması, son bulmasıdır. Yeniden filizlenmesi için umudu besleyen düşlerin devreye girmesi gerekir. Umut, içinde derin sırların gizli olduğu, büyümlü etkisini yeniden yaratır, yaşama sevincinin...

Ama bazen intihar gerçekleşmez. Yolun sonuna varmadan, ölümün soğuk duvarına çarparak, yeniden dönülür, sıcak kucağına yaşamın.

Kendileriyle birlikte, sırlarını anlamsızlığın karanlık dehlizine gömenlerin dışında, geriye dönenleri, başaramayanları, işi yarım bırakanları, şu sevimsiz durumlar bekler:

- Ya intihara gidiş anını bastırıp geriye iter, hiç olmamış gibi davranır; yaşam imgesi bastırıp, geriye iter gölgesini ölümün.
- Ya da kırılıp dökülenleri onaracak, eksik, yetersiz, yarım kalanları tamamlayacak yapay anlamlandırmalarla, canlandırmaya çalışılır yaşama sevincini, geleceğe uzanan umutları.

Uzun bir süre, denizden çıkmış balık gibi dolanıp durursunuz orda burda; ne denize dönebilir ne karada yaşayabilirsiniz.

Yavaş yavaş ısınırsınız, alışırırsınız yeniden sıcaklığına yaşamın. Eskimiş anılardan çıkıp gelen yaşam sevincinin silik gölgesi, eskimiş anıların yeniden canlanması, yeterli olabilir çoğu kez. Geleceğe uzanan umutların canlanışına kaynaklık eden yeni ışıklar, sesler, gölgeler filizlendirebilir yaşama sevincini.

Ve yaratıcı düşlerle birlikte kendini yeniden onarma dönemine girilir. Ve artık, intiharın kendisini düşünme serüveni başlar.

HANGİSİ DAHA ÇEKİCİ; OBLOMOV MU, DON KİŞOT MU?

“Hıristiyan edebiyatındaki iyi kişilerin en kusursuzu Don Kişot’tur. Fakat iyi olmasının tek nedeni, aynı zamanda gülünç olmasıdır.”

Dostoyevski

Düşlerden beslenen başkaldırı ve direnme gücü, zengin ve çok yönlü kişiliklerde somut bir anlam kazanır. Özgürlük, bu kişiliğin içinde olduğu yaratıcı düşlerin kendini dışavurum biçimine göre farklı anlamlar kazanır. Bir düş şekline dönüşünce özgürlük, zengin ve çok yönlü kişiliklerin motor gücü olup çıkar.

Özgürlük, sadece aklın değil duyarlılığın bir parçası olarak da karşımıza çıkar. Bu ise bizi yeniden düş ile kişilik arasındaki ilişkiye götürür. Bu ilişkinin canlı dokusunu ortaya çıkarıp daha yakından kavramak için, dünya edebiyatının iki klasik tipi olan Oblomov ile Don Kişot’un kısa bir karşılaştırmasını yapmaya çalışalım.

Gonçarov’un Oblomov’u, düşlerini yitirmiş, yaratıcı güçleri körelmiş, harekete geçebilme yetisini yitirmiş bir tip olarak dünya edebiyatına geçmiştir.

Rusya’da, feodalizmden kapitalizme geçiş sürecinin ortaya çıkarttığı kimi özelliklerden esinlenerek biçimlendirilmiştir Oblomov tipi. Bu süreç, geleneksel kurumların çözülmesine, değerlerin belirsizleşmesine, davranışların tutarsızlaşmasına yol açmıştır. Geçiş sürecinde eski, yerini yeniye terkederken, geleneksel kurumlar, değerler ve davranışlar sahneyi terketmezler hemen, sonuna kadar direnirler. Yeninin doğum sancısı, eskinin direnişinden dolayı acılı olur. Kimi dramatik ve trajik olaylarla dolu olan bu süreç içerisinde, ne eski tümüyle tasfiye edilebilmiş ne yeni olan yeterince olgunlaşabilmiştir. İnsani ilişkilerde derin bir güvensizlik ve belirsizlik kol gezerken, süreçlerin ve olayların sık sık kesintiye uğraması, karmaşık ve belirsiz durumların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu karmaşıklık içinde değerler belirsizleşir, inançlar zayıflar, davranışlar tutarsızlaşır, bu ilişkilere göre farklı özellikler gösteren kişilikler ortaya çıkar.

Bu geçiş sürecinde kendini piyasaya uyarlamış, daha çok kâr ve para elde etmek için rekabeti yücelten, bencil ve benmerkezci güdüleri davranışların temelini yerleştiren, daha fazla güç ve kuvvet elde etmek için her türlü maceranın peşinde koşan kapitalist tip yavaş yavaş filizlenmeye başlarken; bu tipe karşıt olan feodal tip, gelişmelere kapalı, yeniliklere karşı çıkan, bu yüzden geleneksel kurumlar ve değerler çözüldükçe ayağının altındaki toprağın kaydığını hisseden, varolan güvensizlik ve belirsizlik içinde kilise ve tanrıya daha çok yönelen bir tip olarak varlığını korur.

Toplumsal kökeninden kopmuş, sınıfsal konumundan uzaklaşmış, soylu olmanın kendisine verdiği yetkileri ve güçleri kullanma becerisini yitirmiş, çiftliğini ve serflerini uçkağıtçı bir kahyanın yönetimine bırakarak, kırsal kesimi terkedip kente yerleşmiş, kendini devletin

korumasına vermiş, onun himayesine sığınmış, pısrık, edilgin bir tip olan Oblomov'u bu iki genel tipten hangisinin içine koyabiliriz?

Oblomov, kısmen kendi içine kapalı, ihtiyaçlarını ve arzularını sınırlayan, yeteneklerini ve becerilerini dondurmuş, düş kurma ve yaratma potansiyeli körelmiş bir tip olarak, aristokrasinin ve kilisenin eski gücünü yeniden canlandırma düşüyle yanıp tutuşan, bu yüzden feodal ayrıcalıklardan vazgeçmeyen, feodal insan tipinden ne kadar uzaksa; kâr ve parayı, servet ve gücü en yükseğe çıkarmak için yanıp tutuşan, rekabet güdüsünün besleyip durduğu yeniliklerin, serüvenlerin ve maceraların peşinde koşan burjuva tipinden de o kadar uzaktır.

Temel ve zorunlu gereksinimleri başkaları tarafından karşılandığı için, ne elinin ve beyninin faaliyetinden, ne de bu faaliyetin ürünlerinden zevk almaktadır. Yataktan kalkmak bir işkence, evin içinde kısa aralıklar içinde de olsa gezinip durmak bir sıkıntıdır onun için. Yatağından çıkmak, çoraplarını ve pijamasını giymek, gidip masanın başına oturup önüne konulan yemeği yemek, onun için üstesinden gelinmeyecek işlerdir. İnsanların sırf para kazanmak ya da iktidar ve güç elde etmek için bütün gün orda burda koşturmalarını, bunlar için zamanlarını ve enerjilerini tüketmelerini hiç anlayamaz Oblomov.

Kimi zaman edilginliğinden ve tembelliğinden rahatsız olmu- yor değil. Böylesi durumlarda Oblomov kendini eksik, sakat kalmış bir insan gibi algılamıyor, ruhsal güçlerinin yeterince gelişmediğini düşünmüyor değil. İçindeki sıkıntının, ruhundaki ağırlığın nedeni olarak, yeteneklerini ve becerilerini istediği gibi kullanamamayı gösteriyor. İçinde uyuyup duran ama uygun koşullar bulduğu zaman ortaya çıkacak, üstün işler başarmasını olanaklı kılacak yeteneklerin, becerilerin, potansiyel güçlerin varlığını hatırlayarak sık sık kendini avutuyor.

Arada bir düşlere yöneliyor, kafasına göre oluşmuş, kişiliğine uygun bir dünyayı tasarlarlıyordu. Kendini düşlerinde yaratmayı denerdi, ama düşleri de kendisi gibiydi, kişiliğini oluşturan edilgin değerleri içeriyor, bu değerleri yüceltiyordu. Yaratıcı etkinliklerden, hareket ettirici güdülerden yoksundu onun düşleri. Onun düşleri, serüven ve macera duygusundan arındırılmıştı; canlı, hareket ettirici, sarsıcı, ayaklarımızı yerden kesici itkilerden yoksundu. Onun düşlediği dünyada rüzgârların esişi, nehirlerin akışı, denizlerin dalgalanışı bile denetim altına alınmıştı. Her şey onun hareketsiz ruhuna göre akıp durmaktaydı. Ona göre; "Dalgalar azgın atışları, vahşi gülüşleriyle insanın zayıf kulaklarını incitirler; dünyanın ilk günde başkaldıran esrarını, hüzünlü şarkılarını tekrarlayıp dururlar. Hep aynı inilti, işkence edilen bir ejderin şikayetleri" gibi rahatsız edip dururlar bizi. Yüksek dağları, derin uçurumları da istemezdi; böylece ne yukarı tırmanma zahmetine katlanır ne de aşağılara bakarken baş dönmesinin yol açtığı korkuyu yaşardı.

Onun zamanı, diğer insanların zamanından farklı biçimde akıyor, algıları, sezgileri, diğer insanların algılarından, sezgilerinden farklı biçimde işliyordu. Ne yaratıcı düşlerden ne aşık olma yetisinden ne de özgürleşme tutkusundan haberdardı.

Oblomov, kısmen kendi içine kapalı ve kendi kendisiyle yetinen geleneksel kurumları, değerleri ve davranışları içeren feodal dünya ile, farklılıkları, değişmeyi ve yenilikleri içeren, kendini değişim değerine uyarlamış, meta üretiminin içinde evrensel bir biçime girdiği kapitalist dünya arasında yer alır. Bir yandan farklılaşmayı, başkalaşmayı en yükseğe çıkararak, meta üretimini evrenselleştirmek için yenilikleri tahrik eden, sakat ilerleme ve büyüme mantığını sonsuzlaştıran, aşırı kitle tüketimini arttıran kapitalizmden rahatsızdır. Öte yandan, feodal toplumun iç mantığına uygun bir biçimde, otoriter, katı ve sert tutumlardan da uzaktır. Ne

iktidar hırsına sahiptir ne de kendine ait olan yetkileri, güçleri sonuna kadar kullanabilme becerisini gösterebilmekte.

Oblomov, toplumsal kökeni, sınıfsal konumu ve temsil ettiği değerler açısından feodal dünyanın insanı olmakla birlikte, daha doğrusu feodal soylu sınıfın dünya görüşü içinde yer almakla birlikte, kişilik tiplmesi açısından bu sınıfın değerleriyle çatışma içindedir. Edilginliği, vurdumduymazlığı, her şeye sırt çevirmesi, yeni ve farklı olan hiçbir şeye açık olmaması, kısmen kendi içine kapalı, kendi kendisiyle yetinebilen feodal değerleri bile zorlamaktadır. Burjuva sınıfın değerlerine, davranışlarına ise hiç uymamaktadır. Macera tutkusundan yoksun olduğu için, yeniliklerin ortaya çıkardığı heyecandan ve coşkudan haz almaz. Onun iç dünyası serüvenlere, maceralara, heyecanlara kapalıdır. Edilginlik ve durağanlık, değer verdiği en önemli erdemlerdir.

Kişilik ile düş arasındaki ilişkiden yola çıktığımızda, dünya edebiyatında Oblomov'un karşıtı olan bir tipte, yani Cervantes'in Don Kişot'uyla karşılaşırız. Soylu sınıfın bir üyesi olmasına karşın, feodal kurumlar, değerler ve davranışlarla çatışma içinde olan yüksek bir duyarlılığa sahiptir Don Kişot. Okuduğu macera romanlarından esinlenerek, uyumakta olan merak güdüsünü harekete geçiren kahramanımız, bilinçaltında geriye itilmiş, baskılanmış, örtük bırakılmış macera ve özgürlük tutkusunu, düşsel bir duyarlılık içinde tatmin etmeye yönelir. Bu yüzden bir gün çiftliğini, evini ve yakın akrabalarını terk edip yaşlı bir at, korkak ve tembel bir seyisle, kırılıp dökülen eski püskü bir zırhı ve mızrağı kuşanarak macera ve serüvenlerle dolu düş dünyasının büyülü ortamına terkeder kendisini.

Gizemli sırlarla dolu düşler tarafından bezenmiş ruhu, kendi içine kapalı, değişmeye ve yeniliklere sırt çevirmiş, farklılık ve çeşitliliklere direnen feodal dünyayı aşarak, her anı farklı heyecan ve coşkulara yol açan maceralarla dolu bir dünyanın içinde bulur kendini. Verili değerlerle çatışan, varolan kurumlarla uzlaşmayan, her tür otoriteye başkaldıran bu deli dolu ruhun bir tek hakani vardır: Düşlerin gizemli dünyası.

Macera tutkusuyla yanıp tutuşan Don Kişot, önüne çıkan her şeyi düşlere dönüştürür. Onun için anlamamanın ve yaşamanın tek kaynağı düşlerdir. Varoluşunu düşler içinde kurar, yeniden anlamlandırır ve bundan derin bir haz duyar. Merak güdüsü, araştırma tutkusu, macera ve serüven duygusuyla birleşerek, ruhunda olup biten süreçleri büyülü bir dansa dönüştürür. Bu büyülü dansın içinde olduğu düş dünyasında karşılaştığı her yenilik yüksek bir hazza ve doyuma yol açar.

Don Kişot'un, düş ile gerçeklik arasındaki çatışmanın yol açtığı karmaşık süreçler içinde oluşan bir tip olarak şu özellikleri taşıdığı söylenebilir:

-- Don Kişot varolan kaba gerçeklikle, tek yanlı kişiliklerle, bir örnekli davranışlarla, standart tepkilerle, değişmez değerlerle çatışan ve onları aşan serüven ruhuna, macera tutkusuna sahiptir.

-- Haksızlıkları yok etmek, kötülüklerin kökünü kazımak, zorbalara boyun eğdirmek için gerekli olan yüksek cesaret, mücadele ve direnme gücüyle dolu şövalye ruhu, gerçeği aşip yadsımaya götürür onu.

-- Saf, yalın, içten, pazarlıktan uzak, küçük hesapların peşinde koşmayan, önkoşul öne sürmeden, kişisel çıkar beklentisi içinde olmadan, haksızlığa uğrayanlara, zulme maruz kalanlara yardıma koşma duygusunun timsalidir O.

-- Başkasına yardıma koşarken, bireysel yeteneklerinden, üstün cesaretinden, özgür iradesinden, macera tutkusundan, düş gücünden, yeniyi arayan merak güdüsünden başka bir şeye dayanmaz.

-- O dünyaya çocuk saflığıyla bakar, büyüü bozulmuş, şeytanın melekleri teslim aldığı bu dünyayı öğrenerek seyreder.

-- Başkalarına yardım için, başta yaşamı olma üzere, kendine ait olan her şeyi vermeye hazır bir tip olarak, insanın yanı sıra her şeyi araca dönüştüren, ruhu ve akli paranın denetimine sokan, güzel olan her şeyi çirkinleştiren bu dünyaya meydan okur.

--Elde kılıç, sırtında mızrak, kırık dökük miğferini kuşanıp, canavarlara benzettiği yeldeğirmenleriyle savaştan, haksızlığa uğramış kürek mahkumlarını korumak için, tek başına krala başkaldıran bu cesur yürekle, bu macera delisi kişilikle, yapay tutkularını gidermek için önüne gelen her şeyi yiyip bitiren çağdaş insan arasındaki çatışma bugün de önemini koruyor.

Silahlarını kuşanıp atna atlayarak, tehlikelerin kol gezdiği bir dünyada gezen, haksızlıklarla savaşmayı temel bir erdeme dönüştürmüş, ruhunu ölümsüzleştirecek eylemlerin peşinde koşan kahramanımızı, lüks ve marjinal zevklerin yol açtığı anlık tatlara kendini kaptırmış çağdaş insan ne kadar anlayabilir ki?

Yapay tutkuların, küçültücü hırsların, tiksindirici zevklerin peşinde koşup duran, duygularını parça parça ölçüp biçerek, gram gram tartıp öyle sunan çağdaş insan, dünyası düş olan, kendini düşler içinde ve düşler vasıtasıyla anlamlı kılan kahramanımızın çocuksu dünyasını nasıl anlayabilir ki?

Düş kurma gücünü, aşık olma yetisini köreltmış şu uygar insan, neresini anlasın Don Kişot'un?

Herkese her şeyini sunacak kadar saf, hesapsız kitapsız davranacak kadar deli, yüreğini serüven tutkusunun kasıp kavurduğu bu asil şövalyeyi, çağdaş toplumun neresine sokabiliriz?

Zorda kalanlara yardıma koşmayı kendi güvenliğini sağlamanın önüne koyan, bunun için gerekirse her türden tehlikeyi göze alan, yüreği tehlikeli serüvenlerin ortaya çıkardığı heyecanların ve coşkuların ürettiği hazların, tatların dışında hiçbir şey tanımayan bu saf, yalın ve temiz ruhu; insanlararası ilişkilerin nesnelere ilişkilerle dönüştüğü, insanların kendi bilinçli ve amaçlı etkinliklerinin ürünü olan nesnelere denetimine girerek, etkinliklerinden, etkinliklerin ürününden, kendilerinden, diğer insanlardan ve çevrelerinden yabancılaştıkları, çağdaş sanayi toplumunun neresine asabiliriz?

Don Kişot, aşkı yaşamının merkezine alacak kadar duyarlıydı. Aşksız yaşamı, "yapraksız ve meyvesiz ağaca" benzeten kahramanımız, aşkın tükendiği yerde, ruhun da bedenden ayrılacağına inanırdı. Kaba cinsel hazların, tutkuların çeşitlenmesinin, farklılaştırılmasının, en çoklaştırılmasının peşinde koşan, birbirlerini yatağa atmak için insani değerleri ucuz bir şekilde tüketebilen postmodern bireyin tersine, Don Kişot karşılıksız, hiçbir çıkar beklentisi içinde olmadan, gerekirse yıllarca bekleyerek, uğrunda her tehlikeyi göze alacak biçimde seviyordu Dulcinea'sını.

Sevgilisinin haberi olmadan, yıllarca sevip durabilirdi aşkını; yeter ki kendi içinde ona yüklediği derin anlamlar uçup gitmesin, soylu, asil değerlerin canlı simgesi olarak kalsın hep. Birbirlerini yatağa atmak için ince dokunmuş sık elenmiş söylemler geliştirerek, değişik aksesuarlarla kendilerini donatan, farklı roller üstlenebilme esnekliğini kazanmış "uygar"

insanların yaşadığı şu çağdaş dünyada ne çok üzüldü Don Kişot bir bilseniz!

Onun aşkı, romantizmin doruklarında gezinip duruyordu. Kendini düşsel serüvenlere öylesine kaptırmış ki, deli dolu gezinen bir yürekten başka türüsü de beklenemezdi. Kendisini sevgilisine karşılıksız, ön koşulsuz verebilen, yüce değerlerle donatılmış asil bir ruhun dışavurumuydu onun aşkı. Bu aşk teması, büyüsünü yitirmiş soğuk, acımasız ve keyifsiz dünyamızdan o kadar uzak ki; bencil, kibirli, benmerkezci, başkalarını kendi çıkarları için kullanabilen sefil ruhlara o kadar yabancı ki, nasıl anlamalı, nasıl anlatmalı Don Kişot'un aşkını!

Onun Dulcinea'sının yerini kaç kadın almaz ki? Yüreği erkek aklı tarafından önceden örgütlenmemiş, duygularını erkek dili içinde kodlayarak, anlamlı kılarak ifade etmeyen kaç kadın, bu ön koşulsuz aşkın, karşılıksız sevginin partneri olmaz ki? Ve yine kaç erkek, verili erkek aklının ve dilinin örgütlediği değerlerden, davranışlardan kendini arındırarak, sevgilisini Don Kişot'un sevdiği gibi sevebilir ki?

İyisi mi biz Don Kişot'a ilişkin son sözü ünlü ozan Nazım Hikmet'e bırakalım:

“Ölümsüz gençliğin şövalyesi

Ellisinde uydu yüreğinde çarpan aklına

Bir temmuz sabahı fethine çıktı.

Güzelin, doğrunun ve haklının

Önünde, şirret, aptal devleriyle dünya

Altında mahzun, fakat kahraman Rosinant'ı bilirim.

Hele bir düşmeyegör hasretin halisine,

Hele bir tam okka dörtyüz dirhemse yürek,

Yolu yok, Don Kişot'um benim, yolu yok

Yeldeğirmenleriyle dövülecek.

Haklısın,

Elbette senin Dulcina'ndir en güzel kadını yeryüzünün,

Sen elbette bezirganların suratına haykıracaksın bunu.

Alaşağı edecekler seni, bir temiz pataklayacaklar.

Fakat sen, yenilmez şövalyesi sonsuzluğumuzun,

Sen bir alev gibi yanmakta devam edeceksin.

Ağır, demir kabuğunun içinde

Ve Dulcina bir kat daha güzelleşecek.”

DÜŞÜN GİZEMİNDEN AŞKIN GİZEMİNE

Düş ve aşka yol açan duyguları dile getiren kavramlar üstünde düşünülüp, konuşulmaz, yaşanır daha çok. Kendiliğinden, farkında olmadan içimizi kuşatıp, yüreğimizi derinden etkileyen duyguları dile getiren bu kavramların tanımı güçtür. Düş ve aşk kavramlarının dile getirdiği duyguların yüksek düzeyde yaşanabilmesi için, siyasal bilincin, kültürel olgunluğun yanı sıra, etik duyarlılığın ve estetik beğenin de gelişmesi gerekir.

Aşk, öylesine güzel, anlamlı, değerli ki, bir tek onun için tüketilen enerji, sarfedilen güç, harekete geçirilen yetenekler, harcanan zaman boşa gitmez.

Aşk, duyarlılığımızın özgül bir biçimi olduğu için, daha doğar doğmaz ona yönelir, arar dururuz aşkı. Düş gibi, aşk da yaşamın sırrıdır, gizidir, büyüdür. Onlar olmadan ne anlamı kalır yaşamın ne de çekiciliği. Kişiliğimizin canlı hücreleri olan düş ve aşk olmadan, anlamazsınız zamanın nasıl akıp gittiğini, yaşam bize düşlerin içinde gülümser, aşkların içinde ısıtır çarçabuk.

Düş gibi aşk da, içeriği belirsiz, kaygan, öznel, rastlantısal etmenlerin at oynattığı bilinçaltıyla bağlantı içindedir. Bilinçaltından gün ışığına çıkan istekler, arzular, güdüler, kendini birden bire, dolaysız olarak sezgide verir. Sezgide anlam bulan titrek bir bakış, ürkek bir ses, huzur verici bir yüz, tahrik edici bir koku, çekici bir cilve, sürükleyici bir eda bizi hemen aşk denen duygulanımın içine sokar. Bu nedenle, farklı algılamalara kaynaklık eden öznel etmenleri içerir. Anlamayı, tanımlamayı, kavramlaştırmayı güçleştiren belirsizliklerle, anlam kaymalarıyla doludur. Aşkın anlama yetimize kısmen kapalı olan bu yanını William Riace şöyle dile getirir:

“Anlatmaya yeltenme sakın,
Ancak söylenmemiş aşklar aşktır.”

Bir başka deyişle aşkın gizemi “sessiz ve görünmez” olmasındandır. Ne kendini tümüyle bize açar ne biz her açıdan sokulabiliriz ona. Bilinmeyen sırlarla örülmüş aşk, gizemin olduğu yerde vardır. Gizemin bozulduğu yerde uçup gider. Bu yüzden, birbirine benzeyen iki aşk yoktur yeryüzünde.

Aşkın gizemi, içinde farklı sesleri, ışıkları, gölgeleri içeren düşlerin dansını içerir. Oynaşır durur içinde yeşil ormanların güzel perileri. Çoğu kez vurucu, delici, sürükleyici gücünü hissetmek için, gizem dolu bakışın içine yerleşmek yeterlidir. Aragon’un güçlü imgesinde kendini ele verir, bu büyümlü etki:

“Öyle derin ki gözlerin, içmeye eğildiğinde
bütün güneşleri pırıl pırıl orada gördüm.
Öyle derin ki, her şeyi unuttum içinde.”

Duyarlılığın özgül biçimleri olmaları açısından düş ile aşk arasında belli bir ilişki kurulsa da, yine de kimi özellikleri açısından birbirinden farklıdır. Düş, aşağıda sıralanan özellikler açısından aşktan daha derin, yoğun ve ince sırları içerir. Bu yüzden aşktan daha gizemlidir:

- Aşka oranla düş, bilinçaltının derinliklerinde daha fazla kök salmıştır;
- Yine aşka oranla zihinsel ve ruhsal süreçlerde daha yaygındır, süreklilik gösterir, etkisi yüksektir.
- Kendini yeniden üretme potansiyelini sürekli canlı tutmasının yanı sıra, sonsuz düzeyde kapsayıcılığı olan derin bir yayılmayla, en küçük hücremizi harekete geçirme gücü açısından eşsizdir.
- Bireyler, düştüğünde yeniden kalkma, çökmüşken dirilme, herşeyini kaybetmişken sıfırdan başlama gücünü her zaman düşün yaratıcı gücünde bulurlar.
- Bilinçaltıyla en sık, derin, içsel ve dolaysız bağlantı içinde olan düştür.

Bu özelliklerinden dolayı düş, aşktan her zaman daha derindir, bilinmeyen sırlarla doludur, bu yüzden daha gizemli bir içeriğe sahiptir ve daha etkileyici özellikler taşır.

Yine düş, içeriğinin belirsizliği, kayganlığı açısından aşktan çok daha zor tanımlanır ve kavramlaştırılır. Aşk, düşe ilişkin bu özelliklerin bir kısmını içermesi açısından düşle içsel bir bağlantı içindeyken, düşün gizemli derinliği aşkı aşır, kuşatır.

Aşk, öncelikle düşler tarafından beslenir; çekici, sürükleyici ve büyüleyici etkisini düşlerden alır.

Aşkın sınırlı, sakat ve tek yanlı biçimlenişlerini bir yana bırakırsak, iki kişi arasında ortaya çıkan bir ilişki olması açısından düşten ayrılır. Çünkü düş, insanın kendi kendisiyle dansıdır.

Aşık olunan kişinin başdöndürücü, tahrik edici etkisi belirleyici bir etmen olarak karşımıza çıkar. Yine aşkın düşü işlemesi, daha zordur. Çünkü içeriğin kayganlığı, zenginliği, belirsizliği açısından düş, aşktan daha ele avuca sığmaz bir duygulanım tarzıdır.

Düş, içeriğinin derinliği açısından aşkı aşır kuşatmasına karşın, dönüştürücü ve sürükleyici, vurucu ve sarsıcı gücü açısından aşkın gerisinde kalır. Bu çerçevede bakıldığında, düşün yaratıcı gücüyle aşkın özgürleştirici gücü, kimi noktalarda birbirlerini koşullayıp tamamlasalar da, iki duygulanım biçimi özdeş değildir.

Düş, akıl tarafından daha zor işlendiğinden, denetimi ve yönlendirilmesi aşka oranla daha güçtür. Bu yüzden, düşün ideolojiyle olan bağlantısı daha örtük, gizli ve dolaylı bir şekilde kendini ortaya koyar. İdeolojinin irrasyonel yanı kendini aşta ve düşte ortak göstermesine karşın, etki açısından aşta daha açık, düşte daha örtüktür.

Aşk, ilişki içinde yer alan kişileri dönüştürme, geliştirme, yetkinleştirme potansiyeli açısından düşten daha etkileyicidir. Özgürleşmeyi, aklın biçimlendirdiği duyarlılığımızın bir parçası olarak aldığımızda, Aragon'un dediği gibi: "Aşkı özgürleşmenin en güçlü itkisi" olarak alabiliriz.

Düş ve aşk kavramlarının dile getirdiği duyguların çekici ve sürükleyici yanı kendini yaşama bilincinde gösterir. Yaşama bilinci, bizim kendimize, diğer insanlara ve çevremize olan bağımızı canlı ve somut kılar. Yaşama bilinci, kendimizle, diğer insanlarla içsel ve dolaysız bağ kurmanın özgül bir biçimi olan empatinin hammaddesini oluşturur. Biz empati sayesinde, iç dünyamızla ve diğer insanlarla bağ kurup, bireysel ve türsel varoluşumuzu somut bir şekilde algılarız.

Aşık olan kendini yaratıcı düşlerin içinde bulur. Bu da kişinin gelişmesinin, çok yönlü kılınmasının devindirici unsurudur. Bu süreç kendini çoğunlukla sezgilerde dışavurur. İsteklerin,

arzuların sezgilerde tasarımılanması, ortaya konulup gelişmesi olmaksızın, kişiliğimizi dönüştürüp yeniden kurarak zengin, çok yönlü ve özgür bir yapıya kavuşturamayız.

Aşkın çekici ve sürükleyici, ayakları yerden kesici, baş döndürücü, yürek çarpıcı etkisi kendisini yanıp sönen, közleri içinde yeniden alevlenen bir ateş gibi gösterir. Sönmeye yüz tutmuş, ama içten içe yanan, uygun bir fırsat yakalayınca içindeki ateşi bir boşluktan, bir çatlaktan, bir yarıktan dışarı fırlatan bir yanardağa benzer. Eski bir yanardağın birdenbire patlamasından sonra ortaya çıkan kızgın lavlar gibi, önüne çıkan her şeyi yakıp kül eder. Kendinden başka bir otorite, bir hakan, bir güç tanımaz aşk.

Aşk, sonsuz bir enerjinin, kendini arada bir farklı yerlerde, değişik biçimlerde, farklı kişiliklere yönelik olarak sık sık dışavurumu gibidir. Her çöküşün ardından gelen diriliş, her yıkılışın ardından gelen başkaldırıyı simgeler. Aşık olduğumuz zaman, verili gerçekliği dönüştürmenin, bu dönüşüm içerisinde kendimizi yeniden yapılandırmanın gücünü ve enerjisini buluruz.

Aşk, bizim kendimize ve ilişki içinde olduğumuz kişiye olan duyarlılığımızın rafine olmuş biçimidir. Bu duyarlılık içinde kendimizi yeniler, çevremizi düzenler, diğer insanlarla içsel ve dolaysız bir bağ kurarız. Şarabın tadını fazla kaçırmış bir sarhoş gibi, yüreğimize baş döndürücü ışıklar saçarak, rengarenk bulutlarla dolup taşarak içimiz, aşık olunca birilerine. Mercan kayalarının yüzlerce metre derinliklerden denizin yüzüne renklerini vurmaları gibi, bilinçaltının dipsiz kuyusundan, sonsuz derinliğinden çıkıp gelir, karanlık dünyamıza ışık tutar, içimizdeki buzu çözüp sıcak duyguların içine iter bizi. Yeşil yaprakların puslu gölgesiyle oynaşan düş perisi gibi, göğün mavisinde bulutlarla dans eden martılar gibi, bizi günlük yaşamın monotonluğundan koparıp alır, boşluğa dağılan hüznün gizeminde gezdirir çoğu zaman.

Kıyıyı döven dalgaların sesine eşlik ederken yüreğimiz, siyah yelkenlerin ardından bıraktığı beyaz köpüklere karışır, korsanların paslı kılıçlarından süzülür gözyaşları aşkın. Yitip gidenin ardından beklerken, bir burukluk kaplar içimizi; yeniye uzanırken aklımız, hep eskiye takılıp kalır yüreğimiz.

Güneşin, yeşili mora çalan ışınları, eski sevgilinin çekik gözlerini anımsatırken, yitip giden aşkın hüznünü yaşarsın yeniden; sessizliği bedenini sarar, közü yüreğini alevlendirir eski sevgilinin. O güzelim ten kokusunun başını nasıl döndürdüğünü anımsarsın, sıcak nefesinin enseni nasıl yaktığını düşünürsün; eski anıları buruk bir şekilde duyumsarken, yüreğin her zaman yeni aşk için çarpar durur. İçinizde yaşarken gölgesi eski sevgilinin, yeniye nasıl uzanabilirsiniz, endişesi kemirir her bir tarafınızı. Bir de bakarsınız ki, bozulmuş büyüsü, kaybolmuş gölgesiyle kırık bir ses gibi boşluğa dağılırken eski anılar, doludizgin esintisi gelir yeni aşkın. Bu yüzden, delilikle özdeş görür kimileri aşkı.

Aşkın deliliği, doludizgin akan bir nehre benzer, akışının hızını, yönünü ve şiddetini kestirmek çoğu kez olanaksızdır. Bir kez kapınca yüreğini, içinde aktığı vadinin derinliğine uyarsın çarçabuk. Süreci dizginleme boşuna; ya önünde çıkan kayaya çarpıp parçalanırsın ya da tadına doyum olmaz güzel bir kıyıya varıp, yeni maceraların ortaya çıkarttığı heyecanları ve coşkuları yaşarsın.

Duygu rüzgârının hisyirtisi, içinizdeki çocuğu uyandırır. Karışınca sesine doğanın sesi, karşı cinsle ve doğayla iç içe bulursunuz kendinizi. Bir meltem serinliğine terkeder, dipten kopup gelen fırtınalara teslim edersiniz yüreğinizi. Kimi zaman koyu bulutlar arasında çırpınan ayın ürkek gülüşünde gösterir kendini gözleri sevgilinizin. Gölgesi, geçmişte kalan tatlı anılarla bezenmiş olarak çıkar karşınıza, karanlıkta parlayan ışık parçacıkları gibi. Aşkın gizemli içeriği,

sonsuzluğuna karışır doğanın, ruhun derinliklerine kök salıp, canlı parçası olur büyülü dünyanın.

AŞK, SEVGİ VE EMPATİ

Dar anlamıyla empati, kendine karşıdakinin penceresinden bakıp, onunla içsel ve dolaysız bir bağ kurarak, kısmi bir örtüşme içine girmesiyi dile getirir. Bu kısmi örtüşme içinde kendimizi karşıdakinin gözüyle görme, onun yüreğiyle hissetme, kulağıyla işitme olanağı buluruz.

Empati sayesinde, kendimizi karşıdakinin bakış açısına yerleştirmiş, bu açı içinde eleştirel bir biçimde kendimizi yeniden kurup yapılandırmış oluruz. Böylece karşıdakiyle kısmi örtüşme içine girerek, karşılıklı olarak kişiliklerimizi dönüştürüp yeniden biçimlendirerek, zengin, çok yönlü ve özgür kişilikler elde ederiz. Bu başkalaşma, farklılaşma, değişme, her ikisi için de geçerli olduğundan, ister farklı cinsten, isterse aynı cinsten olsun iki kişi arasında ortaya çıkan aşkın hammaddesini oluşturur empati. Bu hammaddenin işlenmesi sonucunda, ben ve sen, yeni bir kişilik içerisinde “biz” e dönüşürken, ben ve sen’in özerkliğini de güvence altına alır.

Bu dönüşüm içerisinde bireyselliğimizin özgül yanlarını koruyup geliştirirken, aynı zamanda ortak paylaşım alanlarını olanaklı kılan yeni kişiliği, yani “biz”i de geliştirmiş oluruz. Biz, ne ben ve seni kendi içinde eriten ne de dışlayıp kendi başına varolan bir kişiliktir. Ben ve sen’in farklı, ayırt edici özgül yanlarını, yani özerkliğini tanıyan ama aynı zamanda her ikisinin ortak yanlarını da içeren, bu yüzden yardımlaşmayı, dayanışmayı ve işbirliğini ifade eden bir kavramdır “biz”. Toplumsal içeriği ben ve sen’den daha zengin olan biz, aşkın kurucu, taşıyıcı ve oluşturucu “özne”sidir.

Empati normal koşullarda ve rasyonel biçimde kavranamayan, farkedilemeyen, algılanamayan, kişiliğin farklı, ayırt edici ve özgül yanlarını sezgi yoluyla algılama olanağını verir bize. İlişki içinde olan kişiliklerin özgül yanları, kendini sezgide verir ilkin. Sezgi sayesinde biz, bir anda, farkında olmadan, kendiliğinden ortaya çıkan kimi ışıklar, parıltılar, gölgeler sayesinde karşıdakinin şu ya da bu yanını algılayıp, onunla içsel ve dolaysız bir bağlantının içine gireriz. Karşı tarafın başkalarınca algılanamayan, kavranamayan, farklı, ayırt edici, özgül yanlarını algılar, farklı anlamlar yükler, bu anlamları yüceltir ve sonunda bizi karşıdakiyle içsel bir bağlantı içine sokacak bir aşk oyununun içinde buluruz kendimizi.

Karşı tarafı sevmenin yanı sıra, onu tanıyarak kişiliğine saygı duymanın yolu, sezgiye dayanan empatinin ortaya çıkardığı kısmi örtüşmeden geçer. Saygıyı içeren, özerk ve özgül kişilikler olarak birbirlerini anlama ve tanımanın olmadığı yerde üretici sevgiden, yaratıcı aşktan bahsedilemez. Bireyler, zengin, çok yönlü ve özgür kişiliklerin oluşmasına katkıda bulunan bu süreç içerisinde gelişip, olgunlaşarak birbirlerini severler. Empati, bu kişiliklere dayanır, onları oluşturur, taşır, geliştirip zenginleştirir.

Zengin ve çok yönlü kişilikler, yaratıcı düşleri içeren yüksek bir duyarlılık içinde oluşur. Duyarlılık, yaratıcı düşlerin, özgürleştirici aşkların içinde beslendiği canlı kaynaktır. Duyarlılık, aklın soyut biçimiyle değil, sezgiler tarafından beslenen somut biçimiyle uyumlu işler. Uygarlık, yapay tutkuları, benmerkezci güdüleri, bencil arzuları güçlendiren; bu yoldan insan yapısını

bölüp, tek yanlı kılan; yetenek ve becerilerini köreltip, üretici ve yaratıcı gücüne sınır çizen özellikler gösterdiğinden, empatiyi zayıflatmış, gücünü ve etkisini azaltmıştır. Bugünkü biçimiyle empati duygusu, gelişmiş, olgunlaşmış ve yetkinleşmiş uygar insanda değil, henüz yeterince bozulmamış gençlerde, saf ve yalın haliyle çocuklarda, feminal değerlerini koruyabilen kadınlarda karşımıza çıkar. Geriye kalanlarda ise empati duygusu, yerini yapay tutkuların, bencil duyguların biçimlendirdiği antipatiye ya da tek yanlı duygulanımları içeren sempatiye terketmiştir.

Empati, cinsel içerikten arındırılmış sevgilerde olduğu gibi, cinsel içerikli aşta da karşımıza çıkar. Cinsel arzular, özgür ilişkilerin ve gönüllü birlikteliklerin ürettiği sağlıklı birleşmeleri olanaklı kıldığı zaman, empatiyle uyumlu işler. Cinsel ilişkilerde empatinin kesintiye uğramasına yol açan şey, bencil arzular ve benmerkezci tutumlardır. Cinsel arzuların içerik olarak bencil olduğunu, bunun da empatiyi kesintiye uğrattığını söyleyenler, iki ruh arasındaki içsel, dolaysız bağlantıyı olanaklı kılan kısmi örtüşmenin oluşabilmesi için cinsel güdünün, bu güdüden kaynaklanan arzuların baskılanıp geriye itilmesini salık verirler. Oysa bu doğru değil. Cinsel hazların ve doyumların, heyecanların ve coşkuların yükseğe çıkarıldığı, özgür katılımlara ve eşit paylaşımaya dayalı, üretici ve yaratıcı bir cinsellik, aşka yol açan empatinin doğal bileşenidir.

Empati, insanı çevresiyle uyumlu ilişkiler kurmaya götüren bir doğa sevgisi biçiminde ortaya çıkabilir. Bu sevgi, bizi çevremizle içsel ve dolaysız bağlantının içine sokar, doğayla bütünleşmemizi olanaklı kılar. Bu bütünleşme içinde doğanın sesi değişir, farklılaşır, sonunda yüreğimizin sesine dönüşür.

Seri üretim ve aşırı kitle tüketiminin yol açtığı ekolojik kriz, doğanın sesini kesmiştir. Yapay tutkuları, önyargıları içeren yabancılaşma, bu sesi bastırmış, gücünü köreltmış, etkisini azaltmıştır. Doğanın ölçsüz biçimde tüketilmesi kendini, yeşil ovaların, gür ormanların yok olması, nehirlerin, göllerin ve denizlerin zehirli artıklarla tıka basa doldurulması, havanın kirletilmesi ve toprakların tahrip edilmesi biçiminde ortaya koyar. Doğanın bu şekilde tüketilmesi, doğanın bir parçası olan bedenimizin incinmesine, tahrip olup yok olmasına yol açmıştır. İncinen bedenin çığlıkları, doğanın gözyaşlarına karışıp gitmiştir. Çiçeklerin ve çocukların özgürce serpilip gelişmesini önleyen bu acıyı dindirmek için ekoloji bilincini geliştirip güçlendirecek, doğayla kısmi bir örtüşmeye girmek gerekir. Doğa sevgisini canlı kılan empati, bu kısmi örtüşmeyi olanaklı kılarak bize yeni olanaklar sunar.

Empati; cins, ırk, etnikside, ulus ayrımları çerçevesinde bölünmüş olan insan türünün birliğini olanaklı kılan bir insan sevgisi biçiminde de karşımıza çıkabilir. Söz konusu farklılıkları ikinci planda tutan bir içsel bütünleşme, dolaysız bir bağ, kısmi bir örtüşme ancak empatiyle olanaklıdır. Empati farklı cinsiyete, ırka, etnik ya da ulusal kökene sahip olan kesimler arasında oluşan ortak yanları geliştirir, farklılıkları zenginleştirir, çeşitlilik kazandırır. Bu yoldan tek dil, tek mantık, tek ulus ve tek ırkı hedefleyen birörnekli kişilikler, standart değerler, değişmez davranış kalıpları yok edilir. Rasyonalizmin soğuk rüzgârının yol açtığı büyü bozumuna son verilir, ayrılıklarda saklı olan gizemli güçler gün ışığına çıkarılır. Böylece insanlığın ortak belleği, kendini özgür ve etkin biçimde dışavurabileceği bir duygulanım biçimine kavuşmuş olur. Halkların eşitliği, ulusların bağımsızlığı bu duygulanımdan güç bulur, zenginleşir, çeşitlilik kazanır.

Empati, kendini doğa ve insan sevgisinin yanı sıra, sanat sevgisinde de ortaya koyar. İster sanat yapıtının yaratılmasında olsun, isterse sanatçı kişiliğin yanı sıra yarattığı yapıtın algılanmasında olsun, sanatla içsel ve dolaysız bir bağ kurmanın yolu empatiden geçer. Sanat

yapıtlarıyla içsel, dolaysız ve bütünsel bağ kurmayı olanaklı kılan imgesel düşünce ve dil, empatiden güç bulur. İmge bizi, sanat yapıtında işlenmiş, kodlanmış biçimde karşımıza çıkan sanatçının bilinçaltının derinliklerine götürür. Bu yoldan bilinçaltının derinliklerinde saklı olan güdülerin, iç tepkilerin, arzuların imgesel bir şekilde nasıl dönüştürölüp yeniden biçimlendirildiklerini, anlamlandırılıp kodlandıklarını öğrenmiş oluruz.

Empatinin, farklı kişilikler arasında ortaya çıkabilecek uyumlu birliktelikleri olanaklı kılan, kısmi bir içsel bütünleşmeyi sağladığına işaret ettik. Bu içsel bütünleşmenin temelinde, özellikle özgür kişilikler olarak birbirlerini anlayan ve kavrayan bireyler yatar. Bu uyum, birörnekli kişilikler arasında ortaya çıkan yapay uyumu değil, farklı ve özgül niteliklere sahip olan, kimi zaman çelişkili ve uyumlu yanlar taşıyan, çok yönlü, zengin ve özgür kişilikler arasında ortaya çıkan uyumu içerir. Kısmi bütünleşmeyi olanaklı kılsa bile, farklı kişilikler arasında ortaya çıkan ilişki, çelişkin yanların birliğini içerir. Bu çelişkiler, kişilikler arasında ortaya çıkabilecek yaratıcı rekabetin zeminini hazırlarken, aynı zamanda işbirliğinin, dayanışmanın ve yardımlaşmanın koşullarını da oluşturur. "Biz" olarak tanımlanan bu yeni kişilik içerisinde, ben ve sen çelişkili bir birlik oluştururlar.

Empatide zıt kişilikler arasındaki uyum, benzer kişiliklere oranla daha güçlü ve etkileyicidir. Sık sık farklı coşkulara, heyecanlara kaynaklık ettiği için, çekici, sürükleyici ve etkileyicidir.

Empati, insanın toplumsal özünün bir parçasıdır. Dayanışmayı, yardımlaşmayı ve işbirliğini içermesinin nedeni bu özüdür. Bu özün kendini ortaya koyuş biçimi, derinlik, yaygınlık kazanma derecesi, insanlararası ilişkilerin demokratik bir içerik kazanmasının düzeyini belirler.

Empatinin, eleştirel bir bakışın yanı sıra, ahlaki değerlerle yüklü sorumluluk bilincini içermesinin en önemli nedeni, somut akılla uyumlu bir şekilde işleyebilmesidir. Yapay tutkulardan, bencil çıkarılardan, benmerkezci davranışlardan güç bulan soyut aklın tersine, somut akıl, farklı kişilere ait değişik isteklerin ve çıkarların giderilmesini olanaklı kılar.

Empatinin ürünü olan bir aşk, farklı ve zıt kişilikler arasında ortaya çıktığı zaman, kimi çelişkin öğeleri içeren belli bir uyumu kendinde barındırır. Uyum, zıtlıklar arasında ortaya çıkan çelişkilerin keskinleşmesini önler. Yeni paylaşım alanları yaratarak, ortaya çıkan uzlaşmazlıkları çözümler, ilişkinin canlı ve hareketli biçimde yaşanabilmesini sağlar. Empati içinde yer alan kişilikler arasında mutlak bir uyum olmadığı gibi, birbirini dışalayan bir karşıtlıktan da bahsedilemez. Eşit koşulda ortaya çıkan, özgür kişilikler arasında içsel ve dolaysız bir ilişkiyi olanaklı kılan empati, ancak farklı kişilikler arasında oluşan dengeli, uyumlu ilişkilerin olduğu yerde varlığını korur, gelişip olgunlaşarak kalıcı bir biçime girer.

Kişiliklerin farklı, ayrıcalıklı ve özgül yanlarını geliştirebilen, kimi denge durumlarına yol açacak biçimde, karşıt ve zıt yanlar arasında uzlaşma noktaları yaratabilen, gönüllü bağlanımları canlı tutan, içsel, dolaysız ve etkin bir duygulanım olarak empatinin ortaya çıkması, gelişip olgunlaşması olmaksızın, güçlü bir aşktan ya da sevgiden bahsedilemez.

Uygarlaşma süreci, tek yanlı, yapısı bölünmüş, birörnekli kılınmış, etkinliğine, etkinliğinin ürününe, kendisine, ilişki içinde olduğu diğer insanlara ve doğal çevresine yabancılaşmış kişiliklerin ortaya çıkmasına yol açtığı için, aşk özü itibarıyla uygarlığa yabancıdır. Aşka kaynaklık eden empatinin, ilkel insanda, çocukta ve feminal değerleri taşıyan kadınlarda kendini en güçlü biçimde ortaya koymasının önemli bir nedeni budur. Sömürücü, bağımlaştırıcı ve yabancılaştırıcı ilişkilere kaynaklık eden uygar toplum, bu özelliklerinden dolayı aşk için gerekli olan duyarlılığı

sürekli yok etmekte, soyut aklın belirlediği tek yanlı kişilikleri, duyarsız, sorumsuz ve bencil insan tiplerini üretip durmaktadır.

Kişiliklerin standart ve birörnekli kılındığı bu sürecin tersine, empatiye dayalı aşk, kişiliklerin farklı, özgül, ayırt edici ve kendilerine has olan yanlarını içerir, bunlara dayanır, bunların geliştirilip yetkinleştirilmesini önplana çıkarır.

Empati içinde birey kendi kişiliğini yaşarken, aynı zamanda karşı tarafla oluşturduğu, ortak paydayı içeren yeni ilişkiler içinde yer alır. Eğlenmeyi çeşitlendiren, zevkleri farklılaştıran, tatları derinleştiren, hazları çoklaştıran bu ilişkiler, kişiliklerin farklı biçimde gelişmelerini olanaklı kılan görece bir denge durumunu yaratır. Böylece herkes, kişiliği geliştirmede özgür, karşı tarafa açılmada eşit, içsel ve dışsal baskılardan arındırılmış biçimde hareket edebilir.

Empatinin etkin olduğu ruhta, bastırma ve geriye itme mekanizması, büyük oranda devre dışı kalır. Birey, saçmalamanın, içinden geldiği gibi davranmanın, paldır-küldür hareket etmenin, başına buyruk olmanın ortaya çıkardığı duygusal zenginlikten, canlılıktan, yaratıcılıktan yararlanma olanağını bulur.

Saçmalama özgürlüğünün egemen olduğu bu ortamda, iki kişi arasında yaşanan aşk ilişkisi, baskı altına alınmış güdülerin, kısırılmış arzuların, çarpıtılmış isteklerin, köreltilmiş güdülerin kendilerini serbest bir biçimde dıştalaştırdıkları, doğal bir psikoterapi ortamı oluşur. Farklı kişiliklerde somutlaşan, farklı dünya görüşlerinde ve ideolojilerde kodlanmış olan farklı değerlerin, inanışların, arzuların, isteklerin, davranışların birbiriyle dans ettikleri büyülü bir ortamı simgeler. Aşkın gizemini oluşturan nedenlerin başında bu büyülü ortam gelir. Bu büyü, kendi içinde eski sırların yanı sıra yeni sırları üretip, bu sırların değişik simgeler, imgeler, göstergeler vasıtasıyla kendilerini farklı biçimlerde dışa vurmalarını sağlar.

Empatinin zayıflayıp yerini antipatiye bıraktığı yerde, kişilikler arasındaki farklılıklar, keskin çatışmalara kaynaklık eder. Uzlaşmalar yerini zıtlaşmalara bırakır; anlamının yerini birbirlerini dinlememe, karşı tarafı ciddiye almama alırken, empati için gerekli olan saygı duygusu da yerini nefrete bırakır. Empatiyi yok eden bastırma ve geriye itme mekanizmasının yeniden güçlenmesine yol açan rekabet ve saldırı güduları devreye girer. Karşılıklı kınamanın ve suçlamanın hızlanmasıyla birlikte, isteklerin baskılanması, arzuların geriye itilmesi gündeme gelir. Artık farklı kişiliklerin geliştirilmesi yerini, kişiliklerin karşılıklı olarak köreltilmesine bırakır. Aşk duygusunun ortaya çıkmasına yol açan istekler bastırıldığı, arzular köreltildiği için, farklı yanların uyumuna dayanan hoşgörü duygusu da yok olur; bireylerin karşılıklı olarak birbirlerini etik açıdan körelttikleri, estetik açıdan duyarsız ve kısır bıraktıkları bir savaş alanına girilir.

Empati, bir yandan aşk gibi, toplumsal içerikli ama tümüyle özel biçimde kendini ortaya koyan bir duygulanıma kaynaklık etmekte, öte yandan bu duygulanım içinde, toplumsal bir özne olarak, kişinin kendi kendini dönüştürmesinin, yeniden yapılandırma yoluyla farklı yetenekler, beceriler kazanmasının duygusal zeminini hazırlamaktadır.

Empatiyle beslendiği oranda aşk, farklı kişilikler arasında ortaya çıkan bir zihinsel ve ruhsal örtüşmeyi içerir, bunu amaçlar; bu amacı gerçekleştirmek için tüm enerjisini seferber eder. Ruhsal ve zihinsel örtüşme, bedensel uyumu amaçlayan cinsel haz ve duyumu belli bir ilişki içinde olmakla birlikte, empati duygusunun zayıfladığı yerde ruhsal örtüşme de yok olur. Empatinin kesintiye uğradığı yerde, bedensel uyumu olanaklı kılan cinsel haz ve doyum, etik içerikten arındığı gibi, kendini estetik bir biçimde ortaya koyan, dolayısıyla kişiliğin gelişmesine

katkıda bulunan bir duygulanım biçimi olmaktan da çıkar.

Aşkın gizemi bazen, aşık olunan kişinin henüz bilinmeyen, anlamlandırma ya da kavramlaştırma olanağı olmayan, kendini dolaylı ve örtük olarak, kimi ışık parıltıları, kıvılcımları biçiminde, örneğin titrek bir bakış, ürkek bir ses biçiminde ortaya koyabilen gizil güçlerine, potansiyel yetilerine duyulan derin bir merakı içerir. Bu merak duygusu, çarpık bacakları düz görmeye yol açan yüceltme faaliyetinin duygusal zeminini hazırlar. Ama aşk bazen, kendisinde olmayan kimi yeteneklerin, becerilerin, niteliklerin karşı tarafta bulunduğundan yola çıkarak, farklı bir yüceltme yoluyla kendi eksikliğini, yetersizliğini, sınırlılığını kapatma duygusu biçiminde de kendini gösterebilir. Bu ikinci durumda, kişi bir bakıma kendi eksikliklerini giderirken, kendini yüceltme yoluyla kendisine aşık olur. Özünde kendine yönelik olan bu duyguyu, farklı bir savunma mekanizması biçiminde karşı tarafa yansıtır ve ona aşık olduğunu düşünür.

Yüceltme eylemi, önceden tasarlanmış bilinçli ve amaçlı bir faaliyetin ürünü olmaktan çok, kısmen bilinçaltının etkisi altında işleyen sezgilerin dolaysızlığı, kendiliğindenliği ve birdenbire ortaya çıkışıyla oluşur ve daha sonra da akıl tarafından işlenir. Dolayısıyla, yüceltme faaliyeti sezgide içerili olan rasyonel ve irrasyonel öğeler içerir. "Sevgilin çarpık bacaklarını düz görme", bir bakıma irrasyonel ve rasyonel etmenler ortak işleyişinin ürünüdür. Ama aşıkta belirleyici olan irrasyonel etmenlerdir. Akıl, ancak yüceltmenin işlenmesinde, geliştirilip kalıcı bir biçime sokulmasında ya da kesintiye uğradığı zamanlarda yüceltmenin ortadan kaldırmasında gerekli olan soyutlama ve usavurma sürecini başlatarak devreye girer.

Akıl, yüceltme sürecinin kalıcı bir biçime girmesi için gerekli olan anlamlandırma sürecini başlatır, işler, kabul edilebilir bir biçime sokar. Böylece ortaya çıkan sezginin kalıcı bir biçime girmesini sağlar. Artık bu aşamadan sonra, aşık olanın duyguları etkin bir biçimde işlemeye başlar. Dolayısıyla, yüceltmeyi, içinde biçimlendiği aklın niteliğine göre, kimi ideolojik içerikler kazanmış bir faaliyet biçimi olarak almak gerekir.

İdeoloji, yüceltme sürecine hem bilinçaltını hem de bilinci etkileyerek girer. Bu açıdan bakılınca, empatinin ortaya çıkıp etkin biçimde işleyebilmesi için, yüceltme sürecinde belirleyici olan ideolojik etmenlerin ikinci plana kaydırılması gerekir. Bu ise derin bir güven duygusunun yanı sıra, karşı tarafa saygıyı olanaklı kılan, kişiliklerde özerkleşmeyi ve özgürleşmeyi de gerektirir.

Aşkın, farklı kişilikler arasındaki kısmi uyumdan çok, birbirini hem çeken hem de iten karşıt yanların çekiciliğinden güç bulduğu açıktır. Kişilerin, yapısında varolan şeylerden çok, olmayan şeylerden hoşlandıkları bilinir. Farklı ya da karşıt olan özellikler çoğu zaman bizim üstümüzde büyüleyici bir etki bırakırlar. Bu tür özelliklere sahip kişilerle kurduğumuz ilişkilerde, kimi zaman bizde olmayan güçler, yetiler ve beceriler kazandığımız izlenimine kapılırız; kimi zaman da farklı, ayırt edici yanların ortaya çıkardığı gizemin çekiciliğinin etkisinde kalırız; bu etki başımızı döndürür, ayaklarımızı yerden keser. Yeni heyecanların, coşkuların ortaya çıkmasına yol açan bu etkiler, derin hazların ortaya çıkardığı doyumlara ulaştırabilir bizi.

Aşk, kişilik farklılıklarını içerip, bu farklılıklar tarafından beslendiği zaman, cinsel doyum ve hazzın çoğalmasını sağlayacak biçimde, bedensel birleşmeye yönelir. Cinsel içerikli aşk, cinsel hazların ve doyumların çoğaltılmasına yönelik olarak, bir yandan bedenleri birleştirip, öte yandan ruhları çözer, farklı yanların gelişmesini olanaklı kılacak tarzda, onları birbirinden ayırır. Bedenler birleşirken, ruhların görece özerk bir yapı içinde, kendi farklılıklarını üretmesi, geliştirip yetkinleştirmesi anlamına gelen bu ilişki, kişiliklerin özelliklerine göre farklı biçimlerde ortaya

çıkabilir. Eğer farklı yanların geliştirilmesi yoluyla, kişiliklerin zenginleşmesine ve çok yönlülük kazanmasına yol açabiliyorsa, ruhsal ve zihinsel ayrılıklar ne olursa olsun, cinsel içerikli aşklar, her zaman bedenlerin birleşmesini olanaklı kılan çekici bir gücü içinde barındırır. Goethe, aşk “ruhları çözerken bedenleri birleştirir” derken, cinsel içerikli aşkın beden üstündeki bu çekici etkisini dile getiriyordu. Ve aynı Goethe, aşk duygusuyla birbirine bağlı olan iki ruhun, birbirinden ayrıldıkları zaman, aşkın çekiciliğinin onları hemen birbirlerine yakınlaşmaya zorladığını da söyler. Ayrılığın getirdiği bu birleşme isteği “aşk bağının yenilenmesi”ne yol açar.

CİNSELLİK AŞKIN NERESİNDE

Tümüyle gösteri toplumuna dönüşmüş olan çağdaş kapitalizmde her şey kısa bir süre sonra, doğal içeriğinden ve üstlenmesi gereken olağan işlevlerinden arındırılır, hızlı bir biçimde gösteri toplumunun normlarına göre işleyen, yeni içerikler kazanmış, yeni işlevler üstlenmiş bir göstergeye dönüştürülür. Bu dönüşümün ortaya çıkardığı yabancılaşma, kendini en çarpıcı biçimde, cinselliğin metalaştırılmasında ortaya koyar. Cinselliğin metalaştırılması denilince de, kadın bedeni, kadının özgür isteğine karşıt olarak, erkek arzularına göre biçimlendirilerek yeni içerikler kazanması, yeni ve farklı işlevler üstlenmesi anlaşılmalıdır.

Kadın bedeninin, onun doğal isteklerine aykırı, bireysel arzularıyla çelişen, özgür iradesini dışalayan, estetik biçimi güzel, çekici ve etkileyici bir metaya dönüştürülmesi için, bedenin kadına ait olmaktan çıkarılması, onun dışında yer alan, onu denetleyen bir nesneye dönüştürülmesi gerekir. Bunun için de öncelikle kadının kişiliğinin, özgür ve duyarlı bir kişilik olmaktan çıkarılarak, erkeğe bağımlı kılınmış ve kendisine yabancılaştırılmış bir kişiliğe dönüştürülmesi gerekir. Bu kişilikle uyumlu hale getirilen kadın bedeni, cinsel arzuların çoklaştırılmasında, doyumların çeşitlendirilmesinde, hazların farklılaştırılarak artırılmasında, istendiği gibi kullanılabilen, arzu edilen biçimlere sokulabilen, farklı doğrultulara yönlendirilebilen bir zevk vericiye, bir coşku ve heyecan kaynağına dönüştürülür.

Bu olay bizi pornografi teması üstünde yeniden düşünmeye götürür. Pornografi, cinselliğe doğal içeriğinden farklı bir anlam yükleyerek, hem ideolojik bir boyut ekler hem de çekici etkisini yapay biçimde artırarak, insan doğasının zorunlu bir parçası olan bir güdüye, insanın dışında yer alan, onu denetleyip yönlendiren yabancılaşmış bir güce dönüştürür. Görünüşte cinsel hazzı, doyumunu farklılaştırma, çeşitlendirme yoluyla en yükseğe çıkarmayı amaçlar; ama özünde cinseliği, iki kişi arkasında ortaya çıkan bir ilişki olmaktan çıkarır; herkese açık, alınıp satılabilen bir nesneye dönüştürür. Bu yoldan bedenimize ilişkin olan, ruhumuzla uyumlu biçimde işlemesi gereken, kişiliğimizi zenginleştirici işlevler üstlenmesi beklenen cinsellik, bizleri uyuşturur, bağımlı kılar; köleleştirilmiş, silik ve edilgin kılınmış, yabancılaştırılmış bir varlıkla baş başa bırakır.

Cinselliği farklı ya da eşcinsel iki kişi arasında ortaya çıkan bir ilişki olmaktan çıkarıp, herkese açık, ücretini ödeyebilen herkesin bir parça tadabildiği, yapay hazların, doyumların üretildiği bir ilişkiye dönüştüren pornografi, kadının bedenini erkeğin kaba cinsel arzularının edilgin bir nesnesine dönüştürür. İstenen boyutlara sokulmuş, gerektiğinde her tür kullanıma açık hale getirilmiş kadın bedeni, fiyatı ödendiği zaman alınıp istenen yere götürülebilen, istenen biçimde kullanılabilen bir nesneye dönüştürülür. Böylece kadın bedeni, satın alana derin “zevkler” verebilen, cinsel arzularını, tutkularını farklı biçimlerde giderebildiği bir zevk kutusuna dönüştürülür. Kutunun anahtarını ele geçirmek için, alıcının bir hayli yüklü bir ödeme yapma gücüne sahip olması gerektiğine dikkat çekmeye bilmem gerek var mı?

Bu dönüşümle birlikte, cinsellik sadece sermaye biriktirmenin yeni bir aracı olmaz, ama aynı zamanda bizzat paranın yerine geçmeye başlayarak, paranın gizemli gücünü ele geçirir. Para kazanmanın etkin bir yolu olan fuhuş, günümüzde pornografi biçiminde yeniden yapılandırılarak, cinselliği paradan daha çekici bir güce dönüştürmüştür. Pornografik bir biçime büründüğünden bu yana cinsellik, başta para olmak üzere, her şeyi kendine uyarlamaya başlar.

Cinselliğin bu çekici gücünden yararlanmak için, kadın ya da erkek pek fark etmez, herkes bedenine sık sık çeki düzen vermeye yönelir. Bedenin cinsel çekiciliği artsın diye sıkı bir rejimden geçer, zayıflamaya çalışır, estetik cerrahinin yardımıyla orasını keser burasını biçer, bedenini karşıdakinin cinsel beğenisine uygun hale getirir. Kendini yeni ve şık giysilerle süsler; ayrı ve farklı bir cazibelik katsın diye cep telefonlarıyla, arabalarla, katlarla, yatlarla donatır durur.

Pornografi, olumsuz sonuçları açısından bakıldığında, biçimsel açıdan erkek ve kadını birlikte etkiler görünse de, daha çok kadının bedenini, erkek cinselliğinin edilgin bir nesnesine dönüştürerek, kadını hedef alır.

Elde edilmeden önce, kadının iri gözlerinin, kalın dudaklarının, ince ve uzun boyunun baş döndürücü, yürek yakıcı, ayakları yerden kesici etkisine kendini kaptırmış olan erkek, bir kez bu bedeni elde edip, cinsel arzularını giderdikten sonra, kullanılmış bir eski eşya gibi bir kenara bırakır. Kadınlar, bedenlerini eskisi gibi çekici kılmak için, yeni rejimlere girer, estetik cerrahlara baş vurur, seksologlardan geçer, psikologlara sırtını verir, sonunda bir başka erkeği çekim alanına sokabilmek için sürekli çırpınırlar.

Erkek, kadının bedeninden farklı tatlar almak, çeşitli hazlar tatmak, değişik heyecanlar, coşkular yaratmak için, evirip çevirir, istediği biçime sokmak için orasını keser, burasını biçer, ütüler bir güzel bedenini kadının. Öyle ki kadının bedeni, erkek için farklılaştırılmış, çeşitlendirilmiş, işlenerek marjinalleştirilmiş heyecanların, coşkuların, zevklerin, tatların kaynağı olup çıkar. Bir kez içindeki enerjiyi tüketti mi, zevk kaynaklarını kuruttu mu, artık bedeni bir kenara bırakmanın zamanı gelir.

Erkek bir yandan kadının bedenini, cinsel hazzın ve doyumun kaynağı yapıp daha çekici kılar; ama öte yandan kadına yönelik kimi bilinçaltı korkularını yenmek, iktidarsızlığını örtmek için, kadını cinsel açıdan ele avuca sığmaz, arzularına sınır çizemeyen, güdülerini kontrol edemeyen, doyumsuz, hastalıklı bir varlık olarak alır; günah işleme eğilimlerini kendinde potansiyel olarak taşıyan cadılara, büyücülere benzetir sık sık.

Pornografi, bedeni güzelleştirir görünürken, gerçekte hem bedenin hem de ruhun çirkinleşmesine yol açar. İnsanın bedeni ruhundan bağımsız ve onun dışında yer alan bir nesne değildir; bedende olup biten her şey ruha yansır, ruhsal süreçlerde bedende iz bırakır. Eğer içinde yer aldığımız ilişkiler bedenimizi kirletiyorsa, ruhumuzu bu kirlenmenin dışında tutmak olanaksızdır. Kirden paslanmış bir bedenin izleri, ruhun derinliklerinde kök salar. Bedendeki kir, pas sürdükçe, bunların ruhtaki izlerini söküp atmak olanaksızdır. Çoğu kez, bedeni kirletmenin yolu, ruhu ele geçirip kirletmeden geçer. Kendini kirden, pastan koruyabilen bir ruh, bedenin kirletilmesine asla izin vermez. Örneğin tecavüze uğrayan bir kadının direnişi karşısında, saldırganlar bedenini teslim almış olsalar bile, ruhunu teslim alamadıklarından, tecavülden sonra bile kirlenmez, temizliğini, masumluğunu, yalınlığını her zaman korur. Kadının ruhsal direnişini kırmak için, ataerkil toplum, saldırıyı yapanın ruhsal sakatlığını teşhir edip, bu tür saldırıları, insanlık suçu sayıp yasaklayacağına, dönüp saldırıya uğrayan kadının bedeninin dolayısıyla ruhunun kirlendiğini ileri sürer; saldırıya uğramış kadını, kirletilmiş kadın olarak

toplumdan tecrit edip, potansiyel bir suçlu gibi oracıkta mahkum eder.

Ruhu kirleten bedensel birleşmeler, sevme yetisini sınırlayarak, düş kurma kapasitesini körelterek, duyarlılığı yok ederek aşık olma gücünü ortadan kaldırır. Kısaca söylersek, ruhunuzu üst katta dinlendirip, bedeni alt katta birilerine sunamazsınız. Kişiliğinin alt üst katları yoktur; iç içe geçmiş, karşılıklı olarak birbirlerini koşullayıp tamamlayan, organik bir bütünlüğün iki değişik yanı vardır sadece. Ancak aklın soyut işleyişinden yola çıkarak, soyutlamanın soğuk ve duyarsız yolunu izleyerek, bedenle ruhu birbirinden ayırıp, alt ve üst katlara yerleştirerek, ruhunuzu kendinize ayırıp, bedeninizi bir başkasına sunabilirsiniz.

Bedenin dilinden az ya da çok anlayan herkes, bedene dokunulduğu zaman, kimi ruhsal süreçlerin nasıl kendiliğinden harekete geçtiğini bilir. Zihinsel uzanımları olan arzularımızı kabartan bir okşayışın, heyecanlarımızı yükselten bir çekici bakışın, coşkularımızı kabartan sıcak bir nefesin, içimizdeki ateşi alevlendiren ılık bir ten kokusunun, bedensel güçlerimizi hareket geçiren yumuşak bir dokunuşun, tahrik edici sıcak bir öpücüğün üstümüzde bıraktığı etkiye ruhumuz kapalı olamaz.

Bedenin dili, kimi zaman çözümü güç olan sır dolu, gizemli anlamlar taşır; bu anlamlar renk değiştiren yüz hatlarında, buğulu gözlerden fışkıran ışıklarda, dudaklardan dökülen çekici seslerde ortaya koyar kendini. Bu işaretler, kendi başlarına yeni anlam üreten, yeni anlamların üretilmesinin yolunu açan çağrışımları başlatan işaretler olarak, farklı işlevler üstlenirler. Jestler ve mimikler, ışıklar ve sesler önceden bastırılmış ve geriye itilmiş bir çok isteğin, arzunun, güdünün farklı biçimlerde kendini dışavurmasının işareti olabilirler.

İster farklı cinsten olsun, isterse eşcinsel olsun, iki kişi arasında gerçekleşen cinsel ilişkinin ortaya çıkardığı hazzın ve doyumun en yükseğe çıkarılması, aşk açısından ne anlam ifade eder? Aşk, bu tür bir doyumun amaçlarken, doyumun eksik ya da yetersiz gerçekleşmesi aşkı yaralar mı? Aşkın asıl kaynağı, cinsel hazzın ve doyumun çeşitlendirilmesi, farklılaştırılması, en çoklaştırılmasında mı yatar? Etik bir içeriğe sahip olmayan, estetik biçimde giderilemeyen cinsel arzuların, isteklerin aşktaki yeri ne? Bu isteklere ve arzulara, hazlara ve coşkulara sınır çizecek bir etik ölçü var mıdır? Sınırlandırılmamış bir hazzın ya da doyumun, aşkın içinden fışkırp geldiği duyarlılığa katkısı nedir? Kişiliğin zengin, çok yönlü ve özgür biçimde gelişmesine cinsellik ne türden bir etkide bulunur?

Bu türden sorular, bizi cinselliğin içeriğini etik açıdan sorgulamaya götürür. Eğer aşkı kişiliğimizin bir parçası olarak alıp, değerlerimize, inaçlarımıza ve davranış biçimlerimize uygun gelen bir anlam yüklemek istiyorsak, cinselliğin içeriğini etik açıdan sorgulamadan kaçınamayız.

Toplumsallık, kişiliğin çok yönlülüğünü dile getirir. Etik ise, bu çok yönlülüğün özgül bir yanı olarak karşımıza çıkar. Toplumsal bir varlık olarak insanın ürettiği tüm ilişkilerde olduğu gibi, aşk ve cinsellik ilişkisinin de etik bir içeriğe sahip olması olağandır. Bu içerik, kendisine uygun bir estetik biçim içinde gerçekleşmediği zaman, kişiliğin gelişmesi için gerekli olan canlılığı, zindeliği ortaya çıkarmaz. Burada önemli olan, kişiliğin zenginleşmesine yol açan, duyarlılığın güçlenmesini olanaklı kılan bir etikin nasıl oluşturulacağıdır. İnsanın duyarlılığını artıran, kişiliğini zengin, çok yönlü ve özgür kılan bir etik olmaksızın, üretici ve yaratıcı faaliyeti insani bir içerik kazanmaz, genellikle ters işleyerek, yıkıcı olayların kaynağı olmaya başlar. Aynı şey aşk ve cinsellik içinde geçerlidir. Bu türden bir etikin temelinde ise, ilişki içine giren kişilerin birbirlerini özgür varlıklar olarak alıp almamaları gerçeği yatar.

Cinsel ilişkiye etik bir içerik kazandırmanın yolu, cinsel ilişkinin, kadını erkeğe bağımlı kılan bir ilişki olmaktan çıkartılarak, ister farklı cinsler arasında ortaya çıksın, ister eşcinseller arasında, ilişki içine giren kişiliklerin özgür iradelerine dayanan, onların ortak çıkarlarını içeren, kişiliklerini karşılıklı olarak geliştirebilen bir ilişkiye dönüştürülmesidir.

Ruhumuzun bir parçası, kişiliğimizin canlı taşıyıcısı olan bedenlerimizi birer işporta malzemesi gibi kullanmanın önüne geçebilmek için, cinsel ilişkinin etik bir içerik kazanması gerekir. etik kendi içinde özgürlüğü içerir, taşır, aktarır. Bu nedenle ilişkilerin başlatılmasında olduğu gibi, ayrılma kararlarında da özgür iradeler devrede olmalıdır. Özgür kararlar sonucunda biten ilişkilerde kişilikler daha az yara alır, ilişkinin ürettiği ürünler, bir sonraki ilişkinin zenginleşmesine daha fazla katkıda bulunur, yeni ilişkiyi besler. Böylece paylaşılan tatların, hazların, doyumların en çoklaştırılmasında olduğu gibi, bunlara son verilerek yeni ilişkilere yönelinmesinde de, kişiliklerin etik açıdan çökmesinin, estetiksel açıdan duyarsızlaştırılmasının önüne geçilmiş olunur.

Ataerkil kuralların, değerlerin ve davranışların düzenlediği, denetlediği ve yönlendirdiği bir ilişki içinde yer alan kadın ile erkek arasında gerçek bir eşitlikten ve özgürlükten bahsedilemez. Erkeğin kadını denetim altına aldığı bu tür ilişkilerde, taraflar arasında ortaya çıkabilecek karşılıklı yardımlaşmayı, dayanışmayı, işbirliğini olanaklı kılmadığı gibi, kendiliğinden oluşan kimi ortak paylaşım alanlarını da yok eder.

Farklı sevişme tekniklerinin denendiği, farklı birleşme pozisyonlarının oluşturulduğu erotik sevişme biçimleri vasıtasıyla ortaya çıkarılan (eğer etik içeriğinden ve estetik biçiminden arındırılmışsa) farklı coşkular ve heyecanların, çeşitli hazların ve doyumların, kişiliklerin geliştirilmesinde herhangi bir olumlu etkisi yoktur. Tersine bu coşkular, hazlar ve doyumlar, cinselkolizmin içinde beslendiği mayayı oluşturan, hastalıklı, doyumsuz ilişkilerin kaynağını oluştururlar. Baş döndürücü kokulardan, nefes kesici iniş çıkışlardan, ayakları yerden kesen şehvet çılgınlıklarından sözde derin anlamlar bulanlar bedensel boşalmaları yüceltirler. Oysa kendi başına alındığı zaman, kişiliğin gelişmesine katkıda bulunan sağlıklı hazların ve doyumların ortaya çıkmasından çok, cinselkolizmin içinde yüzdüğü, yapay olarak oluşturulmuş, yabancılaştırıcı ve bağımlı kılıcı alışkanlıklara kaynaklık eden hazları ve doyumları üretirler. Eğer yapay hazlar, yabancılaştırıcı doyumlar, insan kişiliğinin gelişmesine olumlu bir katkıda bulunsaydı, o zaman tüm uyuşturucular ve bunların ortaya çıkardığı alışkanlıklar, gelişmiş, zengin ve çok yönlü bir kişiliğin parçası olurdu. Oysa uyuşturucular, yapay olarak üretilmiş, insanı etik açıdan körelten, estetik açıdan duyarsız kılan hazları ve doyumları en yükseğe çıkarma işlevini üstlenirler.

Etik açıdan çökmüş, estetik açıdan köreltilmiş tipler, kimi zaman edilgin, silik davranışlar sergilerler, kimi zaman da bu silik görüntü altında saklı olan, her türden saldırıyı gerçekleştirmeye hazır tipler olarak karşımıza çıkarlar. Aynı şey cinselkolizmde de karşımıza çıkar. Cinselkolizmi alkolizmden ayıran en önemli özellik, cinsel güdülerin doğrudan devreye sokulmasının ortaya çıkardığı alışkanlıklardan beslenmesinin yanı sıra, bireyin kendi başına gerçekleştiremeyeceği bir oluşum olmasıdır.

Lezbiyenlik, farklı cinsten kişiler arasında ortaya çıkan ilişkilere karşıt olarak alınan eşcinsel ilişkilerin bir biçimi olarak değil de, daha çok heteroseksüel ilişkinin bağımlılaştırıcı, sömürücü ve yabancılaştırıcı içeriğine yönelik bir siyasal protesto hareketi olarak alındığı zaman, feminist hareketin doğal bir bileşeni olarak kabul edilir. Bu anlamıyla lezbiyenlik, cinsel çeşitliliği

amaçlayan, farklılaştırılmış cinsel hazları, çeşitlendirilmiş cinsel doyumları üretmeye yönelik bir ilişki biçimi olmaktan çok, kimi siyasal ve ideolojik işlevler üstlenmiş bir toplumsal hareket olarak görülür. Bu bağlamda lezbiyenlik, farklı bir cinsel ilişki alternatifi olmaktan çok, varolan heteroseksüel ilişkiye bir protesto, bir meydan okuma biçimi olarak alınmalıdır.

Karşıt cinsler arasında ortaya çıkan, kadını erkeğin kaba cinsel arzularının edilgin nesnesine dönüştüren, erkek gücünün içinde filizlendiği, erkek soluğunun kadını her açıdan kuşatıp boğduğu heteroseksüel ilişkiye tepki olarak ortaya çıkan lezbiyenliği, erkek cinsi içinde ortaya çıkan ve bir bakıma heteroseksüel ilişkiyi yadsıyan homoseksüel ilişkiden ayıran en önemli yan, varolan cinsel ilişkilere bir alternatif olmanın ötesinde, bu ilişki biçimini yadsıyan bir siyasal ve ideolojik içeriğe sahip olmasıdır.

Cinsel içerikli aşk, ilişki içinde yer alan kişilikleri geliştiren sağlıklı bir cinselliği içerir. Cinselliğin ürettiği coşkuları ve heyecanları, hazları ve doyumları içeren aşk, aynı zamanda onları besler, beslenir, güç bulur. Cinsel heyecanları ve coşkuları üst düzeye çıkarmak, cinsel hazları çeşitlendirmek, doyumları artırmak, aşkın içinde beslendiği enerjiyi dile getirir. Bu anlamda aşk, ilişki içine giren kişilerin özel çabalarını gerektirdiği gibi, yüksek bir duyarlılık içinde birbirlerine gösterdikleri özenden beslenir. Duyarlılığın kesintiye uğradığı yerde, cinsel ilişki daha başlamadan sakat doğar, bu ilişkiyi üreten aşkın büyüü bozulur.

Üstümüzdeki çarpıcı etkisi ne kadar yüksek olursa olsun, cinsel doyumların ve hazların giderilmesi, biriken fiziksel enerjinin tüketilmesine ya da bastırılmış güdülerin kendilerini farklı kanallardan dışavurmalarına yol açtığı zaman, özgürleştirici aşklara kaynaklık etmez. Bu türden ilişkiler kimi bilinçaltı çatışmaların gevşemesine yol açsa da, kendi başına kişilikleri geliştiren, zenginleştiren üretici ve yaratıcı aşkın doğmasına yol açmaz. Yaratıcı ve üretici ilişkilere kapalı olan cinsel birleşmeler, kimi heyecanların ve coşkuların ortaya çıkmasının kaynağı olurlar, ama sözkonusu heyecanları ve coşkuları, hazları ve doyumları, sıkıcı bir gelgit hareketinin ortaya çıkardığı basit bir fiziksel boşalmanın ötesine götürmez.

Cinsel hazzın ve doyumun aşk içindeki yeri ne kadar önemli olursa olsun, yine de ürkek bir bakışın, titrek bir sesin, buğulu bir göz süzmesinin, kaçamak bir dudak büküşün ruhumuzda yarattığı esrarengiz heyecanı, coşkuyu açıklayamaz. İçimizde kopan sert fırtınanın başlatıcıları olarak, bu imlerin ne türden anlamlar yüklendiğini, çoğu kez imlerin taşıyıcıları bile bilemez. Sevgilinin ürkek ya da gizemli bakışlarında kaybolmanın, titrek ya da çekici sesinin içinde yitip gitmenin derin anlamını, cinsel hazlar ve doyumlar tüketemez. Gözlerden fıskıran kıvılcımlar, çoğu zaman yaşama güdülerimizi harekete geçirir, iç dünyamızın karanlıklarını aydınlatan parlak bir ışığa dönüşür; dudaklardan dökülen titrek bir sesin büyüleyici rüzgârı, temmuz sıcaklığında bizi kavuran aşk ateşini söndüren bir soğuk pınar olur, akar durur içimize.

HANGİSİ DAHA SÜRÜKLEYİCİ; TUTKULU AŞK MI, ROMANTİK AŞK MI ?

Aşkın duygusal içeriğini dikkate aldığımız zaman, iki tür aşktan bahsetmek olanaklıdır: Romantik aşk ve tutkulu aşk. Her iki aşk kendini, duyguların yoğunlaştırılması yoluyla heyecanların, coşkuların, hazların ve doyumların en çoklaştırılması biçiminde ortaya koyar. Yine de, duygulara yüklenen anlam açısından iki aşk biçimi arasında önemli ayrımlar vardır. Romantik aşk, cinsel içgüdüleri sınırlandırıp, baskılama yoluyla denetim altına alınmasını içeren, kısmen cinsel içgüdülerden arındırılmış bir duygusal yoğunlaşmayı içermesine karşın; tutkulu aşk, daha çok cinsel hazzın ve doyumun en çoklaştırılmasını amaçlayan bir duygusal yoğunlaşmayı içerir.

Tarihsel açıdan baktığımız zaman, romantik aşkın feodal toplumlarda ortaya çıktığını görmekteyiz. Günümüzde kazandığı anlamdan farklı bir biçimde, romantik aşk, feodal toplumda soylu sınıf üyeleri arasında ortaya çıkan bağımlılık biçimlerini meşrulaştırma işlevini üstlenmiştir. Bu biçimiyle romantik aşk, ne feodalizm öncesi toplumlarda ne de kapitalist toplumda karşımıza çıkan, duygu içeriği yüksek olan platonik aşka benzer.

Romantik aşk, feodal toplumda soylu sınıfın iç çatışmalarını yumuşatmaya yönelik olarak, kimi siyasal ya da ideolojik işlevler üstlenecek biçimde ortaya çıkmıştır. Bu aşk içinde genç şövalyenin efendisi olan senyörün olgun hanımına duyduğu duygusal yakınlık, cinsel içgüdüleri baskılayıp geriye itilmesini içerecek tarzda, salt duygusal bir yoğunlaşma biçiminde ortaya çıkar.

Cinsel içerikli coşkuların ve heyecanların, doyumların ve hazların ortaya çıkardığı iç gerilimi denetleyen, cinsel içgüdüleri baskılayıp geri itilmesi yoluyla, bedeni esnekleştirerek ruhu uysallaştırmayı amaçlayan bir duygu oyunudur romantik aşk. Bu duygusal oyun, soylu sınıfın iç çatışmalarını yumuşatarak denetim altına alır. Bu oyunun içinde yer alan genç şövalye, senyörün hanımına olan duygusal yakınlığından dolayı kendini malikanenin bir parçası olarak görür.

Ataerki değerler açısından senyörle örtüşen şövalye, bu yoldan efendisine olan bağımlılığını içselleştirerek benimser. Böylece, senyör bir yandan hanımının kimi hoşnutsuzluklarını farklı kanallara aktararak, ona duygusal oyunlarla beslenen bir dünya yaratarak, kendi kendisini avutmasını olanaklı kılacak yapay bir doyumun içine sokar; öte yandan silahlı birliklerin taşıyıcısı olan şövalyeyi kendine bağlamanın yeni bir yolunu bulmuş olur.

Cinsel içgüdüünün sınırlandırılarak baskılanmasına, geriye itilerek köreltilmesine yol açan bu duygusal oyun, şövalyenin hanımına olan tutkusunu besler. Bu oyun içinde, genç olmanın ortaya çıkardığı heyecanları, coşkuları sınırlayıp denetleyebilen, cinsel hazzı ve doyumunu geri plana itebilen şövalye, senyörün sadık bir bekçisine dönüşür. Bedenini denetleyerek ruhunu uysallaştıran, efendisinin değerlerine, isteklerine ve davranışlarına göre kendine bir çeki düzen veren şövalye, düzeni tehdit eden bir güç olmaktan çıkıp, düzeni koruyan bir güce dönüşür.

Romantik aşkın bu biçimi, yani kimi siyasal ve ideolojik işlevler üstlenerek, soylu sınıfın iç

örgütlenmesinin bir parçasına dönüştürülmüş biçimi, kapitalist toplumda varlığını koruyamaz. Kapitalist toplumda, egemen sınıf ne şövalyelerden oluşan bir orduya gereksinim duyar ne de kendi iç örgütlenmesini sağlamak için romantik aşkın içeriğinin dönüştürülüp, farklı işlevler üstlenmesini olanaklı kılan bir ideolojik araca bel bağlar. Bağımlılığı içselleştirmenin farklı araçlarını ve tekniklerini geliştirebilmiş olan burjuvazi, cinsel içgüdüyü baskı altına almaktan çok, farklı biçimlerde işleyerek, incelterek, dolaylı kılarak, çeşitliliği artırarak, cinselliğin gücünden ve etkisinden farklı biçimlerde yararlanmanın yolunu tercih etmiştir. Burjuvazinin toplumsal konumuna, siyasal ideallerine, ideolojik beklentilerine uygun olan aşk tipi, cinsel içgüdü'nün bastırılarak köreltilmesini içeren klasik romantik aşktan çok, cinsel güdünün, benmerkezci, bencil çıkarlar çerçevesinde yüceltilmesini olanaklı kılan "tutkulu aşk"tır.

Empatiye dayanan özgür aşkın tersine tutkulu aşk, kişinin iç dünyasına ilişkin çatışmaları içerdiği gibi, aynı zamanda ilişki içine girdiği kişilikle etkin bir rekabetin yol açtığı çatışmayı da içerir, bu çatışmaların ortaya çıkardığı denetimsiz, kontrolsüz duygulardan güç bulur. Bu nedenle, genellikle zıt kişilikler arasında ortaya çıkar; tek taraflı bağımlılığa yol açacak tarzda, keskin çatışmalara yol açan kişilikler arasındaki ilişkilerden güç alır.

Tutkulu aşka kendini kaptırmış olan kişi, partneriyle uyumlu, dengeli bir ilişkiye girmektense, bir an önce karşı tarafı etkisiz kılıp deneti altına almak zorunda olduğu bir rakiple mücadele eder gibi, yaşar durur duygularını. Birbirlerine çelme atmaktan, sık sık tökezlemekten, düşüp yeniden kalkmaktan zevk alırlar, ama ilişki bir kez kesintiye uğradı mı, kendilerini kısa sürede derin bir çöküntünün, keskin bir bunalımın içinde bulurlar. Trajik olaylar birbirini izler.

Tutkulu aşk, uyumlu kişilikler arasında ortaya çıkan, hareketsiz, edilgin tiplerin ürünü olan, değişmez ve kalıcı bağlarla tarafları birbirine bağlayan ölü duyguların tersine, keskin inişleri ve çıkışları içeren, sık sık kesilen, yeniden bir araya gelebilen, ama kaygan bir zeminde yer aldığı için yeniden kopabilen, kişilik çatışmalarının olağan hale geldiği ilişkileri içerir. Tutkulu aşkları savunanlar, uyumlu kişilikler arasında ortaya çıkan sakin ilişkileri, durgun bir denize benzetirler. İnsanın içini karartan, ruhunu donduran bu tür ilişkilerin yerine, ruhun donmuş damarlarını çözüp eriten, her zaman azgın dalgalarla boğuşmayı, fırtınaların içinde yüzmeyi alışkanlık haline getirmiş, bilinçaltının derinliklerinde saklanıp duran gizil güçlerle oynaşmayı özel bir meziyete dönüştürmüş kişiler için, aşkın bir tutkuya dönüşmesi, bilinçaltının kendi kendisiyle dans etmesidir. Tutkulu aşk, kişinin kendi kendisiyle oynaşması, kendi içine kapanarak, büyüsünü yitirmiş bir dünyaya meydan okuması gibidir. Tutkular, ister aşka dönüşsün isterse farklı biçimlerde kendini ortaya koysun, bu tür kişilikler için yaşam sevincinin derin kaynağını oluştururlar.

Tutkulu aşklar genellikle kısa ömürlüdür. Aniden ortaya çıkar, yıldırım gibi çarpar, gökgürültüsü gibi sarsar, şarap gibi başımızı döndürür, hoş bir sarhoşluk içinde gezdirip dururken bizi, kimi beklenmedik koşulların devreye girmesiyle birlikte, kesintiye uğrar, kopukluklar gösterir, sarhoş uykusundan uyandırır. Tutkulu aşkın delidoluluğunun yerini, derin bir suskunluk, durgunluk almaya başlar. İkinci bir duygu patlamasının ortaya çıkabilmesi için, kollar dururuz o gizemli anları.

Tutkulu aşkın ortaya çıkması çoğu kez raslantılara bağlıdır, şansın belirleyici olduğu anlarda verir kendini sezgilere. Aşka yol açan sezgiler, genellikle kendi başına ortaya çıkan tesadüfler ve şanslarla dolu olan anlarla beslenerek işlerler. Bu anlar olmaksızın, ne yeni aşklar ortaya çıkar ne de onlara kaynaklık eden yeni düşler. Bu nedenle zamanı, yeri ve kişisi belli değildir tutkulu

aşkların. Beklenmedik bir yerde, bir anda ortaya çıkıvermiş, sarıp sarmalamıştır yüreğimizi. Tutkulu aşkın gizemli içeriğinin kendisini değişik biçimlerde ortaya koymasının önemli bir nedeni, bu raslantının, şans yüklü anların belirleyiciliğidir.

Ruhta ve bedende biriken enerjiyi dışavuran, heyecandan, coşkudan, serüvenden öte bir tadı yasaklayan tutkulu aşk, çoğu kez trajik süreçlerle iç içe oluşur. Denetlenemez tutkular içinde aşkın ruhu aydınlatan ışığı zayıflar, bedenın rahatlatıcı gücü azalır, aklın yaratıcı ve üretici yanları körelir. Kalbimizi genişleten sıcaklığı, yakıcı bir ateşe dönüşüp içimizi kavururken, bu ateş, romantik aşkta olduğu gibi, eski külleri içinde yeniden alevlenmez, bir kez söndü mü, aşkın yerini artık kıskançlık, nefret, kızgınlık gibi aşka karşıt olan duygulanımlar alır.

Denetlenemez, kontrolsüz duygular anlamında tutkular bireyleri toplumsal kökeninden koparıp toplumsal ilişkilerin dışına sürükler. Öyle ki, yalnız kalmış, terk edilmiş olmanın acısını yaşar durursunuz, her ilişki kesintisinde. Tutkulu aşkın yol açtığı ilişkilerde, kişikleri geliştirici, zenginleştirici sorumluluk duygusu yerini, birbirini ele geçirip bir an önce kullanmaya, tüketip bir kenara koymaya yol açan sorumsuzluk duygusunu bırakır.

Tutkulu aşk, en etkin işlediği anlarda bile, bireyi toplumsal ilişkilerden, günlük yapıp etmelerden koparıp, başka bir dünyanın insanıymış gibi, kendi başına bırakır, içine kapatır, herkesle sık sık çatışma içine sokan bir gerginliğin içine sürükler. Bu yönleriyle yıkıcı, saldırgan güduları beslediği, bunları ortaya çıkarıp keskinleştirdiği için, kişiliğin üstünde geriletici etkisi de vardır. Yine de verili kurumlara başkaldırıcı, geleneksel değerleri çözücü etkisinden dolayı, kurulu düzen taraftarlarına tehlikeli görünür, bastırılması için ellerinden gelen ardlarına bırakılmaz.

Tutkulu aşk, nihilizm ile bireyci anarşizm karışımı bir duygulanımı içerdiğinden dolayı, sorumsuzluk ve bencillik ile önkoşulsuz verme arasındaki sınır çizgisinde gelip giden bir duygulanma biçimi olarak kendini gösterir.

Biçimi ne olursa olsun her aşk, birdenbire, farkında olmadan ortaya çıkan bir duygulanım biçimi olarak, kendini gösterir. Titrek bir ses ya da ürkek bir bakış, aşka yol açan duygu yüklü heyecanların, coşkuların ortaya çıkmasına yol açabilir. Aynı şekilde, bir göz süzmesi, bir bakış kayması, bir saç dalgalanması, bir ten kokusu ortalığı kasıp kavuran bir duygu patlamasına yol açabilir. Kendisini düzenleyen, biçimlendiren ve denetleyen aklın niteliğine göre, bu duygular farklı anlamlar kazanır.

Romantik aşk, akli tümüyle devre dışı bırakan tutkulu aşkın tersine, somut akılla uyumlu işlediğinden, kısmen de olsa kişinin kendi kendisini sorgulamasını içerir, ama bu sorgulama, çok yönlü bir eleştirel analizden yoksun olduğu için, eksik ve yetersiz biçimde ortaya çıkar.

Romantik aşk, cinsel içgüdülerin ikinci plana itilmesini olanaklı kılan bir duygu yoğunlaşmasını içerir. Bu ise bedenlerin birleşmesinden çok, ruhların birleşmesi, örtüşmesi anlamına geldiğinden, efsanelerin dile getirdiği, (örneğin Ferhat ile Şirin ilişkisinde karşımıza çıktığı biçimiyle) eski klasik temayı devralır. Bu aşk temaları, gençlerin duygularını okşayan, umutlarını canlı tutan, heyecan ve coşkularını bedensel güdülere doğrudan indirgemeyen ya da bu güdülerden türetmeyen zevklerin yüceltilmesini içerir. Duyguyu denetlenemeyecek biçimde en yükseğe çıkararak bu aşkın kahramanları erkeklerdir. Kadın, aşk ilişkisi içinde sahip çıkılması ve korunması gereken, her an kırılacak bir antika, bulunmaz nadide bir çiçek, değeri biçilemez, yerine yenisi konulamaz bir süs eşyası olarak alınır; sevilmesi, okşanması, gerektiğinde bakıma

alınır korunması gereken bir edilgin varlık olarak karşımıza çıkar.

Tüm aşk efsanelerinde olduğu gibi, Ferhat ile Şirin’de de, kadın, aşık olduğu erkeği bir kahraman gibi görmekte, erkeğin türlü türlü maceralara atılıp, farklı kahramanlıklar gösterdikten sonra, gelip kendisini almasını beklemektedir. Kadın, kendisini seven, ona ismini veren, onu koruyup kendi dünyasının bir parçasına dönüştürecek bir kurtarıcıyı, bir prensi, bir kahramanı bekler.

İster klasik biçimde olsun, isterse çağdaş görünümde karşımıza çıksın, erkek aklının ve dilinin örgütlediği tüm aşkların kahramanları erkeklerdir; bu aşklar, her zaman ve her durumda sevgilisini kanatları altına alıp koruyabilen cesur bir erkek tipini yüceltip dururlar. Bu tipin oluşturulmasında, düşlerin etkin olduğu bir yüceltme devreye girer her zaman. Bu yüceltme içinde kadın, erkeği yüreğinin kahramanı olarak görürken, erkek ise aşık olduğu kadını masumluğun, saflığın, temizliğin ve yalınlığın timsali olarak görür. El değmemiş, toz konmamış bakir bir tanrıçadır o.

Ferhat’ın Şirin için dağı delmesi, ya da Mecnun’un Leyla için uçsuz bucaksız çölleri geçmesi aşkın, insanın yaratıcı yeteneklerini, gizil güçlerini ortaya koymasının en yetkin biçimi olduğu savını kanıtlar nitelikte. Ayrıca, tek yanlı sevmeyi, tehlike anlarında sevgilisini korumak için kendini feda edebilmeyi, bencil çıkarılardan arınmış bir kendini sunmayı da içerir. Ama tüm bu yetenekler, değerler, davranış biçimleri, etkin bir özne olarak alınan erkeğe mal edildiğinden, erkek aklının ve dilinin ördüğü bu aşk temaları, aynı zamanda erkeğin gücünü, üstünlüğünü ve kahramanlığını da dolaylı biçimde dile getirir.

Hangi biçimiyle alınırsa alınsın, aşka yol açan duygulanımlar, günlük yaşantımızda edindiğimiz, daha sonra bastırma ve geriye itme mekanizması tarafından bilinçaltının derinliklerine yollanmış kimi değerlerin, inanışların, düşüncelerin izlerini taşırlar. Bilincimizin derinliklerine yerleşmiş güdüleri, arzuları, istekleri bilinçaltından gün ışığına çıkarırlar. Bu yoldan, sık sık yaşamımıza yeni anlamlar, yeni tatlar katarlar. Buna karşılık, içinden çıkıp geldikleri ve bir parçası oldukları bilinçaltı, anlama ve bilme yetimize kapalı olduğu için, kökenleri büyük oranda karanlıkta kalır. Orhan Veli’nin aşağıdaki vurucu imgelerinin dile getirdiği gibi, bu türden bir aşkın etkisi hissedilebilir, yaşanabilir ama tam olarak açıklanıp ifade edilemez:

“Anlatamıyorum,
Ağlasam sesimi duyar mısınız
mısralarımda,
Dokunabilir misiniz gözyaşlarıma,
ellerinizle
Bilmezdim şarkıların bu kadar güzel,
Kelimelerin ise kifayetsiz olduğunu,
Bu derde düşmeden önce”

Bilinçaltının kendiliğinden, farkında olmadan, dolaysız biçimde dışavurumunun ortaya çıkardığı kimi isteklerin, arzuların yoğun olduğu bir duygulanım biçimi olması, aşkın bilince kapalı, tümüyle bilinçdışı bir süreç olarak alınmasına yol açmaz. Daha çok aşkın ortaya çıkışına kaynaklık eden duyguların ve süreçlerin en azından kısmen bilinçsizce yaşandığı söylenebilir.

Aşkın, bilinçaltıyla olan bu bağı, yüzyılların gerisinde, yitik zamanların puslu gölgesi içinden çıkıp gelen Shakespeare, kendine has, çarpıcı, vurucu, dağıtıcı imgeleriyle şöyle dile getirir:

“Aşk, iççekişlerin nefesiyle yükselen bir dumandır,
Aşıkların gözlerinde parıldayan bir ateşin arınmasıdır,
Aşıkların gözyaşlarını besleyen bir denizin hırsıdır,
Başka nedir ki ?
Dikkatli bir çılgılık,
Doğal bir kin,
Tadı bitmeyen bir şekerdir”

Ustaca örülmüş olan bu imgelerin içeriğini çözümleyip, farklı bir söylem içinde yeniden dile getirdiğimiz zaman, aşkın hem bilinçaltıyla derin bir ilişki içinde olduğunu, hem de aşkın ortaya çıkmasına yol açan bilinçaltının dışavurumlarının her zaman güzel, iyi ve hoş şeyler olarak ortaya çıkmadığını; fakat aynı zamanda dramatik ve trajik süreçleri içeren, kim acıların, üzüntülerin ortaya çıkmasına yol açtığını da görürüz. Yani aşk her zaman tat vermez, bazen yoğun hazların, yüksek coşkuların içinde süzülüp gelen derin üzüntüleri, acıları da içerir.

Bilinçaltının, toplumsal gerçekliği meşrulaştırma işlevini üstlenmiş olan üstben tarafından, ben'in kullanılması yoluyla denetim altına alındığını; bu yoldan kimi duyguların, arzuların, içgüdülerin bastırılarak geriye iletilmesi sonucunda sakat bırakılmış, eksik, sınırlı kılınmış biçimlerini kendinde topladığını düşündüğümüz zaman, bilinçaltının farklı dışavurumunun ürünü olarak aşkların neden trajik süreçleri içerdiğini daha iyi anlamış oluruz. Aragon'un “mutlu aşk yoktur” imgesini de bu bağlamda ele almak gerekir:

“Hiçbir şey verilmiş değildir insana, ne güç
Ne güçsüzlük, ne yüreği kollarını açtığına
İnandığında bir haçtan farklı değildir gölgesi
Kavradığını sandığında ezer bırakır mutluluğu
Garip acılı bir ayrılık yaşamı
Mutlu aşk yoktur.
Güzelim, biricik aşkım, yaram benim
Yaralı bir kuş gibi taşırım seni
Bilmeden bakıp geçenler
Tekrarlar ardından ördüğüm sözcükleri
Ve ölüverir uğruna iri gözlerim
Mutlu aşk yoktur.
Yaşamayı öğrenmenin vakti geçti artık
Birleşen yüreklerimiz ağlasın gecede
En küçük şarkı için nice mutluluklar gerek
Nice pişmanlık bir titreyiş ödemeye
Bir gitar ezgisine nice hıçkırık
Mutlu aşk yoktur...”

İçerdiği trajik öğelere karşın yaratıcı içeriğinden dolayı, aşkı “özgürleşmenin en yetkin itkisi” olarak alan Aragon, aşktan vazgeçmenin, özgürlükten, dolayısıyla insan olmaktan vazgeçmek anlamına geldiğine işaret eder. Aşk, yaratıcı ve üretici etkinliğin kaynağı olan duyarlılığın özel bir biçimi olarak, duyarlılığın diğer iki özgül biçimi olan düş ve özgürlükten ayrı ele alınamaz. Bunlar birbirlerini tamamlar ve koşullarlar. Dolayısıyla, düşü zayıf, aşkı eksik olan bir insanın, özgürleşme süreci de çarpık, güdümlü gerçekleşecek ve bu nedenle yetersiz olacaktır.

Aşkın, özgürleştirici güçlerin yanı sıra, birlikte üretmenin ve paylaşmanın ortaya çıkardığı güveni sık sık kesintiye uğratan ayrılıkları da içermesini, Brecht’in şu usta imgelerinde görmekteyiz:

“Bak şu gökyüzünde yay çizen turnalara!
Bir bak da gör, yanlarına katılan bulutlar
Yanı başlarındaydı, yanlarına katılan bulutlar,
Yanı başlarındaydı, onlar koparken bir yaşamdan,
Kopup da bir başka yaşama kanatlanırken daha;
O bulutlarla aynı yükseklikte, aynı ıvecenlikte
Yanyana gibidirler ikisi de yalnızca:
Turna bulutla bölüşürdü güzel göğü
Şuncadır birlikte kanatlandıkları.

.....
Uçup giderler, birbirine ölesiye tutkun
Nereye böyle ?
Hiçbir yere
Nereden, kimden bu kaçıp geliş?
Herkesten, her yerden.
Ne zamandır birlikte olduklarını mı sordunuz?
Kısa süredir.
Ne zaman ayrılacaklar?
Yakında.
Güvenli bir tutamaktır sevgi öyleyse sevenlere.
Bir dayanak.”

Kendi içinde ayrılma gücünü potansiyel olarak taşıyan, sık sık kesintiye uğrayarak trajik süreçlere kaynaklık eden, hüzünlü ayrılıkları mutlu birlikteliklerin önüne koyabilen böylesi bir duygulanımdan insanlar neden vazgeçemezler? Doğalarının zorunlu bir parçası olduğu için mi, yaratıcı ve üretici güçlerin içinde yüzdüğü duyarlılığın bir ürünü olduğu için mi, kendilerini özgürleştiren gizil bir güç, yüreklerinden kopup gelen bir fırtına olduğu için mi, neden kopamazlar aşktan pek bilinmez.

Aşk, soyut aklın arayıp bulduğu, türlü tekniklerin yardımıyla ortaya çıkardığı bir keşif ya da icat değildir; kendini farkında olmadan, birdenbire sezgiyle ortaya koyabilen yürek atımıdır. İnsanlar, akıllarıyla değil yürekleriyle aşık olurlar; karşı tarafla kısmi bir içsel bütünleşmeye yol açan empatinin temelinde soyut akıl değil, kendini sezgilerde ve tasarımlarda ortaya koyan

yürek atımları yer alır. Akıl sonradan devreye girer, içerdği ve üstlendiği işlevlere göre farklı biçimlerde işler bu yürek atımlarını. Akıl ile yürek arasındaki bu ilişkiyi Langston Hughes şöyle dile getirir:

“ Yola çıkınca bir insan hiçten başlayarak
Yola çıkınca bir insan, elleri boş ama temiz,
Bir insan bir dünya kurmak için yola çıkınca,
İlkin kendinden başlar işe,
Yüreğindeki inançtan.
Çünkü oradadır yaratma isteği ve hızı ve gücü
Önce yüreğinde bulur kuracağı dünyayı insan
Sonra başlar insanda akıl bir yol aramaya....”

Kısaca söylersek aşk, ussal sorgulamaların, mantıksal çıkarımların, eleştirel analizlerin değil, yürek atımları biçiminde kendini ortaya koyan bilinçaltının işidir. Bu açıdan bakılınca aşk, duyarlılığın etkin öğeleri olan, yaratıcı etkinliğimizin özünü, kişiliğimizi özgürleştirici yanını oluşturan düşlerle birlikte işler. İnsanlar, yaratıcı ve özgür bir varlık olarak, duyarlıklarını koruyup geliştirdikleri sürece, sık sık aşık olurlar. Aşık olma yetisi ya da gücü, insanda potansiyel olarak varolduğu için, bireylerde görece farklı niceliklerde ve niteliklerde dağılmış olmasına karşın, herkesin ortak mayasını oluşturur. Aşkı, özel eğitim ya da başka kimi araçlar vasıtasıyla üstün yetenekler, beceriler kazanmış seçkin kişiliklerin bir ürünü olarak aldığımız zaman, aşkın yaratıcı ve özgürleştirici gücünü yok etmiş oluruz.

Kişiliklerin bölünüp parçalandığı, değerlerin ve davranışların birörnekliğe, yetenek ve becerilerin tek yanlı uzmanlaşmaya zorlandığı şu rasyonel dünyada, duyarlılıkla birlikte aşk da kurumuştur. Rasyonalizmin kuru ve soğuk rüzgârı, tek yanlılığın ortaya çıkardığı monotonluk, birörnekliğin yol açtığı biçimsizlik, standartlaşmanın oluşturduğu duygu yoksunluğu, aşk için gerekli olan büyülü ortamı yok etmiştir, gizem yüklü duyguların varlığına son vermiştir. Bu körler ve sağırlar dünyasında ne düşse, ne de aşka yer vardır. Büyüsü bozulmuş, gizemini yitirmiş bu dünyada canlı yürek atımlarının yerini zamanın ritmik akışı almıştır; aklın tek yanlı işleyişi, bilgisayarların ve robotların mekanik işleyişi yürekten kopup gelen ışıkların, parıltıların yerine geçmiştir. Seslerin, renklerin, çizgilerin birbiriyle olan canlı dansı, yerini içeriği boş sözcüklerin, simgelerin, göstergelerin basit oyununa bırakmıştır. Artık aşka vedanın zamanı gelmiş, geçmiştir bile.

HANGİSİ DAHA İTİCİ; DON JUAN MI, KAZANOVA MI?

Dünya edebiyatının ilginç iki tipi olan Don Juan ve Kazanova, ataerkil değerlerin cinsel içerikli aşktaki simgeleştirilmiş en yetkin tipleri olarak karşımıza çıkarlar.

Bu ilginç tiplerin ana özelliği, erkek kokusuyla donatılmış olan cinsel hazları çeşitlendirmek, cinsel doyumunu en yükseğe çıkarmak için farklı özellikteki çeşitli kadınları etkileyip onları yatağa çekebilme becerisindeki üstünlükleridir. Bu becerinin gelişme ve yetkinleşme düzeyi, kahramanların ataerkil kişiliklerinin gelişme derecesini verir.

Don Juan, meslektaşı olan Kazanova gibi verili erkek yeteneklerini en yetkin biçimde kullanarak, cinsel zevkleri, arzuları çeşitlendirme yoluyla, cinsel içerikli hazlara ve doyumlara yol açan heyecanları ve coşkuları en yükseğe çıkarmaya çalışırken; aşkı bir ava dönüştürür. Asıl amaç, heyecanlı bir serüvenden sonra karşı tarafı ele geçirip, cinsel arzularını giderecek şekilde kullanıp, tükettikten sonra da bir kenara bırakıp, ikinci bir avın peşine düşmektir.

Don Juan'ın değişik yerlerde ve zamanlarda, farklı kadınlarla birlikte olma esprisinin altında yatan şey, bu av ve avcı ilişkisinin ortaya çıkardığı av oyununun kendisidir; avını yakalayıp istediği biçimde tüketmekten çok, av oyununun yarattığı heyecan ve coşkunun çekiciliğidir.

Cinsel heyecanın, coşkunun ortaya çıkardığı çekicilik içinde kahramanlarımız kendilerini ava çıkmış yırtıcı, parçalayıcı bir kaplan gibi hissetmektedir. Avını ele geçirdikten sonra, parçalayıp bir kenara bırakmasını değil de, daha çok avın ortaya çıkardığı iktidardan, ataerkil kişiliğini simgelestiren gücün gösteriminden zevk alır bu kahraman tipi. Bu gösteri, bir bakıma ataerkil kişiliklerin içinde kurulduğu, dönüştürülüp yeniden biçimlendirildiği, anlamlandırılıp tanımlandığı simgeleri üretir. Erkeğin cinsel arzularına uyarlanmış, anlık zevkleri gidermeyi, geçici hazları ve doyumları en yükseğe çıkarmayı amaçlayan bu erkek aşkı, ataerkil egemenliğin üretildiği temel ilişki biçimi olarak karşımıza çıkar.

Don Juan gibi Kazanova da, ataerkil kişiliğin ideal biçimini dile getirir, bu kişiliğin ana özelliklerini taşır. Ne kadar çok kadın ele geçirip yatağa atarsa, ataerkil nitelikli erkek kişiliği o kadar çok temsil eder; bu kişiliği oluşturan değerleri, bu değerleri taşıyan davranış kalıplarını o oranda biçimlendirir, yeniden üretir, anlamlandırır ve simgeleştirir.

Simgesel biçimde dile getirilen erkek gücünü sergilemek için, ekonomik açıdan yoksun, kültürel düzeyi düşük, savunmasız ve korumasız olan alt sınıfın kadınlarını değil, zengin, soylu, kültürlü, koruma araçları açısından alt sınıfın kadınlarından daha iyi olanaklara sahip kadınları seçerler. İnancı sağlam rahibelerin peşinde koşmaları, "namuslu ev hanımları baştan çıkarmaları, soylu erkeklerin sevgililerini, nişanlılarını" yoldan çıkarmaları, bu güç gösteriminin en ilginç örneklerini oluşturur.

Kahramanlar ne aşkı bilirler ne doğal, üretici ve yaratıcı bir sevgi için ter dökmeye yönelirler. Bu duygulara gereksinim duymadıkları gibi, varoluşları açısından tehlikeli de bulurlar. İlişkilerin eşitlendirilmesine, kişiliklerin özgürleştirilmesine, duyguların olgunlaşmasına yol açan empati

duygusu kahramanlarımıza çok uzaktır. Dayandıkları, içerdikleri, taşıdıkları erkek egosunu boğacak bu tür sağlıklı duygulara sahip olmak demek, ataerkil varoluşlarını terk ederek, bir bakıma kendi ölümlerini ilan etmeleri demektir.

Savunmasız, zavallı koşullarda yaşayan alt sınıf kadınlarının peşinde koşmak bu kahramanların şanına yakışmaz; çünkü onlar aristokratik biçimlerde kendini dışa vuran ataerkil tipleri yansıtır. Korunmasız, savunmasız, tümüyle edilgin kadınların peşinde koşmak demek, av sahnesini, hiçbir heyecan ve coşkuyu üretmeyen basit bir atari oyununa dönüştürmek demektir ki, bu tür bir atari oyunu, kahramanlık erkek egolarını doyurmaz. Kendilerini böylesi yapay ve edilgin bir oyun içinde küçültülmüş, bayağı kılınmış hissederler, bu nedenle av alanını hemen terk ederler.

Onlar en azından görünüşte direnebilen, çırpınan, kolay kolay teslim olmayan “etkin” kadınları baştan çıkarmaktan zevk alırlar; bu türden kadınların başını döndürmek, ayaklarını yerden kesmek, çırpınıp durmalarına bakmaksızın, ele geçirip yatağa atmak, onların en büyük zevkleri, yetenekleri ve erdemleridir. Böylece yüce bir savaşın hoş ve boş galipleri olarak fiyakalı fiyakalı gezinirler, egolarını orda burda şişirip dururlar.

Kahramanlarımız av oyununu aynı kişiyle iki kez oynamazlar. Kuralları önceden belirlenmiş, galibi önceden kesinleşmiş bu tür oyunlar onlara zevk vermez. Erkek egolarının içinde biçimlendiği heyecan ve coşkuları üretmedikleri için bu tür küçük oyunlarla uğraşmazlar.

Av serüveni, aynı anda farklı iki kadınla oynanan bir oyunu içerebileceği gibi, farklı kadınların içinde yer aldıkları, belli zaman aralıkları içinde kendini ortaya koyan avlanma biçimlerini de içerebilir. Sevişme anı ve yeri, av alanı olmakla birlikte, ava hazırlık çok farklı süreçlerden geçip gelir. Çekici bakışların, etkileyici jestlerin, cinsellik yüklü mimiklerin işin içine karıştığı, sırların ve gizemlerin kol gezdiği serüvenlerle, maceralarla dolu hazırlık süreci, avı besleyip durur.

Beceriksiz maço erkeklerden farklı biçimde, kahramanlarımız sevişirken, ele geçirdikleri kadınları zevkten zevke, doyumdan doyuma, heyecandan heyecana koşturmak için özel bir itina gösterirler. Kadınları kendileri gibi eşit ve özgür varlıklar olarak gördükleri için değil, ataerkil bağımlılığın içselleştirilmesi yoluyla, onların kendilerine olan hayranlıklarını artırmak için böyle davranırlar. Sevişme sahnesinin başarılı geçmesi, bu açıdan onlar için yaşamsal bir önem teşkil eder ve bir sonraki av sahnesinin düzenlenmesi için bir esin kaynağı, güç gösterisi ve sürükleyici bir reklam rüzgârı olup çıkar. Dilden dile dolaşan şöhretleri, erkeksi kişiliklerin en parlak kanıtı olup çıkar. Bu şöhretin eskimesi demek, onların diri diri gömülmesi demektir.

Bir iki tipi irdelemeye çalıştığımız zaman, kendimizi ister istemez aşk, kişilik ve yabancılaşma ilişkisi içinde buluruz. Dışsal, dayatıcı, baskıcı ilişkiler içinde biçimlenmiş, zengin, çok yönlü ve özgür olmayan kişiliklerin aşkı da kendilerine benzer. Kişilikler bölünmüşse, yetenek ve beceriler tekyanılıştırılmışsa, değerler ve davranışlar standartlaştırılmışsa, duyarlılıklar köreltilmişse, bu kişiliklerin, duyarlılıkların bir parçası olan aşkın kendisi de çarpık, sakat, eksik ve bozulmuş biçimde oluşur. Bölünmüş kişilikler, bağımlı kılınmış ve yabancılaştırılmış kişilikler olarak da karşımıza çıkarlar. Bu nedenle ne özgürdürler ne de eşit konuma sahiptirler. Eşit koşullar içinde yer almayan ve özgür de olmayan iki kişi arasında ortaya çıkan aşk ilişkisi de eşitsizliğin ve bağımlılığın etkisini taşır.

Eşit olmayan ama özgür de olmayan kişilikler arasında ortaya çıkan, kadını erkeğe bağımlı kılan, kadının emeğinin, bedeninin ve kişiliğinin erkek tarafından sömürülmesini olanaklı kılan

yabancılaşmış “aşk” ilişkileri içinde, kadın edilgin bir araç, erkek ise “etkin” bir “amaç” olarak karşımıza çıkar. Kadın kirletilen bir araç olduğu için, kendi başına amaç olarak lanse edilen erkeği de kirletmekte, her ikisi, bu amaç ve araç ilişkisinin çarpık işleyişi içinde, karşılıklı olarak birbirlerini kirletip durmaktadırlar.

Bu kirlilik içinde biçimlenen aşk ya da sevgi de bağımlılaştırıcı, yabancılaştırıcı işlevler üstlenir. Gerçekte sevilen bir kişilik yoktur ortada, onun yerine yapay tasarımların ürünü olan hayali bir kişilik geçer. Bu ilişki içinde oluşan duygular seveni değil, sevileni denetler, bağlar görünürken, aslında seveni de içerden kuşatır, yüreğini bağlar, duygularını köreltir. Böylece yaratıcı, dönüştürücü bir güç olan aşk duygusu, boğucu, köreltici ve bağımlı kılıcı bir duyguya dönüşmüş olur. Özgürlük için gerekli olan cesareti, azmi, kararlılığı dışavuran yürek atımları, yerini zehirli artıklardan beslenmiş yaşlı bir göğsün kesik kesik soluk alıp vermelerine bırakır. Sağlıklı atımlara eşlik eden, sıcak bakışları yakalamayı, kulağını sevgi dolu seslere açmayı, yüreğini sevgilinin yüreğinin üstüne koymayı önleyen, yabancılaştırıcı ve bağımlı kılıcı ilişkiler içinde yer alan, bu ilişkileri üreten, taşıyan ve biçimlendiren “özne”lerin olduğu yerde ne özgürlükten, ne duyarlıktan, ne de aşktan bahsedilebilir.

ATAERKİL EGEMENLİK VE YABANCILAŞMIŞ AŞK

Erkek aklının biçimlendirdiği, yönlendirdiği aşk, kadını erkeğe bağımlı kılar; kadının bedeninin, emeğinin ve kişiliğinin erkekler tarafından sömürülmesine yol açan ataerkil egemenliğin meşrulaştırılmasını üstlenir.

Erkek aşkının meşrulaştırdığı ataerkil egemenliğin tarihsel kökeni çok eskilere gider. Öteden beri söylenen bir öykü vardır bilirsiniz; Adem, Tanrı'nın sevgili kulu olduğu için, başta akıl olmak üzere özel yetenek ve becerilerle donatılmış olarak gökyüzünden yeryüzüne indirilir. Gel zaman git zaman, yeryüzünde yalnız kalıp sıkılan Adem'in can sıkıntısını gidermek için Tanrı, ona arkadaş olsun diye Havva'yı Adem'in küçük kaburga kemiğinden yaratır. Havva, Adem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı için, akli değil, bedeni temsil eder. Akıl doğruyu, yüceyi ve iyiyi içerdiğinden Adem her zaman Havva'nın önünde yer alır. Havva ise, tutku ve arzuların denetlenemez gücünü içeren bedeni temsil ettiği için eksik, sınırlı ve yetersiz bir varlık olarak yaratılır.

Bedeni temsil eden Havva, cinsel isteklerini, arzularını sınırlayıp denetlemeyi bir kenara bırakır, çekiciliğini kullanarak Adem'in başını döndürür, onu yoldan çıkarır. Adem, Havva'nın çekiciliğine, cazibesine kendini kaptrıp cinsel ilişkiye girince aklını cinsel içgüdülerin denetimine sokar. Bu davranıştan sonra akli, Tanrı aklına oranla eksik, sınırlı ve çoğu zaman da yanlış işler. Böylece Adem ile Havva Tanrı'nın buyruğunu çiğnemiş, bütün kötülüklerin kaynağı olan ilk günahı işlemiş olurlar.

Bu öyküye göre Tanrı'nın oğlu olduğu için mi, sevgili kulu olduğu için mi, pek bilinmez, Adem akli temsil ettiğinden Havva'dan ayrıcalıklı konumdadır. Dinsel içerik kazandırıldığı için yüzyıllarca dokunulmadan kalmış, kutsal bir tema olarak alınıp hiçbir eleştiriye uğratılmadan, bireyden bireye, kuşaktan kuşağa aktarılmış bu efsanenin dile getirdiği öykü bir öykü ya da efsane olmaktan çok, tarihsel ve toplumsal koşullarca belirlenmiş ataerkil egemenliği örtük kılarak, içselleştirme yoluyla meşrulaştıran ilk ideolojik söylem olduğu artık açıktır.

Bu ideolojik söylem, insan türünün tarihsel kökenini, Tanrı'nın Adem'i yaratması varsayımına dayandırarak, kadınların erkekler karşısındaki ikincil konumunun bir Tanrı verisi olduğunu kanıtlamaya yöneliyorsa da; kadını erkeğe bağımlı kılan ataerkil egemenlik, tarihsel gelişmenin belli bir evresinde ortaya çıkmış, zaman içerisinde farklılaşıp, başkalaşarak günümüzdeki biçimini almıştır. Ataerkil egemenliği örgütleyen, biçimlendiren, denetleyip yönlendiren erkek akli ve dili de bu gerçekliğin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Ataerkil egemenliği yasallaştırma, meşrulaştırma işlevini yerine getiren erkek akli ve dili, bu işlevi üstlenen ideolojik söylemleri başarılı bir biçimde gerçekleştirmiştir. Ve bundan sonraki aşamada ortaya çıkan aşklar, genellikle erkek aklının ve dilinin "örgütledikleri", biçimlendirdikleri bir "erkek aşkı" olup çıkmıştır.

Erkek aklının meşrulaştırdığı ataerkil egemenliğin iç dokusunu oluşturan değerler ve

davranışlar, toplumun sınıflara ayrılmasından bu yana sınıfsal egemenliğe eklenmiş olarak, farklı biçimlerde karşımıza çıkar. Sınıflı toplumun en gelişmiş olan kapitalist toplumda erkek aklı tarafından biçimlendirilen ataerkil değerlerden güç bulan aşk, yeni bir yabancılaşma biçimine kaynaklık eder.

Kapitalist toplumda para, değerlerin oluşturulmasında, davranışların biçimlendirilmesinde, duyguların giderilmesinde, arzu ve isteklerin karşılanmasında temel, itici ve belirleyici güce dönüşerek, ataerkil egemenliğin üstünde yükseldiği toprağa, kana ve akrabalığa bağlı ilişkileri çözer, yerle bir eder. Kapitalist toplumda akıl, cinsellik, aşk, her şey paraya uyarlanmıştır. Kapitalist meta ekonomisinde kadının bedeni, sadece erkeğin kaba cinsel arzularına uyarlanmış, edilgen bir nesneye dönüşmez; fakat aynı zamanda aşırı kitle tüketimini güçlendirerek, piyasanın genişlemesine yol açan devindirici bir unsur olarak farklı işlevler de üstlenir.

Kadın bedeninin, yani cinselliğinin kadına yabancılaşmasının, ona karşıt ve onun dışında yer alarak, onu baskı altına alıp bağımlı hale sokmasının yeni biçimi pornografidir. Pornografi, bir yandan cinselliği, karşıt cinsler ya da aynı cinsler arasında ortaya çıkan, iki kişi arasında oluşan dolaysız, içten ve doğal bir ilişki olmaktan çıkarıp, herkese açık, herkes tarafından kullanılabilen bir ilişkiye dönüştürür; öte yandan bedenin yanı sıra ruhların da kirletilmesine yol açarak, yabancılaşmanın alanını derinleştirir, yaygınlaştırır ve kalıcı bir biçime sokar

Para, sadece yeme, içme, giyinme, barınma gibi temel ihti- yaçlarımızı farklılaştırıp, yapay ve lüks tüketimin bir parçasını dönüştürerek ihtiyaçlarımızı bize yabancılaştırır; ama aynı zamanda, bir yanıyla temel ihtiyaçların bir parçası olan, bir başka yanıyla da insani bir boyut yüklediği için, etik bir içeriğe, estetik bir biçime sahip olan cinsel arzuların, isteklerin giderilmesinde de belirleyici olmaya başlayınca, cinsellik, pornografi vasıtasıyla, bir piyasa malı olup çıkar. Bu dönüşüm, sağlıklı cinselliğin yanı sıra, gerçek ve yaratıcı aşkın da ölüm fermanıdır.

Cinsel isteklerimizi, arzularımızı, duygularımızı kirletmeye başlayan para, aşkın içinde yer aldığı duyguları, ilişkileri üretmiştir. Gerçek aşk, ruhun ve bedenin bu kirden arındığı yerde ortaya çıkar. Engels'in dediği gibi: "Yaşamı boyunca parayla ya da güçle bir kadına boyun eğdirmenin ne demek olduğunu bilmeyen erkek kuşağı ile, gerçek aşk düşüncesinin dışında başka hiçbir şey için kendini bir erkeğe vermenin ne demek olduğunu anlamayan, ya da parasal nedenlerle kendilerini sevgililerin kollarına bırakmayı kabul etmeyen bir kadın kuşağı yetişene dek", gerçek aşk ortada görünmeyecektir. Her şeyin para üstüne kurulduğu dünyamızda, bu tür bir isteğin, özlemin, umudun gerçekleşmesini beklemek, aşırı iyimser duyguların içinde yüzdüğü tatlı bir düş olsa bile; paranın biçimlendirdiği bağımlılaştırıcı, yabancılaştırıcı, köreltici ilişkilerin etkisinden kurtulmak için, bu tür bir aşk düşün aydınlatıcı, ısıtıcı, okşayıcı, yaratıcı etkisinden yararlanmak bile büyük bir anlam ifade eder.

İki kişi arasında ortaya çıkan, içsel, kendiliğinden ve dolaysız özellikler gösteren, bu yüzden saf, yalın ve doğal duyguları, arzuları içeren cinsel içerikli bir aşk üstüne Marx da şu açıklamayı yapar: "Erkeğin kadınla kurduğu cinsel içerikli ilişki, insanın bir başka insanla kurduğu ilişkinin en DOĞAL'dır. Bu yüzden bu ilişki, insanın doğal davranışının ne ölçüde insanileştiğini ve kendi insansal özünün kendisi için ne ölçüde DOĞAL haline geldiğinin göstergesidir." Marx'ın dile getirdiği bu cinsel içerikli aşk teması saf, yalın ve çocuksu özellikleriyle, canlılığın, sıcaklığın kaynağı olan yaratıcı düşler tarafından beslenmeden gerçek bir aşkın ortaya çıkmasını beklemek aşırı bir iyimserlik olacaktır. Düşler, aşk gibi, en çok paranın kirletici, paslandırıcı gücünden

etkilenirler. Bu pastan, kirden arınmamış bir düş, saf, yaratıcı ve üretici özellikleri olan gerçek bir aşkın esin kaynağı olamaz.

Kapitalizmde cinsel yabancılaşma, kendini dolaysız olarak kadın bedeninin kadına yabancılaşması biçiminde ortaya koyar. Günümüzde yabancılaşma öylesine yüksek düzeye çıkmış, etki alanı öylesine derinlik ve yaygınlık kazanmış ki, çağdaş kapitalizmin gelişmiş biçimlerinde kadın sömürsü, kişiliğinin ve emeğinin sömürülmesinden cinselliğinin ve bedeninin sömürülmesine doğru kaymıştır. Batı Avrupa'da ekonomik ve siyasal alanda önemli haklar elde etmiş olmalarına karşın, en güçlü kadın hareketlerinin bu ülkelerde ortaya çıkmış olmasının nedeni budur.

Yabancılaşmanın yeni bir nesnesine dönüştürülmüş olan kadın bedeni, erkeğin cinsel arzularına göre gerektiğinde kesilip biçilebilen, bu yolda canlı ve diri tutulabilen yapay zevklerin kaynağına, şırıl şırıl akıp giden hastalıklı hazların ve doyumların pınarına dönüştürülmüş gibi. Bu türden yapay ve hastalıklı hazlar ve doyumların giderildiği kaynak olarak kadın bedeni, kadının denetiminden çıkmış, erkeğin kontrolü ve gözetimine girmiştir.

Verili cinsellik imgesi, bedenin diri, canlı ve zevk fıskırtan özelliklerini içermektedir. Bu cinsellik imgesi, erkek gücünün bir kanıtı biçiminde şekillenerek, fiziksel diriliğin canlı bir işaretine dönüştürülmüştür. Kadın bedeni öylesine canlı kılınmalı ki, her türden cinsel coşku ve heyecanı artırabilmeli, hazları ve doyumları en yükseğe çıkarabilmeli. Eğer hazırda böyle bir beden yoksa, estetik cerrahi yoluyla bu bedenin yaratılması gerekir.

Kadınlara, kendilerine, koca ya da sevgili olarak tanımladıkları yeni efendiler bulabilmek için bedenlerinden başka sunacakları hiçbir şey bırakmayan bu çağdaş aşkın mide bulandırıcı içeriği, kendini en çok cinsellik alanında ortaya koyar. Bu aşk imgesinin etkisinde kalan kadınlar bedenlerini kendi isteklerine, arzularına göre işlemeyi bir kenara bırakmışlar; koca ya da sevgili olarak tanımlanan yeni efendilerinin arzularına göre bedenlerini türlü biçimlere sokmak için yeni beceriler ve yetenekler geliştirmeye yönelmişlerdir.

Kadınların, erkeklerin yatakta cinsel arzularını giderip, mutfakta karınlarını doyurup, sokakta toplumsal aksesuarları olmaya elverdikleri oranda, bu erkek dünyasında bir yerleri ve anlamları olur. Kadın bedeninin, erkek arzularının edilgin bir nesnesine dönüştürülerek ataerkil kurumların, değerlerin, davranışların taşıyıcısına dönüştürülmesinden sonra, düşünsel düzeyde egemen olmaya başlayan erkek aklı ve dili içinde örülmüş olan cinsel içerikli aşk da, erkek ile kadın arasında ortaya çıkan doğal ve dolaylı bir aşk olmaktan çıkıp, sömürücü, bağımlılaştırıcı ve yabancılaştırıcı bir aşka dönüşmüştür.

Farklı sömürü ve bağımlılık ilişkilerini içeren, kişisel çıkar ilişkilerinin, küçük hesapların etkin olduğu, kadınları edilgin özneler, erkekleri ise yapay biçimde oluşturulmuş sözde etkin "özne"lere dönüştüren modern "aşk" ilişkisi, kendi başına bir yabancılaşma biçimidir. Bu yabancılaşmanın yaygınlık kazanarak, zihinsel ve ruhsal süreçlerimizin içeriğini, dışavurum biçimini etkilemesinden sonra, yaratıcılığın bir diğer özgül biçimi olan düşlerimizi korumak güçleşir. Sakat aşkları, kirlenmiş düşler izler.

Kirlilik, bilinçten bilinçaltına aktarıldığı için, bilinçaltından çıkıp gelen yaratıcı ışıkları, kıvılcıkları, parıltıları içeren aşklar da bu kirlilikten pay alırlar. Dolayısıyla kirlenmemiş, hastalık içermeyen, çocuksu, düşsel saflığı, temizliği ve yalınlığı içinde bir aşk yoktur. Aragon'un "mutlu aşk yoktur" nitelendirmesine, bir de temiz ve saf aşk da yoktur nitelemesini eklemek gerekir.

Aşkın kirlenmesine, düşlerin körelmesine yol açan, bağımlılaştırıcı ve yabancılaştırıcı değerler, şu ya da bu yoldan bilinçaltına önceden kodlandığı için, bilinçaltının özgürleşmesi olmadan, düşü ve aşkı saf, temiz ve canlı kılamazsınız. Özgür bireyleri içeren özgür toplum oluşturulmadan da, kişiliğin bilinçaltındaki kuşatılması kırılmaz. Bu tür bir toplumun oluşturulabilmesi için, en azından şu koşulların birlikte ve birarada bulunması gerekir:

Birincisi, biçimsel eşitlik koşulları çerçevesinde, kadınların ve erkeklerin sözde özgür iradelerinin ürünü olarak alınan evlilik sözleşmesinin yasalılaştırdığı, özel mülkiyetin kalıcılaştırdığı, ataerkil değerlerin meşrulaştırdığı, kadını eş ve anne olarak, koca ve baba statüsü içinde yer alan erkeğe bağımlı kılan cinsel ilişki biçiminin yadsınması gerekir.

İkincisi, insanın kendisiyle, ilişki içine girdiği karşı cinsle çatışma içine sürükleyen, dolayısıyla türsel birliğini bölüp, “kadın” ve “erkek” biçiminde kavramlaştırarak, iki ayrı, farklı ve rakip cinsle ayıran; bu ayrımı ayrıcalığa dönüştürerek, erkeğin kadını denetim altına aldığı, cinselliğini, bedenini ve kişiliğini sömürdüğü ataerkil egemenliği meşrulaştıran yabancılaşmanın tüm biçimlerinin ortadan kaldırılması gerekir.

Bu iki koşulun yanı sıra yabancılaşmayı, sömürüyü ve bağımlılığı yasal bir biçime sokan, bu ilişkilerin korunması için şiddet tekeli ele geçirmiş devlet ile devletle uyumlu biçimde işleyen aile, okul ve benzeri kurumların yanı sıra, meta ekonomisinin yapısında da köklü dönüşümlerin gerçekleştirilmesi gerekir. Bu değişikliklerin kalıcı bir biçime girmesinden sonra saf, temiz, sıcak, içten ve dolaysız duyguları içeren düşlerin ve aşkların çiçek açması, filizlenip meyve vermesi, meyvelerin herkes tarafından paylaşılması olanaklı olacaktır.

Özgür aşkın ortaya çıkması için, sadece kimi ekonomik, sosyal ve siyasal değişiklikleri içeren bir topyekün dönüşümün gerçekleştirilmesi yetmez; ama aynı zamanda erkek aklının ve dilinin de, değerlerimizin biçimlendirilmesinde, isteklerimizin karşılanmasında, davranışlarımızın yönlendirilmesindeki belirleyiciliğine son verilmesi gerekir. Kadın ile erkek arasındaki gerçek eşitlikten, özgür birliktelikten, türün bölünmüşlüğüne son veren somut bir bütünsellikten güç bulan yeni bir akıl ve dil örgüsü oluşturulmadan, gerçek anlamda özgür, saf ve yalın bir aşk, ancak sınırlı bağlamda, kısmi alanlarda ve kısa zaman dilimlerinde ortaya çıkar; yeterince gelişip, olgunlaşmadan dramatik ve trajik olaylara yol açarak kaybolur.

Ataerkil değerlerin kirlittiği hava, sadece kadınları ve çocukları değil, ama aynı zamanda az ya da çok sağlıklı olan her erkeği de boğmaya başlamıştır. Bu kirliliği temizlemek için büyük, köklü ve kapsamlı bir devrimin gerekli ve zorunlu olduğu gerçeği yadsınmazsa da; günlük ilişkilerimizde gerekli olan temiz havayı olanaklı kılacak oksijen kaynaklarının oluşturulması için devrimi beklemek gerekmez. Böylesi bir devrimi beklerken astım krizinden göçüp gidebiliriz. Süpürgeyi ele alıp hemen işe koyulmalı, öncelikle de kendimiz, kirlenmiş olan ruhumuzu ve bedenimizi, yakın ve özel dünyamızı temizleyerek işe başlamalıyız.

Verili yapısını terk etmediği sürece, erkek aklının biçimlendirdiği değerlerle, inanışlarla, duygularla donatılmış olan erkek ruhu, bırakın kadının varoluşuna açık olmayı, kendi varoluşuna bile kapalıdır; ama türsel varoluşu, onu bu duyarsızlıktan, ilgisizlikten sıyrılmaya, kişiliğini farklılaştırma, başkalaştırma ve değiştirme yoluyla, kendini yeni durumlara uyarlamaya zorlayacaktır. İki cins, türsel varoluşları açısından ayrı ayrı olamayacaklarına göre, iki cinsin birlikte hareket edip, içinde yer aldıkları bu kirlilikten kurtulmak için, bu nehrin akışını durdurup ters çevirmeleri gerekir. Kirlenmiş suların yerine, her tür kirden arındırılmış temiz suları koyacak bu ters çevrilme sonucunda, her iki cins, yeni kişiliklere sahip varlıklar olarak, nehrin içinde yer

alıp gönüllerinin istediği gibi yüzüp duracaklardır, bedenleri temizlenmiş, ruhları özgürleşmiş olarak.

Güzel, duyarlı ve anlamlı bir dünyanın kurucusu olan bu yeni "erkek" ve "kadın" tipi, aynı zamanda, yabancılaşmadan ve bağımlılıktan arındırılmış farklı bir duyarlığın serpilip geliştiği, etik açıdan derin, estetik açıdan doyurucu yeni aşkların taşıyıcı olan, zengin, çok yönlü, özgür ve yaratıcı kişiliklerinin simgesi olacaktır. Yaratıcı düşlerin bu dansı, kişiliklerin özgürce serpilip geliştiği büyümlü bir dünyanın kapısını aralayacak, yaratıcılığın gizil kaynaklarını gün ışığına çıkaracaktır.

Ataerkil egemenliğin, öylesine yaygın, kapsamlı ve derin kökleri var ki, etkisini toplumsal ve bireysel varoluşumuzun her alanında, iç dünyamızın derinliklerinde gösterir. Ataerkillik özellikle kadınların, daha doğar doğmaz, kişiliklerinin biçimlendirilmesinde, yetenek ve becerilerinin geliştirilmesinde, isteklerinin karşılanmasında, arzularının giderilmesinde, bir egemenlik biçimi, bir dünya görüşü, bir ideolojik bakış olarak önemli işlevler üstlenerek belirleyici olur. Bu çok yönlü belirlenim içinde kadın kendi özüne, doğasına yabancılaşır, kendisine ilişkin olmayan yeteneklerle, becerilerle, niteliklerle donatılmış olarak, özüne karşıt ve onu yadsıyan yeni bir kişilikle ortaya çıkar.

Bu açıdan bakıldığında, kadının toplum içinde ya da ev içinde olsun, kendine ait bir kişiliği yok gibi. Adını erkekler koyduğu gibi, bedenini onlar denetler, ruhuna onlar biçim verir. Dışarıda kimi haklar ve özgürlükler elde ederek, efendisinin üstünde kurduğu baskıyı kısmen hafiletmiş olsa bile, içerideki kuşatmayı yok edemez kadın. Estetik beğenisine bulaşmış, etik yargılarına karışmış ruhunu ve bedenini kuşatmış olan bu efendiyle baş etmesinin bir tek yol var gibi görünmekte: En azından siyasal bir protesto anlamında da olsa, erkeklerle verili koşullar içinde cinsel ilişkiye girmeyi reddedip, hemcinsiyle ilişkiyi tercih ederek, lezbiyen bir dünyaya yönelmesi gerekir. Bu yönelim, kadına dışarıdaki kuşatmayı kısmen kırma olanağını verse bile, içerideki kuşatmayı yok etmesini sağlayamaz; çünkü lezbiyen ilişkiler bile, ataerkil değerlerin egemen olduğu erkek dünyasında ortaya çıkar, yeşerir ve soluk alır. Bu yeni sözde alternatif ilişkiler bile, içselleştirme yoluyla daha önce edinilmiş ataerkil değerlerin, inanışların kokusunu, izlerini taşırlar.

Erkekler, ataerkil egemenliğin kendilerine sağladığı olanaklardan yararlanarak, önceden kadınların içine uysal, yumuşak ve gizli bir efendisi gibi yerleşmişlerdir. Erkekler, bu yeni konumları sayesinde, sadece sokakta değil, yatakta, mutfaka yönetip dururlar kadınları. Bazen bir sevgili, bazen bir koca ya da bazen bir baba olarak, karşısına çıkıp duran bu iç efendi, genellikle kadına yabancı olan bir sesle kadına seslenmesine karşın, kadınlar, kendilerini sömüren, bağımlılık ilişkilerinin içine sokan bu sese kulak kabartmadan edemezler, hatta çoğu isteyerek bu sesin peşinden koşar. İster sokakta çıksın, ister ise mutfakta ya da yatakta, bir tanıdık ses gibi algılar, bu sese göre, yüreklerin derinliklerinde işler dururlar kendilerini. Bu sesi bir bağımlılık senfonisi şekline dönüştürüp, isteklerinin, arzularının temelini yerleştirirler. Bu sesi meşrulaştıran erkek aklı içinde yüreklerini örgütledikleri gibi, isteklerini giderirken, arzularını karşılar, değerlerini biçimlendirirken, davranışlarını yönlendirirken, hep erkeğin konumunu dikkate alırlar. Erkeğin isteklerini ve arzularını benimserler, beklentilerine ve umutlarına göre kendilerini biçimlendirirler, hayal kırıklıklarını ve endişelerini kendilerine mal ederler. İşledikleri her gözenekte, dokudukları her hücrede, kurdukları her ilişkide içlerindeki efendinin sesine göre yaşar dururlar.

Erkeğin kadın üstündeki gücünün zayıfladığı anlarda bile, onun yardımına ilk koşan, sevgilisi, eşi ya da annesi biçiminde anlamlandırılmış, tanımlanmış, kavramlaştırılmış kadın olur genellikle. Toplumsal başarısızlığının giderilmesinde, kırılan onurunun tamir edilmesinde, kaybettiği statünün yeniden kazanılmasında, yitirilen cesaretin yeniden onarılmasında, kendini iyi hissetmesini sağlayarak, yeni enerjiler aktararak, ruhunun canlanmasına yardımcı olan kadının kendisidir yine. Erkeğin kadın üstündeki gücünün tılsımını yine kadının kendisi oluşturur.

KADINLARIN DÜŞÜ DE YOK, AŞKI DA

Ataerkil egemenliğin örgütlenmesi, biçimlendirilmesi ve yönlendirilmesi yoluyla meşrulaşmasını üstlenen erkek akli, aşka kaynaklık eden duyguların içeriğinin ataerkil değerlerce biçimlendirilmesini olanaklı kılar. Aşkın, erkek akıl içinde ve akıl vasıtasıyla örgütlenebilmesi için, öncelikle bilinçaltının örgütlenmesi gerekir. Bu ise ancak ataerkil değerlerin içselleştirme yoluyla kadının kişiliğinin bir parçasına dönüştürülmesiyle olanaklı olur. Bu içselleştirmeyi olanaklı kılan bir ideolojik söylem oluşturulmadan, ataerkil egemenlik meşrulaştırılamaz.

İster ataerkil egemenlik biçiminde karşımıza çıksın, isterse sınıfsal ya da ulusal egemenlik biçimlerinde oluşsun, bir egemenliği meşrulaştırmak için, tarihsel koşullarca belirlenmiş, toplumsal içerikli değerlerle donatılmış bir ideolojinin devreye sokulması gerekir. İdeoloji, sadece kimi değerleri, davranışları rasyonel düzenlemeler yoluyla bize empoze etmez; ama aynı zamanda, meşrulaştırılmak istenen egemenliğin içerdiği değerleri, dayandığı kurumları, benimsediği davranışları, içselleştirme yoluyla bu egemenliği taşıyacak olan öznenin kişiliğinin bir parçasına dönüştürür. Bu yoldan söz konusu öznenin bu kurumları, değerleri, davranışları kendine ait şeylermiş gibi algılaması, tasarlaması sağlanır.

Bu içselleştirmenin gerçekleşebilmesi için, ataerkil egemenliğin bekçiliğini üstlenmiş olan üstbenin, ben vasıtasıyla bilinçaltını denetim altına alması yoluyla, bireyin arzuları ve isteklerini, umutları ve beklentilerini, kaygıları ve endişelerini ataerkil değerlere göre yönlendirmesi, buna uymayanları da baskılayıp geri itmesi gerekir. İstekler, arzular, tutkular ne oranda baskılanıp geriye itilerek kendilerini farklı biçimlerde dışa vurmaları sağlanmışsa, içselleştirmenin etkisi de o oranda kalıcı ve sağlam olur.

Ataerkil egemenliğin meşrulaştırılması için, içselleştirme yoluyla kadın kişiliğinin yeniden oluşturulması, kurulması, anlamlandırılıp tanımlanması gerekiyor. Bunun yanı sıra, bu içselleştirilmenin kalıcılaşabilmesi için de, kadının ataerkil değerleri kendi değerler biçiminde algılaması, tasarlaması, davranışlarını bu tasarımlar çerçevesinde düzenleyip denetlemesi gerekir.

Erkek aklının işleyişi, doğrudan değil dolaylı biçimlerde gerçekleştiği için, bu akıldan bahsedilirken, somut bir gerçeklik olarak değil, erkek aklının simgesel anlamı dikkate alınmalıdır. Bu simgesel anlam çerçevesinde verili kadın kişiliğinin dönüştürülmesi, yeniden kurularak ataerkil biçimde anlamlandırılmasında, erkek aklının belirleyici olduğu söylenebilir.

Erkekler, ataerkil egemenliklerini bu şekilde, dolaylı yollardan örtük ve gizli biçimlerde işleyip kodlarken, erkek aklının ve dilin ortaya çıkardığı yeni olanaklardan bolca yararlanırlar. Erkekler, kadınların üstünde kurdukları denetimi pekiştirmek için, yeni ve etkileyici ideolojik söylemler geliştirerek, bu söylemler içinde kadınların kendilerine olan güvenlerini kırmayı amaçlarlar. Kadınların kendilerine olan güvenlerini kırmak, kişiliklerine olan saygılarını gölgelemek için, yeteneklerinin, becerilerinin sınırlılığından, eksikliğinden ve yetersizliğinden dem vururlar.

Onlara, kendilerini özgür kılacakları kimi seçenekler gösterir, bunları gerçekleştirmeleri için yardıma kalkışır; böyle davranırlarken de, bilinçli ya da bilinçsiz biçimde, sonunda kendilerine benzeyen prototiplerin oluşmasını sağlarlar.

Bu açıdan bakıldığında, kadınların kişiliklerini şu ya da bu biçimde kuran, anlamlandıran, yönlendiren ataerkil değerler, sadece kadınların kişiliklerini değil ama aynı zamanda duyarlıklarını, düşlerini ve aşklarını da belirler. Kadınlar, gündüz ya da gece düşlerinde bile, erkek dünyasının soğuk, katı ve acımasız rüzgârını enselerinde hissederler. Erkekler, sadece kadınların adların silmemiş, çarpık kişilikler edinmelerini sağlayarak, emeklerine, bedenlerine ve kişiliklerine yabancılaşmalarına yol açmamışlardır; fakat aynı zamanda aşklarını kirletmiş, düşlerini köreltilmişlerdir. Kadınların ne kişilikleri ne bedenleri ne aşkları ne de düşleri kendilerine aittir; kişiliksiz, adsız, aşksız, düşsüz orda burda gezip tozarlar bunca zaman.

Öteden beri bilinir hep, kadınların düşleri, her zaman yüce, üstün anlamlar içeren, ileride koca ve babaya dönüşecek sevgilileri beklemenin üstüne kurulmuştur. Kadınlar, düşlerinde hep beyaz atlı bir prensin, elinde kılıcı, üstünde kırmızı yeleğiyle gelip kendilerini almasını beklerler.

Kazara düşleri gerçekleşir, bir kez prensin atının terkisine atarlarsa şayet, hemen ikinci bir düş girer devreye; sanki daha önce işlenmiş ve bundan sonra işlenecek çirkinliklerin, kirlerin, günahların üstünü örtecek, sütbeyaz gelinlik düşünüyü kurarlar.

Bir kez giyince sütbeyaz gelinliği, bu kefenin örttüğü ömür boyu bağımlılığın trajik ve dramatik süreçlerini yaşadıkdan sonra, yeni bir düş girer devreye; kadın emeğinin, bedeninin ve kişiliğinin erkek tarafından sömürülmesini ve bağımlılık altına alınmasını simgeleyen anne olmanın düşünüyü kurarlar. Acılar, sancılar içinde doğurunca nurtopu gibi bir iki çocuk, beklenen an gelip çatar, o güzelim düşleri gerçek olur oracıkta.

Bir kez anne olma düşlerini gerçekleştirdince, doğurdukları çocukların düşlerini örmeye başlarlar. Hiçbir zevk almadıkları, tadı tuzu olmayan kendi yaşamlarını izlesin, kendileri benzesinler diye, oracıkta boğazlarlar yüreklerini yavrularının.

Sonra, yaş ilerledikçe az biraz, bu kez torun sahibi olmanın düşünüyü kurarlar. Sonunda yorgun bedenleri ve köreltilmiş ruhlarıyla birlikte, aile boyu cennetin dibine yerleşme düşünüyü kurarak, göçedip giderler bu dünyadan. Ama erkek aklının ördüğü düşler orada da terketmez kadınları. Cennet, kocaların, babaların ayakları altında olduğuna göre, son bir kez kutsal ayaklara pas pas olma düşünüyü kurarlar.

Kendini farklı düşler biçiminde ortaya koyan bu simgeler, altıbin yıldır sürüp giden adsız, kişiliksiz, aşksız ve düşsüz kadın tarihinin kısa bir özetini sunar bize. Çok az kadın, ataerkil değerleri ve davranışları meşrulaştıran, ustaca kodlanmış, yüzyılların evrensel mirası olarak beslenmiş, işlenmiş, yetkin kılınmış, rafine edilerek kuşaktan kuşağa aktarılmış bu simgelerin kendilerine ne getirdiklerini, kendilerinden ne götürdüklerini bilirler.

Bir kez ortaya çıktıktan sonra, erkek aklı ve dili tarafından dokunan bu düşler kadınları erkeklere bağımlı kılar; kendilerine, özgüçlerine, etkinliklerine, bedenlerine yabancılaştırır; kişilikleriyle, istekleriyle, arzularıyla uyumsuz, çelişkilerle dolu bir varlığa dönüştürür onları. Bu nedenle kadınlar kendi düşlerinden bile korkar olurlar; haksız da sayılmazlar, kendilerine yabancı, onları farkı sömürü ve bağımlılık ilişkilerinin içine sürükleyen bu düşlerden kim korkmaz ki, bilinçli ya da bilinçsizce.

Kadını erkeğe bağımlı kılan, kendisine yabancılaştırıp varoluşunu eksik ve yetersiz kılan,

cinselliğini ve kişiliğini sakat bırakan bu sürece karşı çıkmaları beklenen kadınların, tam tersi bir yol izleyerek, bu sürece kendini uyarlamak için birbirleriyle yarışmaları, işin dramatik yanını oluşturuyor. Erkeklerden, kendilerini bu şekilde eksik, sakat ve edilgin bırakan olayların hesabını sormaları beklenen kadınların; bir yandan birbirleriyle rekabet edip, öte yandan dönüp kendilerini suçlamaları, kendilerine yüklenerek, böyle olmanın nedeni olarak kendi yetersizliklerini, beceriksizliklerini göstermeleri, bu dramatikliğin farklı bir anlatımı olsa gerek. Böylece efendisini sırtından atmak dururken, kadın olarak doğmuş olmanın zaaflarını sayıp döküp sonunda koca, eş ya da sevgili olarak kavramlaştırdığı efendilerine koşup dururlar. Kadınlar, bu mirası binlerce yıldır taşıyıp durduklarından, onların erkeklere karşı gözlerinin körlüğünün, kulaklarının sağırlığının, beyinlerinin işlemeziğinin tarihsel bir yanı vardır. Bu nedenle, kadınların ataerkil egemenliğe yönelik olarak geliştirdikleri bilinçli ve örgütlü mücadele olmaksızın, bu “tarihsel aptallığı” ortadan kaldırmaları olanaksızdır.

Kadının kişiliği, daha çocukluk yıllarında ataerkil kurumların içinde ve bu kurumlar vasıtasıyla ataerkil değerlere uyarlanmış, bu değerler içinde kurulmuş, kodlanmış, dönüştürülmüştür. Erkek çocuğun yetiştirilmesinde belirleyici olan değerler, otorite savaşımına yönelik, güç ve servet paylaşımında etkin bir yer edinmeyi olanaklı kılacak katı kuralların, sert oyunların içinden süzülüp gelen ataerkil değerlerdir. Erkek çocuk büyümeye başlar başlamaz, kendisiyle birlikte dışında yer alan insanları, ilişkileri, süreçleri, yönetmeyi, denetlemeyi öğrenir. Dayanışmanın, işbirliğinin, karşılıklı yardımlaşmanın yerine geçen rekabet ve mücadele güdülerini edenirek, başkaları üstünde denetim kurmaya yönelir.

Erkek çocuğun tersine kız çocuğuna kendini varolan kurumlara, değerlere, davranışlara uyarlaması, verileni aynen yapması, mevcut otoriteyi benimseyip ona boyun eğmesi öğretilir. Kendine olan güvenini zayıflatan, özgücüne dayanma duygusunu kıran; yeteneklerinin ve becerilerinin gelişmesinin kesintiye uğratılmasının yanı sıra, kişiliğin gizli yanlarını geliştirme arzusunu sınırlayan, kendisi olmaktan çıkarıp, erkeğin arzularına, isteklerine göre kurulmuş, anlamlandırılmış, tanımlanmış bir varlığa dönüştüren bu eğitim, kadını erkeğe bağımlı kılar.

Erkek çocuk evde bağırıp çağırır, her türden şımarıklığı yapar, şu ya da bu biçimde isteklerini, arzularını karşı tarafa dayatıp, kabul ettirir, sonunda rahatlayıp bir kenara çekilir; sıra kız çocuğuna gelince, susması, bir kenara çekilmesi, bir şey verilmeden istememesi, sunulmadan almaması öğretilir. Arzularını sınırlaması, isteklerini köreltmesi, güdülerini baskı altına alıp geri itmesi beklenen kız çocuğu, bu süreç içinde edilgin, çarpık ve hastalıklı kişiliği edinmenin acısını tüm yaşamı boyunca çeker.

AŞK, ÜÇ KİŞİ ARASINDA BİR İLİŞKİ Mİ?

Aşk, gerçekte iki kişi arasında oluşan bir ilişki olarak ortaya çıksa da, çoğu kez üç kişi arasında olup biten bir ilişki biçiminde kendini dışavurur gibi. Üçüncü kişinin gerçekte olup olmaması o kadar önemli değildir, önemli olan, doğal kıskançlık duygusunun ortaya çıkmasını ve canlı tutulmasını sağlayan bir üçüncü kişinin, zihnimizde potansiyel bir rakip olarak her zaman bulunmasıdır. Potansiyel olarak hazırda bekleyen bu rakip kimi koşulların devreye girmesiyle birlikte, her an gerçek bir varlığa dönüşebilir. İlişkinin verimli, üretici ve yaratıcı anlarında bile, zihnimizde varolan bu potansiyel rakibin her an gerçek bir kişiliğe dönüşme tehlikesi, bizi sürekli tedirgin eder, karşı tarafı kaybetme korkusunu, endişesini canlı tutar, içimizdeki doğal kıskançlığı sürekli körükler.

Burada önemli olan, kendini sağlıklı her ilişkide ortaya koyan doğal kıskançlık duygusu ile, hastalıklı ilişkilerin ürettiği, kendini çoğu zaman nevrotik bir kişiliğin parçası olarak ortaya koyan yapay kıskançlığın birbirinden ayırt edilip edilememesidir. Farklı noktalardan gelen, karmaşık etkilere sahip olan kimi olumsuz koşulların etkisinde kalarak bozulmuş ve tahrip olmuş kişilik gerçeği dikkate alındığı zaman, bu ayırım noktasını belirlemek o kadar kolay olmaz. Bu ayırım noktasını, sınır çizgisini, ussal olarak temellendirilmiş, kavramsal olarak açıklanabilen bir olgu olarak değil de, sezgiler vasıtasıyla hissedilebilen bir duygulanım olarak aldığımız zaman, daha anlaşılır bir şeyler söylemiş oluruz.

Kendini doğal kıskançlık duygusu biçiminde dışa vuran, üçüncü kişinin zihnimizde potansiyel olarak varolması olayı gizemlidir; genellikle çok az kişi, bu gizemi çözmeye yönelik olarak, bilinçaltının derinliklerine yönelmiş bir iç soruşturma sonucunda, bilinçaltının bu sevimsiz ama zorunlu misafirinin bilincine varabilir. Varlığının bilincinde olsa ve bunu derinden hissetse bile, kendini sezgide ortaya koyan bu üçüncü kişinin etkisiz kılınması hemen hemen mümkün değildir. Sadece, kendisini farklı biçimlerde dışavurmanın ortaya çıkardığı sonuçlarla uğraşır, kişiliğimiz üstündeki olumsuz etkilerini gidermeye çalışırız.

Doğal kıskançlık, aşkın korunması ve geliştirilmesi için gerekli olan özeni, itinayı harekete geçirir, yaratıcı ve üretici gücümüzü yeniden gözden geçirmeye, bu gücü geliştirip farklı biçimlerde kullanarak, ilişkinin aksayan yanlarını onarmaya, eksik yanlarını tamamlamaya, boşluklarını kapatmaya yönelir.

Doğal kıskançlık, kişinin kendisine ya da ilişki içinde olduğu kişiye duyduğu güvensizlikten kaynaklandığı ya da bu güvensizliğin ürünü olduğu zaman yapay kıskançlığa dönüşür. Yapay kıskançlık doğal kıskançlıkta olduğu gibi, yaratıcı etkinliğin devindirici bir unsuru olmadığı gibi, sağlıklı bir kişiliğin parçası da değildir; daha çok, bastırma ve geriye itmenin yol açtığı bilinçaltına yerleşmiş yıkıcı, saldırgan güdülerin harekete geçmesine yol açabilen, nevrotik bir kişiliğin parçasıdır. Yaratıcı etkinliğimizin özgül bir dışavurumu, özgürleşme sürecinin etkin bir biçimi olan aşkın yarı ölü doğmasına yol açan yapay kıskançlık, nefret, çekemezlik, kin gibi

duygularla sarmal bir biçimde, kendini taşıyan kişilikleri kemirir, duyarlılıklarını yok eder.

Aşıkların zihninde potansiyel bir rakip olarak üçüncü kişi her zaman bulunmasına karşın, aşkın kendine has, farklı, ayırt edici, özgül içeriği üçüncü bir kişiye asla tahammül edemez. Aşk, kimi özellikleri açısından bir sanat yapıtı gibidir, biriciktir, asla aynı biçimde iki değişik yerde, iki farklı kişide ortaya çıkmaz. Bu ise ayrı bir gerilim odağı olarak, aşkın gizemli içeriğinin farklı bir yanını dile getirir.

Aynı anda iki değişik kişiye aşık olmak, üçlü ilişkinin yol açtığı yabancılaşmış aşkın farklı bir biçimidir. Bilinç ve bilinçaltı çatışmasının yol açtığı kişilik bölünmesinin ürünü olan bu yabancılaşmış aşk örneklerine Dostoyevski'nin romanlarında sık sık rastlarız. Örneğin, BUDAL/ romanının kahramanı olan Prens Mişkin, kişilik olarak çok farklı olan Nastasya Filippovna ile Aglaya İvanovna'ya birlikte aşık olurken, kişilik bölünmesinin yol açtığı bu türden aşkı yaşıyordu. Yine, SUÇ ve CEZA'da, bu kişilik bölünmesinin yol açtığı yabancılaşmadan kaynaklanan farklı bir aşktan bahsedilebilir. Romanın kahramanı Raskolnikov, sevgilisi Sonya'yı aynı anda hem derin bağlılığı içeren bir sevgiyle sevmekte hem de nefret edebilmektedir. DELİKANLI romanının kahramanı olan Dolgorukiy ile babası Versilov'un, aynı kadına birlikte aşık olmaları da farklı bir örnek olarak alınabilir.

Kişilik bölünmesinin yol açtığı yabancılaşmış aşk örneklerinden farklı olarak, geçici anlarda ortaya çıkan, kısa bir süre sonra birisinin diğerine baskın çıkıp devre dışı bıraktığı ikili aşk durumları derin kişilik bölünmesine yol açan durumdan çok farklıdır. Onları, gönül oynayışlarının ortaya çıkardığı, kimi yaratıcı ışıkların, duygu pırıltılarının ruhumuzu okşayıp durduğu anlar olarak almak gerekir.

Kişilik bozukluğunun ürünü olan yapay kıskançlık, aşkın içinde beslendiği yaratma sürecini kesintiye uğratar, sürecin içeriğini çarpıtır, gelişme doğrultusunu değiştirip farklı kanallarda akmasına yol açar. Böylece çok yönlü, zengin ve özgür bir kişiliğin oluşmasına katkıda bulunacak bir sürecin, tam tersi bir doğrultuya sürükleyerek, yıkıcı ve saldırgan güdülerle donatılmış hastalıklı bir sürece dönüşmesine yol açar.

Kendi adına karar verebilen, kendisi için anlamlı seçenekler üretebilen, eylemlerini düzenlerken kararlarını yönlendirirken, davranışlarını denetlerken, özgür bir varlık gibi davranan, zengin, çok yönlü ve özgür kişiliğin bir parçası olan doğal kıskançlığın tersine, yapay kıskançlık, bağımlı kılınmış, yapısı bölünmüş, tek yanlı ve eksik kılınmış, hastalıklı bir kişiliğin parçasıdır. Doğal kıskançlığın yerine yapay kıskançlık geçince, yaratıcı duygunun, üretici hazzın ve doyumun yerini, yıkıcı etkileri olan hastalıklı hazlar ve doyumlar alır; güvensizlik, korku, endişe, kişiliğin bir parçası olup çıkar.

Doğal kıskançlık, kısmen endişeye, korkuya ve güvensizliğe yol açabilir; ama bu olumsuz duygular, kişiliği çürüten, körelten yıkıcı duyguların tersine, yaratıcı güçlerin ortaya çıkmasını hızlandıran, gizil güçlerin kendini dışlamasına yol açan itici güçler biçiminde hareket ederek, sağlıklı bir kişiliğin oluşmasına katkıda bulunabilirler. Birey doğal kıskançlığın ortaya çıkardığı endişelerin, korkuların etkisiyle ilişki içinde olduğu partnerini kaybetmemek için, kendisine ve partnerine daha yakın bir ilgi gösterir; bireylerin ilişki içinde birbirlerine daha sevecen, ihtiyatlı, anlayışlı olmalarını olanaklı kılan doğal kıskançlık güdüsü, aynı zamanda kişinin kendini sürekli biçimde yenilemesini sağlayarak, yaratıcı güçlerini, potansiyel yeteneklerini devreye sokmasına, bunları geliştirip yetkinleştirmesine de katkıda bulunur.

“AŞKIN GÖZÜ KÖR MÜ ACABA!”

Aşkı, “sevgilinin çarpık bacaklarını düz görme sanatı” olarak aldığımız zaman, seven bir kişinin hayali tasarımlarının ortaya çıkardığı bir yüceltme içinde, sevgilisinin kimi niteliklerini öznel bir biçimde algılayarak ona yapay anlamlar yükleyeceği açık. Bu özneliğin, çoğu kez eksik, sınırlı, kimi zaman da yanlış bir algıdan doğduğu, dolayısıyla kısmi bir körlüğe yol açtığı da doğrudur. Bu açıdan bakıldığında halka arasında sık sık söylenen “aşkın gözü kördür” deyimine hak vermemek elde değil. Ama bu deyim doğru olabilmesi için, şu soruya cevap verilmesi gerekir; gözümüz aşktan önce açık mıydı ki, sonradan aşk yüzünden kör olup gitti?

Verili gerçekliğin içinde farklı biçimde anlamlandırılan bir dünya görüşünün, bir ideolojik bakışın etkisiyle, eğer gözler çok önceden farklı biçimlerde işleyerek bir körlüğe yol açmışsa, bu körlüğün ideolojik içeriğini gizleyip, körlüğü kasıtlı olarak aşka yüklemenin kendisi de ideolojik bir tutum değil mi? Böyle anlarda söylenecek bir tek şey var, gözlerimizi sürekli köreltip duran ideolojik koşullanmalarla etkin bir mücadele bizleri beklerken, aşkın yol açacağı körlükten neden sık sık bahsederiz? İdeolojik bölünük yüzünden zaten doğru dürüst görmeyen gözün ne aşka ne de düşe faydası var.

Kısmi bir körlüğe yol açan “çarpık bacakları düz görme sanatı”nın kaynaklandığı yüceltme faaliyeti, eğer birçok açıdan yaşamı duyarlı kılıyor, sevincimizi, neşemizi yükseltiyor, heyecanlarımızı ve coşkularımızı artırıyor; bizi yaratıcı etkinliklere yöneltiyorsa, hoş gelsin sefa gelsin aşkın körlüğü. İlişki içinde yer alan kişilikleri zenginleştiriyorsa, potansiyel yeteneklerini, becerilerini ve gizil güçlerini ortaya çıkarıp bunların işlenmesi için gerekli olan duygusal ortamı yaratabiliyorsa, bu duygulardan yoksun olmakla insan ne kazanabilir ki?

Yüceltme eylemi, bir sanat yapıtının ortaya çıkmasına kaynaklık edebileceği gibi, zengin, çok yönlü ve özgür kişiliklerin içinde biçimlendiği aşk denilen bir duygulanımın ortaya çıkmasına da yol açabilir. Yüceltmenin ortaya çıkardığı, öznel anlam yüklemelerin kimi zaman aşırıya kaçtığı doğrudur, ama aklın somut biçimiyle uyumlu işlediği sürece, bu hayali tasarımların ortaya çıkardığı öznel anlamların, her iki tarafın mutluluğuna hizmet edeceği açıktır. Örneğin, yarin eğri büğrü dişlerini sıra sıra dizilmiş inci tanelerine; rüzgârda savrulup duran dağınık saçlarını altın başaklarına; dudaklarındaki buruşuk kırmızılığı kiraza; ürkek, çekingen bakışları, ay ışığının gizemli pırıltısına benzetmenin kime ne zararı var ki? Yeter ki yüceltme eyleminin ortaya çıkardığı bu öznel, kişilikleri bölen, duyarlılıkları yok eden bir bağımlılığa, bir sömürüye, bir yabancılaşmaya dönüşmesi; yani bir tarafın istekleri ve çıkarları çerçevesinde karşı tarafın bedenini, emeğini, kişiliğini sömürüp baskı altına almanın araçlarına dönüşmesin.

Yaratıcı yüceltmenin iki yüzlülükle, bilinçsiz bir bölünükle, ideolojik koşullanmanın ortaya çıkardığı körlükle, bencil, ben merkezci çıkarların yol açtığı yalanlarla hiçbir ilişkisi yoktur. Eğer ruhun ölü hücrelerini canlandırıp harekete geçirebiliyorsa, eğer baskılanmış, geriye itilmiş yaratıcı güçleri, gizil olanakları yeniden gün ışığına çıkarabiliyorsa, aşka kapalı olmanın, kendini

aşksız bırakmanın, aşka kötü gözle bakmanın kimseye bir yararı olmaz, yaratıcı ve üretici güçlerden korkanların dışında. Korkmayın, bugüne dek ne kimse aşktan öldü ne de aşk kimsenin gözünü köreltti.

Aşkın en büyük düşmanı, içselleştirilmiş korkunun tüm benliğimizi etkileyerek duyarlılığımızı yok etmesidir. Bu korku, erkek ve kadın için farklı anlamlar içerir, farklı işlevler üstlenir. Bu nedenle korkunun kaynağına yönelirken, öncelikle kadının bilinci ve bilinçaltının önceden nasıl koşullandırıldığı noktası üstünde durmak gerekir.

Kadını edilgin bir varlığa, erkeği ise kadını denetleyip yönlendiren etkin bir varlığa dönüştüren ataerkil egemenliğin meşrulaştırılmasını daha yakından anlamak için, ataerkil değerlerin içselleştirme yoluyla, kadının bilinçaltına nasıl yerleştirildiğine bakmak gerekir. İçselleştirme yoluyla dışsal korkuların nasıl iç korkulara dönüştürülerek, bu yoldan kadını denetleyen iç efendinin nasıl yaratıldığına bakmadan, kadının erkeğe bağımlılığı anlaşılmaz.

İçselleştirilmiş korku kadının kendisine olan güven duygusunu zayıflatır, erkekler karşısında direnme gücünü kırar, çarçabuk teslim olmasını sağlayarak, duyarlığından ve özgürlüğünden vazgeçmesine yol açar. Kadının emeğinin, bedeninin ve kişiliğinin binlerce yıldır erkeğin sömürsüne tabi olmasının altında yatan psikolojik etmenlerin başında, bu içselleştirilmiş korku gelmektedir. Erkeğin kadını denetim altına alarak yaşamını belirleyebilmesi için, korkunun sürekli işlenmesi, geliştirilip yetkinleştirilmesi gerekmiştir.

Korkunun içselleştirilmesinin önemli kaynaklarından biri, aile içi ilişkilerin ataerkil niteliğidir. Bir diğeri ise, aileyle uyumlu biçimde işleyen okulun yanı sıra, aile ile okulun hukuksal ve siyasal çerçevesini belirleyen devletin kendisidir. Günümüzde medya, bu kurumları içeren, aşan ve onlarla uyumlu işleyen etkin bir ideolojik aygıt olarak, sonsuz olanaklar sunmaktadır.

Bu ideolojik aygıtlar vasıtasıyla, ataerkil egemenliğin yanı sıra, diğer egemenlik biçimleri de, meşruluk düzeylerini yüksetmek için, korkunun içselleştirilmesinden sık sık yararlanmışlardır. Bu aygıtlar, korku duygusunu doğal bir duygu olmaktan çıkarıp, benliğimizi körelten, yeteneklerimizi kısırlaştıran, kişiliğimizi yaralayıp sakat bırakan bir duyguya dönüştürür.

Korku, doğal içeriğini koruduğu sürece, duyarlılığımızın zorunlu bir koşuludur; varoluşumuzu tehlikeler karşısında koruma güdüsünün bir ürünü olduğu için, bu sınırlar içinde kaldığı sürece sağlıklıdır da. Kendimize olan güvenimizi artırdığı gibi, duyarlılığı sürekli canlı tutmanın bir kaynağı olarak da, farklı ama olumlu işlevler üstlenir.

Aşkın yanı sıra, düş ve özgürlük duygusunun da içinde biçimlendiği, beslendiği duyarlılığı körelten nevrotik korkunun kaynağının da, doğal isteklerin, arzuların, verili toplumsal gerçekle uyumsuz olması durumunda bastırılıp geriye itilmesini olanaklı kılan mekanizma yer alır. Bu mekanizma, üstben, ben ve bilinçaltı arasındaki ilişkide ortaya çıkan çelişkin süreçlerin, çatışmaların işin içine girdiği bir içselleştirme sürecini ortaya çıkarır.

Baskılama ve geriye itmenin yol açtığı içselleştirme faaliyeti kız ve erkek çocuğunda farklı işler. İçselleştirme, kız çocuğun bilincinin üst kısmını dönüştürerek, ataerkil değerlerin ve davranışların içinde yer aldığı, bir üstbenin oluşumunu amaçlar. Bir kez oluştuktan sonra üstben, ben'i denetimi altına alarak, ben vasıtasıyla bilinçaltını baskı altında tutmaya yönelir. Ben, üstbenin kurallarına göre bilinçaltını baskılayıp denetlediği süreç içinde dış otorite yerini iç otoriteye bırakırken, dış efendi de iç efendiye dönüşür. Korku bu dönüşümün içinde biçimlendiği olumsuz duygulanım anını oluşturduğu gibi, bu sürecin de ürünüdür.

Bu içselleştirme, dış otoriteden kaynaklanan korkuyu bir iç korkuya dönüştürüp, bu yoldan dış efendinin yerine iç efendiyi koyarak, kız çocuğunu, yaşamı boyunca etkisinde kalacağı bir iç otoriteye teslim eder. Bu içsel otorite, genellikle baba ve koca biçiminde, kutsal bir simgeleştirme vasıtasıyla, kendisini göstererek önceleri küçük kızın, büyüyünce de kadının kişiliğini belirler. Kendini bir iç otoriteye teslim eden kız çocuğu ya da kadın, kendi adına karar verme, kendisi için anlamlı seçenekler üretme, ya da varolan seçeneklerden hangisinin kendisi için anlamlı olduğuna karar verebilme olanağını, yani seçme ve karar verme özgürlüğünü ve bilincini yitirir.

Dış dünya ataerkil kurallara göre biçimlendiğinden, dış korku, bu korkuyu temsil eden dış güç ya da efendi de ataerkil niteliktedir. Bu yüzden, dış korkunun ve efendinin içselleştirme yoluyla iç korku ve efendiye dönüştürülmesi erkek çocuğuna oranla kız çocuğunda daha cinsiyetçi bir etki yapar. Erkek çocuktan farklı biçimde kız çocuğu, dışarı çıktığı zaman, sadece kişiliğin bireysel ve sınıfsal yanlarından, ya da etnik kökeninden dolayı değil, fakat daha çok cinsiyetinden dolayı çok yönlü saldırıyla karşı karşıyadır. Dış korkunun kaynağı daha derin ve yaygındır; ayrıca cinsiyete dayalı bir baskının ürünü olduğundan, kız çocuğun bu korkuya uyarlanma süreci daha ağırlı sancılı olur. Kız çocuğunun her zaman, sevgili, koca ya da baba niteliğinden bir koruyucuya ihtiyaç duymasının, bunlar olmaksızın sokakta soluk alma olanağının bile zor olmasının en önemli nedeni budur.

Ataerkil egemenliğin içselleştirilmesi yoluyla, ataerkil değerleri, davranışları içeren kişilik tipi kız çocuğuna empoze edilir. Ev içi eğitimin ortaya çıkardığı bu süreç önceleri kadınları rahatsız eder. Doğal yapıları ile ataerkil değerler, inançlar, davranışlar arasındaki çatışma, bir dizi dramatik süreçlerin ortaya çıkmasına, yol açar. Ama bir kez dış korku iç korkuya dönüştürüldü mü, bu tür çatışmalar, uyumsuzluklar bastırılır, geri itilir ve kız çocuğu kendisine yabancı olan ataerkil dünyaya kendini uyarlamaya başlar. İşte bu aşamadan sonra, kız çocuğunun kişiliğinin yanı sıra, duyarlılığın özgün yanları olan düşleri ve aşkı da, erkek aklının ve dilinin belirlenimi altında oluşmaya başlar. Bir kez bilinçaltının erkek aklı tarafından kodlanması, biçimlendirilmesi ortaya çıktı mı, artık kız çocuğunun istekleri, arzuları bile onun arzuları, istekleri olmaktan çıkar, onu boğan, körelten, tutsak kılan yabancılaşmış arzulara, isteklere dönüşür.

Önceleri kişilikleriyle uyumsuz olan ataerkil değerler onları rahatsız eder, bir dizi iç çatışmanın ortaya çıkmasına yol açar; ama zamanla korku, içerideki efendinin sağladığı güvenlikten dolayı kaybolmuş gibi olur. Yapay güvenlik ortamı içinde kendini emniyette hissederler. İçselleştirme kocayı, babayı ya da sevgiliyi bir iç otoriteye dönüştürünce, kadın dış efendisinin baskısı olmadan kendi kendini kontrol edebilen bir varlığa dönüşür. Bundan böyle kadın, dışsal korkuyu yenebilmek için, kendine karşıt olan, emeğini, bedenini ve kişiliğini sömürüp bağımlılık altına alan, yabancılaşmış bir dünyada soluk alıp vermesine olanak veren bu dünyaya kendini uyarlayarak, bir güvenlik alanı oluşturmuştur. Bu açıdan bakılınca, kadın kişiliğinin dönüştürülüp yeniden biçimlendirilerek özgürleştirilmesinin yolu, baskı altına alınmış bilinçaltının dönüştürülerek yeniden biçimlendirilmesinden geçer.

BİLİNÇALTININ ÖZGÜRLEŞMESİ VE AŞK

İster rasyonel biçimde düzenlenmiş olarak verilsin, isterse içselleştirme yoluyla dolaylı biçimde bilinçaltına yerleştirilmiş olunsun, kadın bir kez erkeğin bakış açısına oturtuldu mu, onun dünya görüşünü benimser, ideolojik bakışını devralır, bu çerçevede değerlerini biçimlendirirken, isteklerini giderirken, arzularını karşılarken, eylemlerini düzenlerken, kendini bir bakıma erkeğin ideallarına göre oluşturur, yeniden kurar, anlamlandırır, tanımlar. Bu dönüşümle birlikte ataerkil değerler ve davranışları içselleştirme yoluyla, kadına ilişkin değerlere ve davranışlara dönüştürülür; ataerkil özelliklere sahip dışsal gerçeklik, yerini içsel gerçekliğe bırakır; kadın bu yeni gerçeklik içinde kodlanır, anlamlandırılır ve tanımlanır. Bu yolla, erkek hem dış dünyada, yani işyerinde, büroda ve sokakta hem de kadının iç dünyasında, onu yöneten bir efendiye dönüşür. Bu dönüşümden sonra dış bekçi yerini iç bekçiye bırakırken, dış kölelik de iç köleliğe dönüşür. Artık erkeğin kendisi değil, ideolojik olarak önceden oluşturulmuş ve kadının bilinçaltına yerleştirilmiş simgesi devreye girer.

Kadınlar, rasyonel biçimde oluşturulmuş ve yapay yollardan dayatılan seslere, komutlara göre hareket ederken, feminal değerlere daha az sadık kalırlar; kendilerini bağımlılık altına sokacak, emeklerini, bedenlerini, kişiliklerini sömürerek, farklı biçimde kurulmalarına olanak sağlayan yabancılaştırıcı süreçleri, ilişkileri dile getiren bu söylemi daha zor benimserler. Oysa içselleştirilmiş ataerkil değerlerin oluşturduğu yeni efendinin sesini dinledikleri zaman daha edilgin bir tutum sergilerler, verileni aynen alma, uygulama ve kendilerini buna uyarlama becerileri daha yüksektir; karşı çıkma, direnme güçleri etkisiz kılınmıştır. Erkeği aktif bir özneye, kadını edilgin bir nesneye dönüştüren bu içselleştirme süreci içinde kadın kendisine yabancılaşır. Bastırılmış arzuların, kısıtlanmış isteklerin, köreltilmiş güdülerin deposu haline gelen kadın, kendini her açıdan erkek arzularını gideren, isteklerini karşılayan edilgin bir varlığa dönüştürür.

İçselleştirme yoluyla bilinçaltının kuşatılması, kadın kişiliğini biçimlendirmesinin yanı sıra, aynı zamanda aşkın içeriğini çarpıtarak, erkek aklının ve dilinin oluşturup biçimlendirdiği erkek aşkı biçimine girmesini sağlar. Aşk bir kez eşit koşullar içinde yer alan, özgür isteklerin biçimlendirdiği, farklı ya da aynı cinsten iki kişi arasında ortaya çıkan bir ilişki olmaktan çıkıp, kadını erkeğe bağımlı kılan, sömürücü, yabancılaştırıcı bir ilişkiye dönüşünce, aşkın canlı ve feminal hücreleri, erkek aklı tarafından işlenir, farklı içerikler kazandırılarak ataerkil egemenliğin hammadmesine dönüştürülür.

Aşka kaynaklık eden duyguların erkek aklı tarafından işlenerek biçimlendirilmesi ve erkek dili tarafından anlamlandırılmasıyla birlikte, aşkın doğal içeriği çarpıtılır, yaratıcı ve özgürleştirici potansiyeli yok edilir. Gök gürültüsünün çarpıcı etkisini, şimşegin parıltısını, sabah güneşinin sıcaklığını, gece karanlığında oynayıp duran ayın yumuşak gölgesini andıran doğal aşk imgesi, bir kez erkek aklı tarafından kurulup, erkek dili tarafından kodlandıktan sonra, tüm gizemini ve

çekiciliğini kaybeder. Artık ne sevgilinin başımızı döndüren titrek sesi ne ayaklarımızı yerden kesen ürkek bakışı ne ensemizi yakan sıcak nefesi ne de içimizi eriten teninin ılık kokusu, süsler düşlerimizi.

Aşk kıvılcımları içimizde yanıp tutuşmaya başlayınca, partnerimizi yeterince tanımadan yüceltmeye başlarız şu ya da bu niteliğini. Onu arzulanın sarhoşluğunun yanı sıra, yanıp tutuşan arzularımızın ortaya çıkardığı iç baskı, bizi karşı tarafı anlayıp, kavramadan alıkoyar. Karşı tarafı anlama, kavrama ve arzu etmenin içeriğini, üstümüzdeki etkisini ve gücünü dile getirmede ne sözcükler ne kavramlar ne de göstergeler yeterli gücü sahiptirler. Bilinçaltının kendiliğinden hareketinin ortaya çıkardığı, kendini sezgilerde ortaya koyan bu duyguları sadece hisseder, algılar, bu algılar karşı tarafa ulaşır ulaşmaz da yaşamaya başlarız. Akıl, bu sürecin ortaya çıkmasından sonra devreye girer, kendisinde önceden kodlanmış olan ideolojik anlamlara göre işleyip durur bu duyguları.

Bir kez ortaya çıktıktan sonra, ele avuca sığmaz olan aşk imgesi, tüm benliğimize egemen olur. İçimize yerleşmiş küçük bir güvercinin kanat çırması gibi, çarpar yüreğimiz, gölgesini görünce yeni yarin. Sarıp sarmalarken düşleri, işitince sesini, terler durur ellerimiz, kesik kesik soluklarının ensemizi yaktığını hissederiz. Dokunamadığımız, kokusunu hissetmediğimiz, hakkında hiçbir şey bilmediğimiz halde, ürkek bakışını, titrek sesini düşler düşlemez, zihinsel sürecimizin olağan akışı kesintiye uğrar, öznel nitelikleri “nesnel” yargılara dönüştüren hayali tasarımların yol açtığı yüceltme süreci kendiliğinden devreye girer. Çarpık bacakları düz görme süreci başlamıştır artık. Sonra, düşsel tasarımlarda verili olan izlenimleri, uyarımları işler, bunları anlam taşıyan niteliklere dönüştürür ve bu anlamlandırma, tanımlama, kavramlaştırma süreci içinde sevgilimize yeni bir gömlek giydiririz. Bizim için artık “nesnel” bir yargı biçiminde işleyen bu düşsel tasarımlar, aşık olmaya giden yolu açar, gizemli kapısını aralar, hiçbir zaman gün ışığına çıkmayan bilinçaltının karanlık dehlizleriyle baş başa bırakır bizi.

Çirkinini güzel, yanlışı doğru, eğriyi düz görmemize yol açan bu yüceltme işlemi, nasıl oluyor da aynı zamanda yaratıcı etkinliğimizin özgül bir biçimi olup çıkabiliyor? Eğer bu yüceltme biçimi, bizi yoğun bir duygulanımın içine sürükleyebiliyor, varolan gizil güçlerimizi harekete geçirebiliyor, potansiyel yetilerimizi devreye sokabiliyor, bunları işleme, geliştirme kapasitemizi artırabiliyorsa, tüm bunların ortaya çıkmasında esinleyici, itici, teşvik edici bir kaynak olarak devreye giren bir duygulanım biçimi olarak neden yaratıcı etkinliğimizin esin kaynaklarından, özgül biçimlerinden biri olarak alınmasın ki? Ressamlar renkler ve çizgileri, şairler sözcükleri, müzisyenler sesleri, estetiksel değerler yüklü imgelere dönüştürerek, yetkin bir tablo, etkileyici bir şiir, güzel bir şarkı yaratırlarken, aşkın yaratı gücünden az mı esinlenirler?

“Tepeden tırnağa aşık olmuş” ya da “sırılsıklam aşık” nitelemeleri, aşkın bilinçaltıyla olan ilişkisinin farklı biçimde dile getirilmesidir. Bu tür nitelemelerle kast edilen, önceden işlenmiş, tasarlanmış bir duygulanımın kendini ortaya koyması değil, bilinçaltının kendiliğinden hareketi sonucunda ortaya çıkan, farkında olmadan kendini gösteren, genellikle kendini sezgiye veren, ele avuca sığmaz, denetimden sık sık kaçabilen duygulanım biçimi olduğunu gösterir.

Bilincin bilinçaltı üstündeki baskısının niteliği, aşkın kendini dışavurma biçimini ve derecesini belirler. Her insanda farklı biçimde işlediğinden, sonsuz dışavurumları olan bilinçaltında yer alan isteklerin, arzuların, güdülerin baskılanma biçimlerine ve derecelerine göre, aşka ilişkin kıvılcıklar da farklı şekillerde yanıp tutuşur. Aşk, bilinçaltının üstündeki baskının gevşediği yerde ve zamanda kendini daha kolay dışavurduğu için, aşk ile bilinçaltının özgürleşmesi

arasında nedensel bir ilişkinin kurulması doğaldır

Sık sık aşık olma ile, arada bir aşık olma ya da hiç açık olmama arasında ne türden bir fark vardır? En önemli fark, bilincin bilinçaltı üstündeki baskısının niteliği, derecesi ve bilinçaltının kendini dışavuruş biçimidir. Bilincin bilinçaltı üstündeki baskısı sınırlı, aradaki bağ gevşekse ve çatışkı kendini esnek biçimlerde dışa vurabilirse, sık sık aşık olma durumu ortaya çıkar. Yoksa baskı sert, çatışma keskin, bilinçaltının kendini dışavurumu kontrolsüz geliyorsa, o zaman sık sık aşık olma durumu, sonuçları açısından olumsuz olan bir tutarsızlığın farklı biçimde kendini dışavurumu olarak, kişilik bozukluğunun önemli bir işareti olarak alınabilir. Ya da baskı her zaman ve her durumda bilinçaltını boğacak biçimde katı ve sert ise, o zaman aşık olma yetisi köreltilmiş, düş kurma gücü yok edilmiştir. Böylesi durumlarda bırakın sık sık aşık olmayı, arada bir aşık olabilmek için bile olağanüstü olayların ortaya çıkmasını beklemek gerekir.

Bazıları aşık olmak için, uzun bir süre devam edecek olan bir deneme yanılma sınavına girerler. Aşık olmak için işlenmiş değerlerin ortaya çıkmasını, gelişmiş yetilerin devreye girmesini, özsel anların kesişmesini gerekli bulurlar. Tüm bunların ortaya çıkması için, bilinçli, amaçlı bir etkinliği zorunlu görürler. Bir bakıma, bir sanat yapıtının yetkinliğini, olgunluğunu aşık olunacak kişide ararlar. Böylece aşık olmayı, sıradan insanların bir duygulanımı olmaktan çıkarıp, yetkin, üstün insanların özel bir duygulanımına dönüştürürler. Gerçi sanat yapıtını ortaya çıkaran kıvılcımlar ile aşkı başlatan kıvılcımlar, yaratma süreci açısından kimi benzer özellikler gösterirler, benzer işlevler üstlenirler ama, ne aşk ile sanatsal yaratma süreci özdeştir ne de sanatçı kişilik ile aşık olan kişilik birebir örtüşürler.

Bazıları ise aşkı, ustalaşmak isteyen çırağın, zanaat atölyesinde kendi kendini işleyip yetkinleştirmesine, bir bakıma kendi kendini örgütlemesine benzetirler. Kuşkusuz rasyonalizm, aşkın kimi yanlarını içerir, bu nedenle aşkın kalıcı bir sevgiye dönüşmesi için, bilinçli biçimde oluşturulan üretici etkinliğe gereksinimi vardır, ama bu düşsel tasarımlar biçiminde ortaya çıkan ve bu biçimde yaşanan aşkın özünü dile getirmez. Bu nedenle aşk, hiçbir zaman ussal biçimde öğretilemez, sadece yaşanır. Aşkın ne ustası vardır ne de çırağı, sadece geçmiş tecrübelerden süzülerek belleğe depolanan ve gerektiği zaman kendini farkında olmadan dışavurabilen değerlerin, inanışların, bilgilerin sayesinde, aşkı daha bilinçli ve ussal biçimde yaşama olanağını verir o kadar.

Sık sık aşık olanlar, kendilerini bilinçaltının dipsiz çukuruna atmışlardır. Hiç aşık olmayanlar ise kendilerini aklın hapisanesine kapatmışlardır. Arada bir, sınırlı bir bağlamda bilinçaltının penceresini açıp, kısa bir havalandırma yapsa bile, bu hiçbir zaman aşk için gerekli olan uzun süreli bir soluk alıp vermeyi olanaklı kılamaz.

Birinci durumda insan yüreği, hiçbir ussal sınırı, denetleme mekanizmasını içermediğinden, her türden rüzgâra, fırtınaya açık olan mendireği kırık bir limana benzer. Böyle bir limana demirlemek isteyen kişi, eski aşkların hiçbirinden herhangi bir kazanım elde etmeden bir yenisine balıklama dalar, ama her keresinde de sık sık trajik, dramatik olayların içinde bulur kendisini.

İkinci durumda ise aşık olmak demek, sık sık denetimden çıkabilen, son derece tehlikeli bir serüvenin dışında kalmak demektir. Bilinmeyen tehlikelere girmektense, aklın hapisanesine girip, orada güvenli bir sığınak içinde, hesaplı kitaplı bir aşkı beklemek daha yararlı görünür. Akıl denen bu hapisane içinde ancak astıma tutuldukları zaman, küçük bir soluk alma ihtiyacı onları aşkın kıyısına yüzerler, ama deli dolu esen yüreğin azgın dalgalarını görür germez tekrar

eski hapishanelerine geri dönerler. Bunlar en çekilmez tiplerdir. Aşkı, muhasebe ya da işletme mantığına göre kesip biçerler, tartarlar, uzatıp kısaltırlar. Orasını keser, burasını biçerler, sonunda her koşulda içine girebilecekleri bir güvenlik çadırına dönüştürürler aşkı.

Bilinçaltının aşkın oluşumundaki gücünü küçümseyen, aşkın ortaya çıkmasına yol açan duyguları aklın biçimlendirici, yönlendirici ve denetleyici gücüne terk eden bu anlayış, aşkı kuralları, oyuncusu ve denetleyicisi önceden belli olan bir atari oyununa benzetir. Bir kez atari oyununa dönüştürüldü mü, artık aşkın ne gizemi kalır ne de ele avuca sığmayan çekiciliği. Her şey aklın soyut ve tek yanlı işleyişinin biçimlendirdiği bir örneklilik, tekdüzelilik içinde olup biter. Bir örnekli duygusal tepki biçimleri, benzer davranış kalıpları, birbiriyle örtüşen ritmik hareketler, yavan birliktelikler, sorumsuz terkedişler, derinliği olmayan düşler, ipe sapa gelmez endişeler, önceden verili bir programa göre sürüp gider her zaman.

Soyut ve tek yanlı aklın en az etkilediği gençler ile, erkek aklının denetiminden kısmen sıyrılabilmiş kadınların aşka daha yatkın olmalarının nedeni, verili akıl biçimlerinden herhangi birisini kolay kolay örgütleyemeyeceği genç, delidolu bir yüreğe sahip olmalarıdır. Bu yürek sayesinde bir kez aşık oldular mı, artık ipe sapa gelmez dürtüler, deli dolu bakışlar alıp götürür bir yerlere onları. Yüreklerini, titrek bakışların, ürkek seslerin ortasına yerleştirerek, ılık ten kokusunu savururlar sağa sola. Genç yüreklerde filizlenen özgürleştirici aşkları Aragon'un deyişiyle, "Sözcüklerini yitirmiş bir ağzın diliyle konuşma"ya benzetebiliriz.

Aşkın ve sevginin içeriği, dışa vuruş biçimleri ve ifade ediliş tarzları üstünde bir şeyler söylerken, her zaman ve her yerde benzer biçimlerde ortaya çıkan, herkesi içine alan ve bağlayan genel geçer bir tanımının yapılamayacağına işaret etmek gerekir. Dedik ya, aşk aklın değil, kendini farklı biçimlerde ortaya koyabilen, farklı dilleri kullanabilen, ele avuca sığmaz duyguları yeşerten, geliştirip olgunlaştıran yüreğin işidir.

AŞKI ÖRGÜTLEYEMEZSİNİZ 'ABİLER'

Aşk kavramının içeriği üstüne düşünmeye başlayınca, aşkın içeriğini oluşturan kimi nitelikleri anlamlandırıp, kavramlaştıracak bazı tanım denemelerine kalkışırız sık sık. Söz konusu tanım denemelerinden birisi, Ece Ayhan'ın şu ünlü imgesinde kendini ortaya koyar: "Aşk örgütlenmektir bir düşünün abiler."

Eğer aşkı, bilinçaltının kendini farkında olmadan dışavurumun bir ürünü olarak değil de, aklın, bilinçaltından bağımsız bir biçimde ele alıp işlediği, biçimlendirip yönlendirdiği bir duygulanım biçimi olarak alırsak, aşk, akıl ve örgütlenme arasında nedensellik türünden bir ilişki kurulabilir. Bu durumda aşk, aşka yol alan ilişkiler içinde yer alan kişiliklerin, karşılıklı olarak birbirlerini dönüştürüp yeniden biçimlendirdikleri bir süreci içerebileceği gibi; yeteneklerini, duygularını, düşüncelerini geliştirip olgunlaştırdıkları; birbirlerinin hakları ve özgürlüklerini tanıyıp, özerkliklerine saygı duyma çerçevesinde, kendilerini örgütledikleri bir ilişki biçimi olarak alınabilir.

Ayhan'ın bu tanımı, bir yandan otoriter örgütlenmelerin ortaya çıkardığı hiyerşik yapılanmaların gözden kaçırılması açısından tehlikelidir, öte yandan aklın soyut işleyişinden güç bulan yabancılaşmış akıl biçimlerini dikkate almadığından, akıl ile örgütlenme arasında dolaysız bir bağlantı kurarak, aşk, akıl ve yabancılaşma arasındaki bağlantıyı gözden uzak tutar. Eğer biz, farklı ideolojik işlevler üstlenmiş yabancılaşmış akıl temasını ikinci plana itip, genel olarak akılla örgütlenme arasındaki bağlantıdan yola çıkarak, aşk ile örgütlenme arasında dolaylı bir ilişki kurarsak, o zaman yabancılaşmış aklın örgütleyip meşrulaştırdığı kimi sömürü, bağımlılık ilişkileri ile "yapay aşk" arasındaki nedensel bağlantıyı gözden kaçırmış oluruz.

Örneğin, ilişkilerin rasyonel biçimde düzenlenmesi ve denetlenmesi anlamında örgütlenmeyi, erkek aklı ve dili içinde ortaya çıkan duyguların, ilişkilerin, süreçlerin düzenlenmesi, biçimlendirilmesi, geliştirilip yetkinleştirilmesi, bu yoldan denetim altına alınıp yönlendirilmesi olarak alırsanız; o zaman erkek aklının örgütlediği bu aşk, genel anlamda bir aşk olmaktan çıkıp, bir "erkek aşkı" biçiminde karşımıza çıkar. Bu aşk ise, kadını erkeğe bağımlı kılan, bu yoldan kadının emeğinin, bedeninin ve kişiliğinin erkek tarafından sömürülmesini sağlayan ataerkil egemenliğin içselleştirilme yoluyla meşrulaştırılmasında bir araç işlevini görür.

Yukarıdaki tanıma döndüğümüz zaman, "Aşk örgütlenmektir bir düşünün abiler" önermesinin anlamsal içeriğini çözümleyip, feminal bir bakış açısından yeniden formüle ettiğimizde, ilk dikkati çeken şey "abiler" kavramının çağrıştırdığı erkeksi havadır. Bu duygusal etkiden sıyrılıp, bakışımızı biraz daha derinleştirdiğimizde ise, asıl vurgunun "abiler" sözcüğüne değil, "örgütlenmeye" çekildiğini fark ederiz. Öyle ki, bir tanım denemesi olarak alınabilecek bu önermenin anlamını kuran, taşıyan ve belirleyen sözcüğün "abiler" sözcüğü değil "örgütlenme" sözcüğü olduğu kendiliğinden ortaya çıkar. Dolayısıyla önermenin ataerkil içeriği ikinci planda kalır, örgütlenme mantığı içinde rasyonalizme çekilen vurgu kendini önplana çıkarır.

Önermenin taşıdığı anlamın kurucusu ve taşıyıcısı olmasa bile, en azından yönlendiricisi olarak alınabilecek “abiler” sözcüğünün, kendi içinde erkek aklının ve dilinin kodladığı bir ataerkil anlamı içerdiği açık. Bu anlam, aşk gibi ele avuca sığmaz bir duygulanımın biçimlendirilmesinde, yönlendirilmesinde ve denetlenmesinde erkek aklına belirleyici bir işlev yükler. Ece Ayhan, sokak dilini, estetik biçimde en iyi kodlayan, bu kodlanmanın içerdiği değerleri şiirsel imgeler içinde en iyi işleyen ve aktarabilen bir şairdir. Bizim amacımız, yetkin bir şair olarak ustalığını kanıtlamış olan Ayhan’ın imgelerinin sanatsal gücünü, bu imgelerin dokuduğu değerlerin estetiksel yetkinliğini tartışmak değildir. Bu türden bir tartışma, kendi içinde şiir estetiği ve şiir felsefesi üstünde konuşmayı gerektirir ki, bu ne bu denemenin kapsamı içinde yer alır ne de bizim ilgi alanımızı oluşturur.

Burada bizi ilgilendiren, imgesel olarak kodlanmış olan bu önermede aşk, örgütlenme ve akıl sözcüklerine yüklenen anlamın ideolojik içeriğini bulup ortaya çıkarmaktır. Öncelikle şairin kullandığı sözcüklerin içinden çıkıp geldiği dilin biçimi üstünde bir küçük not düşmeye çalışalım. Bu dil sokak dilidir, sokak dili ise hem içerik hem de üstlendiği işlevler açısından, ataerkil egemenliğe kaynaklık eden ilişkileri örgütleyip meşrulaştıran erkek aklının belirlenimi altında işler. Ataerkil değerlerin, inançların, arzuların, isteklerin sokak dili içinde açık, dolaysız, sert ve kaba biçimde kendi göstermesinin önemli bir nedeni budur. Yetkin biçimde oluşturulmuş bir sanatsal imge içinde bu sertik yumuşatılmış, kabalık esnek kılınarak vurucu bir biçimde sunulmuştur. Dolayısıyla etki alanı genişletilmiş, yaygınlık ve derinlik kazanmıştır. Ama imgenin oluşturulmasının estetik biçimi ve düzeyi ne kadar yetkin olursa olsun, içeriğinin ataerkil yanı ortadan kaldırılamaz, sadece örtük kılınır, saklı bırakılır, dolaylı biçimde sunulur, meşruluk derecesi artırılır. Bu dilin biçimlendirdiği, dile getirdiği, aktardığı her şey “erkek kokusu”nu içerir, bu kokuyu barındırır. Bu dili kullanıp, bu dille uyumlu işleyen erkek aklına göre hareket ettiğimiz sürece, kendimizi bu kokudan arındıramayız. Burada kokunun olumlu ya da olumsuz, iyi ya da kötü türünden herhangi bir nitelendirilmesi ikinci derecede önem kazanır. Önemli olan, yetkin bir imge içinde bize sunulan kokunun erkek kokusu olmasıdır. Bu kokuyu sunan “bir düşünün abiler” komutu, bizi daha işin başından “erkek” gibi düşünmeye, hissetmeye ve davranmaya çağırır.

Bir erkeğin gözüyle baktığımızda, bir kadının bu sözcükle karşılaşınca neler hissedeceğini kestirmek güç; ama ben bir erkek olarak, bu sözcük karşısında kendimi aşkın yönlendiricisi, biçimlendiricisi ve hatta giderek denetleyicisi olarak algıladım. Bir başka ifadeyle, aşık olduğum kadına oranla, kendimi aşk ilişkisi içinde daha aktif, denetleyici ve yönlendirici olarak görürüm. Bu ise, beni farkında olmadan aşkın yaratıcısı konumuna yükseltir. Bir kez kendimi aşkın yaratıcısı, üreticisi, biçimlendiricisi, yönlendiricisi olarak aldım mı, artık simgesel anlamda erkek aklının etki alanı içinde yer alır, bu akla göre davranırım; aşka kaynaklık eden duyguları bu akla göre ölçer, biçer, tartar, keser, diker, istediğim gibi örgütleyebilirim. Bir kez erkek aklının ve dilinin yörüngesine girdikten sonra, başta yüreğimiz olmak üzere, örgütleyemeyeceğim hiçbir şey kalmaz.

Bu açıdan bakıldığında, erkek aklının biçimlendirdiği, erkek dilinin kodlayıp aktardığı, anlamlandırıp formüle ettiği herhangi bir aşk tanımı, aşka ilişkin süreçlerin, olayların, ilişkilerin örgütlenmesini de kendi içinde taşır. Ama daha önce işaret ettiğimiz gibi aşkı, bilinçaltının kendiliğinden hareketinin ortaya çıkardığı duyguların bir dışavurumu olarak aldığımız zaman, kendini sezginin dolaysızlığında, birdenbire ortaya koyan bu duyguların neresinin örgütleneceği

ya da bu duyguların üreticisi olan öznelerin karşılıklı olarak birbirlerinin neresini örgütleyecekleri pek açık olmasa gerek,

Bu yaklaşım, öncelikle, yabancılaşmış akıl ile aşka kaynaklık eden duygulanımlar arasındaki çelişkiyi, bu çelişkinin ortaya çıkardığı uyumsuzlukları dikkate almadığı için, aşkın empatiyle olan bağını gözden uzak tutar. Empati, karşı tarafın penceresinden kendine bakmayı, bu bakış içinde onunla kısmi bir örtüşmeyi, sınırlı bağlamlarda kendini dışavuran bir içsel bütünleşmeyi olanaklı kıldığı için, ancak somut aklın işleyip durduğu ilişkiler yumağının ortaya çıkmasına yol açabilir. Bu ise ilişki içinde yer alan kişinin kendisiyle birlikte ilişki içinde olduğu diğer kişiyi de, karşılıklı etkileşim içinde, birlikte dönüştürmelerini, kişiliklerin geliştirilip yetkinleştirilmesini, farklılaştırılıp zenginleştirilmesini içerir. Bu süreç, kimi yabancılaşma biçimlerine kaynaklık eden soyut akıl tarafından değil, duygusal ve duyumsal içeriğinden dolayı somut biçimde işleyen “diyalektik” akıl tarafından düzenlenip, denetlenip yönlendirildiği zaman, hem zengin, çok yönlü bir içeriğe sahip olur hem de kalıcı bir biçime girer.

Eğer aşkı, erkek aklının örgütlediği bir duygulanım olarak alırsak, akıl vasıtasıyla aşka yüklenen değerler, anlamlar, bu aklın örgütlediği, meşrulaştırdığı ataerkil egemenliğin damgasını taşır. Böyle olunca da, erkek aklı tarafından örgütlenen, erkek dilinin ifade ettiği aşk, hem içerik hem de üstlendiği kimi işlevler açısından ataerkil değerlerin belirlenimi altında olduğundan, bir bakıma erkeğin arzularına, isteklerine, tutkularına kadının emeğinin, bedeninin, kişiliğinin uyarlandığı bir “erkek aşkı” olup çıkar.

AŞKIN TANIMI OLANAKLI MI?

“Bir dal verdi sevdiğim
üstünde sarı yapraklar
yıl desen geçer gider
sevdaysa yeni başlar
bir yaprak gönder bana
yarım saatten yakın olmasın ama
kaldığın evde
sen böylece yürür güçlenirsin
ve ben teşekkür ederim sana
o güzel yaprak için.”
Bertolt Brecht

Hiçbir kavramın bitmiş, artık değiştirilemeyecek, kendisine bir şey eklenemeyecek ya da çıkarılamayacak türden mutlak bir tanımı yapılamaz. Olayların, ilişkilerin, süreçlerin metafizik bir biçimde anlamlandırmasının, kavramlaştırmasının ve tanımlamasının somut bir anlamı yoktur.

Diğer kavramlar gibi aşk kavramı da, somut içeriği açısından, içinde biçimlendiği toplumsal ve tarihsel koşulların belirlenimi altında olduğundan farklı içerikler ve anlamlar kazanarak karşımıza çıkar. Bu nedenle tarihsel olarak belirlenmiş, toplumsal olarak koşullandırılmış herhangi bir kavram gibi, aşk kavramı da görelidir ve değişkendir. Aşkın içeriğini oluşturan niteliklerin görelidir ya da değişken olması, beraberinde bir dizi anlam boşluğu, anlam kayması ya da anlam belirsizliği doğurur. Bu durum, kavramın tanımını olanaksız kılmaya bile, en azından güçleştirir. Bu güçlük, aşk gibi ele avuca sığmaz duyguları dile getiren bir kavramın tanımlanması yapılırken kendini daha açık biçimde gösterir.

Bu denemenin birçok yerinde, aşk kavramının içeriğine ilişkin kimi özelliklerin ya da niteliklerin bir betimlenmesi yapıldı. Söz konusu betimlemeler çerçevesinde şimdi aşkın genel bir tanımından çok, bir tanım denemesine kaynak edebilecek kimi niteliklerinin bir dökümünü vermeye çalışalım.

Aşk, öncelikle herkes tarafından farklı anlamlandırılan, esnek bir içeriğe sahiptir. Bu içeriği oluşturan nitelikler sık sık değiştiği için aşk kaygan bir zeminde ortaya çıkar, bu yüzden sık sık değişen bir hammadeye sahiptir. Bu nedenle aşk kavramını içeren nitelikleri ya da belirtileri, kavramsal olarak tanımlanabilecek “şeyler” olarak değil, kendini farkında olmadan, birdenbire sezgiye veren duygulanımlar olarak almak gerekir. Örneğin, yüreğimizin derinliklerine girip, orada saklı kalan istekleri, arzuları, tutkuları harekete geçirebilen arzu dolu bir bakışı hangi sözcükler ya da kavramlar, anlamlandırıp tanımlayabilir ki? Ya da bahar rüzgârından daha serin,

nisan yağmurundan daha berrak bir ten kokusunu dile getirmek için, hangi sözcük ya da kavram yeterli olur.

Aşkın içeriğine yönelik bu öznelik, Pascal'ın tanımında kendini açıkça ortaya koyar: "Kişilikler değil, nitelikler sevilir." Aşk ile sevgi arasındaki farklılıkları geçici olarak bir kenara bırakıp, bunların anlam açısından örtüştüklerini varsayarsak, bu tanımda aşk, sevilen kişiliğin bütünlüğünü değil, bütünlüğünü oluşturan niteliklerin herhangi birisini ön plana çıkarır. Bütünsel yapısı içinde kişilik, farklı, uyumsuz ve çelişkili yanlar içerdiğinden, bize itici gelen, benimseyemeyeceğimiz, sevemeyeceğimiz herhangi bir nitelik her zaman vardır. Sevgi, saf, yalın ve dolaysız duyguları içerdiğinden, kendine uygun niteliği arar. Bulunca da soyutlayıp, yücelterek ona aşık olur. Farklı nitelikler, iç çelişkilerin yanı sıra, aralarındaki uyumsuzluklardan dolayı da içsel ve dolaysız bir bütünleşmeyi önler. Aşka kaynaklık eden empatinin oluşması bu çerçevede kesintiye uğrayabilir. Oysa, herhangi bir niteliğin kişilikten soyutlanıp, ön plana çıkarılarak sevilmesi, farklı bir empatinin ortaya çıkmasına kaynaklık edebilir.

Pascal'ın tanımının karşıtıymış gibi görünen, ama bir yerde onunla uyumlu olan bir başka tanım Hegel'den gelir: Aşık olunan kişilik, onu oluşturan niteliklerden fazla birşey olduğundan, biz kişiliğe değil kişilikte ortaya çıkan bu fazlalığa aşık oluruz. Pascal'da ortaya çıkan yüceltme faaliyeti, kendini herhangi bir kişiliğin şu ya da bu niteliğin farklı bir şekilde anlamlandırılması olarak gösterirken, Hegel'de kişiliğin somut bütünlüğünün farklı biçimde algılanmasının yol açan yüceltme kendini farklı biçimde ortaya koyar. Hegel'de aşka kaynaklık eden yüceltme, kişilikte olmayan ama bizim kişiliğe dışardan yüklediğimiz kimi niteliklerin farklı biçimde anlamlandırılmasını olanaklı kılan bir tasarımın ürünüdür.

Aşka ilişkin üçüncü bir tanım Schopenhauer'dan gelir. Schopenhauer'e göre inceltilmiş, saf, yalın ve yüce aşk özünü cinsellikte ortaya koyar. Cinsel arzu, doğal bir gereksinim olduğu halde, kendini karşı tarafa hayran olmak biçiminde farklı olarak ortaya koyar. Doğa, aşk olarak tanımlanan bu hileyi, kendi amaçlarına uygun bulup kullanır. Aşk, burada insan türünün korunmasına yönelik olan üremeyi gerçekleştirmenin aracı olur. Bu ise, karşılıklı sevginin geriye itilerek, fiziksel zevkin, hazzın ve duyumun ön plana çıkarılmasına yol açar.

Bilincinde olunsun ya da olunmasın, tüm bireysel aşkların amacı çocuk doğurmaktır. Şöyle der Schopenhauer: "Yeryüzündeki amaçlar arasında bundan daha büyük, bundan daha önemlisi bulunabilir mi? Tutku dolu aşkın, derinden derine duyuluşuna, ciddi bir biçimde ortaya çıkışına, kendi alanının ve olanaklarının en küçük ayrıntılarına bile bunca önem verilmesine ancak bu amaç bir anlam kazandırabilir." Farklı cinslerde yer alan ortak özellikler aşk içerisinde, yani cinsel ilişkide somut bir anlam kazanır. "Aşık erkek ve kadın, tek varlık halinde birleşmek ister; amaçları böyle tek bir varlık olarak yaşamaktır; aktardıkları nitelikleri birleşmiş ve kaynaşmış bir biçimde yaşayan tek bir varlığa yönelmekle, yani çocukları ortaya koymakla, isteklerini gerçekleştirmiş olurlar."

Farklı cinsten iki kişi arasında ortaya çıkan cinsel ilişki, iki kişinin sentezini amaçlar. İlişkiye giren bireyler, görünüşte yüksek doyum ve hazzı elde etmek için, şiddetli şehvet duygularıyla hareket ederler. Oysa asıl amaç, gizli kalmış iradenin, yani türsel birliğimizi ve varoluşumuzu olanaklı kılan evrensel iradenin, yaşama güdüsünün açığa çıkarılmasıdır. Cinsellik, bu güdünün ortaya çıkmasını ve giderilmesini amaçlar.

Schopenhauer'un tanım, cinsellik ve aşk kavramlarına yüklemiş olduğu metafizik anlamı bir kenara bıraksak bile, heteroseksüel cinselliği genelgeçer, evrensel olarak alması açısından tek

yanlıdır. Cinsel içerikli aşklar olabildiği gibi, cinselliği içermeyen aşklar da söz konusudur. Ayrıca, üremeye yönelik, farklı iki cins arasında ortaya çıkabilecek cinsel içerikli aşkların yanı sıra, üreme işlevinden arındırılmış, aynı cinsler arasında ortaya çıkabilen aşklardan da bahsedilebilir. Buna örnek olarak, lezbiyen ve homoseksüel ilişkilerin biçimlendirdiği aşkları gösterebiliriz.

Aşka ilişkin dördüncü tanım Marx'dan gelir: "Erkeğin kadınla kurduğu cinsel ilişki, insanın bir başka insanla kurduğu en doğal ilişkidir. Bu yüzden, bu ilişkiler insanın doğal davranışının ne ölçüde insanileştiğinin ve kendi insansal özünün kendisi için ne ölçüde doğal hale geldiğinin göstergesidir." Marx'ın bu tanımı, yüceltme eyleminin ortaya çıkarttığı öznel anlamlandırmadan çok, aşka kaynaklık eden ilişkinin doğal yanını gündeme getirir. Aşkın olmazsa olmaz koşulu olan, karşı tarafla içsel, dolaysız ve doğal bir bağlantının kurulmasına gönderme yapar. Yani, iki kişi arasında herhangi bir aracı kurumu, değeri ya da davranış kalıbını tanımaz. Bu tanımda aşk, bir bakıma empatinin olanaklı kıldığı kısmi bir örtüşme içinde yer alan iki kişi arasında kurulan içsel, dolaysız ve doğal bir ilişkinin ürünü olarak karşımıza çıkar. Bu ilişki içerisinde insan kendisiyle, karşı cinsle ve doğayla sağlıklı bir bağ kurup, empati yoluyla onlarla bütünleşir.

Yukarıdaki tanımlarda ortak olan yan, aşka kaynaklık eden ilişkilerin, günlük yaşamın mantığını aşan, sır dolu, gizemli, büyülü yanlara sahip olmalarıdır. Bu gizemli, sır dolu, büyülü yanlar sezginin ortaya çıkardığı, düşün beslediği, empatinin geliştirip olgunlaştırdığı yüceltmenin kendisidir.

Yüceltme, aşka yol açan ilişkiye ve bu ilişkiyi taşıyan kişiliklere gerçekte olmayan nitelikler yükleyebildiği gibi, onlarda olan niteliklerin farklı biçimde algılanmasına sağlayarak, değişik anlamlar yüklenmesine de yol açabilir. Bu sürecin ortaya çıkmasına kaynaklık eden sezgi, aşkın devindirici unsurudur.

Bu genel değerlendirme bizi sezgi ve bilinçaltı arasında oluşan ilişkilerin belli başlı yanlarını saptamaya götürür:

- Aşka kaynaklık eden nitelikler, gerçek yanlarıyla değil, ona aşık olan kişinin yüklediği değerlere göre anlam kazanır.
- Bu öznel anlamlandırma kendini hayali tasarımlara dayanan yüceltme eyleminde ortaya koyar.
- Yüceltme sürecini başlatan sezgidir. Sezgi, duyarlılıktan çıkan düşler vasıtasıyla, aşka kaynaklık eden duyguları sürekli besler durur.
- Duyarlılık, bizim yaratıcı düşlerimizin, özgürleştirici aşklarımızın içinde biçimlendiği tarlayı, hammaddeyi oluşturur.
- Duyarlılıktan çıkıp gelen, kendini sezgiler yoluyla farkında olmadan, birdenbire ortaya koyan düşler, yaratıcı ve özgürleştirici aşkların itici gücüdür.
- Hayali tasarımlardan kaynaklanan yüceltme eylemi, bu sezgilerin ürünüdür.
- Akıl, sezginin başlattığı yüceltme eylemini içeren ışıklar, pırıltılar, sesler, gölgeler ortaya çıktıktan sonra devreye girer. Yeni ve kritik bir evre kendini gösterene dek, aklın sorgulaması hayali tasarımların ortaya çıkarttığı yüceltmelerin oluşturduğu anlamların temellendirilmesine yöneliktir. Soyutlamalar, usavurmalar, mantıksal çıkarımlar, eleştirel analizler hep bu doğrultuda işler.
- Akıl, aşka kaynaklık eden duyguları işleyip kalıcılaştırarak, bir bakıma sevgiye dönüştürür.

Sevgi ya da aşk, aklın farklı işleyiş biçimlerine göre değişik anlamlar kazanır.

Pascal ve Hegel'de karşımıza çıkan, aşkın tanımlanmasında öznel etmenlere belirleyicilik veren yaklaşımlar, bizi hayali tasarımlar çerçevesinde ortaya çıkan yüceltme eylemini önplana çıkaran başka bir tanım denemesine götürür. "Aşk, sevgilinin çarpık bacaklarını düz görme sanatıdır". Daha önce aktardığımız Ece Ayhan'ın "Aşk örgütlenmektir bir düşünün abiler" tanımında belirleyici işlev rasyonel öğeye verilmiştir. Bu ikinci tanımda ise, hem aşkın içeriğine yönelik irrasyonel yan ön plana çıkarılır, hem de bir kez ortaya çıktıktan sonra irrasyonel yanın kendini hayali tasarımlar içinde ortaya koyduğuna dikkat çekilir. Ayrıca bu hayali tasarım içinde, sevgilinin yapısına, kişiliğine ilişkin kimi özelliklerin ya da niteliklerin farklı bir biçimde algılanması önplana çıkarılmıştır.

Bilinçaltından kopup gelen, kendini sezgiler, tasarımlar biçiminde gösteren bir hayali tasarımın ortaya çıkardığı bir yüceltme biçimi olarak aşkı içeren öğeler, öznel biçimde karşımıza çıkarlar. Yüceltme, kendini sevgilinin çarpık bacaklarını düz görme biçiminde ortaya koyar. Bu çerçevede baktığımızda aşık olan kişi, karşı tarafın somut kişiliğinden çok, bu kişiliğe farklı bir anlam yüklenmesinde, yüklenen anlamın yüceltilmesinde kendini bulur. Yani bir bakıma onun aşkı, az ya da çok kendisine ilişkin değerlerin, inançların, duyguların karıştığı bir kendini sevme biçimidir. Ta ki bu öznel anlamlandırmaya yol açan yüceltme işleminin kesintiye uğramasına, yani çarpık bacakların düz görülmesine son verilerek, gerçekten çarpık görülmesine dek. O zaman büyü bozulur, yüceltme süreci kesintiye uğrar, çarpıklık kendini açık ve dolaysız bir biçimde orta koyar.

Kısaca söylersek aşk, bilinçaltının sık sık devreye girdiği, öznel etmenlerin belirleyici olduğu, sık sık değişen, bu nedenle ele avuca sığmayan, çoğunlukla farkında olmadan kendini birdenbire ortaya koyan, bir kez ortaya çıktıktan sonra aklın şu ya da biçimi tarafından işlenip kalıcılaştırılan bir duygulanım biçimidir. Yaratıcı yetilerin, gizil güçlerin kendilerini farklı, ayırt edici ve özgül biçimlerde dışavurmalarına yol açan duyguların ürünü olan aşk, zengin, çok yönlü ve yaratıcı bir kişiliğin parçası olduğu zaman, Aragon'un dediği gibi "Özgürleşmenin en yetkin itkisi" olup çıkar.

Bu çerçevede baktığımızda, aşk kavramının içeriğini oluşturan kimi nitelikleri, olası bir tanım denemesine kaynaklık edecek biçimde, şu şekilde sıralamak olanaklıdır:

- Aşka kaynaklık eden duygulanımlar, bilinçaltından bilince vuran arzuları, istekleri, güdüleri içerirler. Bunlar kendilerini sezgi vasıtasıyla dolaysız biçimde, birdenbire ve kendiliğinden ortaya koyarlar.

- Bu duygulanımlar, düş gücü tarafından beslenir; etkileri, güçleri düşün dönüştürücü, canlandırıcı ve etkin kılıcı katkısıyla sürekli artıp durur.

- Düş gücü ve aşık olma yetisi, duyarlığımızın özgül biçimleri olarak, yaratıcı etkinliğimizin kaynağını oluştururlar.

- Yaratıcılığın gizemi, kendini düşlerin ve aşkın gizemi biçiminde ortaya koyar. Bu nedenle, düşün ve aşkın iç dokusu çözümlenmeden, yaratıcılık üstüne anlamlı birşeyler söylenemez.

-Duyarlığın derinlik ve yoğunluk kazanarak, kalıcı ve sağlam bir biçimde işleyebilmesi için, kişiliğin zengin, çok yönlü ve özgür olması gerekir.

-Bu tür bir kişilik, soyut akıl ya da bu aklın farklı dışavurum biçimleri olan yabancılaşmış akıl biçimleriyle değil, duyarlığı yüksek olan somut bir akılla birlikte oluşur.

-Aşka kaynaklık eden duygular, bu somut akıl tarafından işlendiği, geliştirilip olgunlaştırıldığı zaman kalıcı bir biçime girer.

- Birey, bir kez aşık oldu mu, ilişki içine girdiği kişiyle birlikte yaşanan anı dolaysız yaşar; bu anın ortaya çıkardığı coşkuları ve heyecanları en üst düzeyde tadar; birlikte olmanın zevkini, hazzını, doyumunu en yükseğe çıkarmaya yönelir.

- İstenen, arzulanan kişinin kazanılabilmesi için, gerekirse yüksek düzeyde bir çaba sarfetmek, çıkacak engelleri aşmak için gerekli olan fedakârlığı gösterebilmek, gerektiğinde tehlike anında sevgilisini koruyabilmek için, yaşamı da dahil her şeyi gözden çıkarabilecek kadar yürekli olmak gerekir.

-Birlikte olmak istediği kişiyi, karşılıksız, kişisel çıkarlardan uzak, bencil güdülerden arınmış, önkoşulsuz ve önyargısız sevebilme yetisine sahip olmak gerekir. Bu yetiyi geliştirip zengin ve etkin bir biçimde kullanabilmek için yüksek bir duyarlılık gerekir.

- Bireyler bu yüksek duyarlılık içinde gizil güçlerini, yaratıcı potansiyelini, üretici yeteneklerini ve becerilerini ortaya koyarak, bunları geliştirip, eskiye oranla daha zengin, çok yönlü kılarak, özgür bir kişiliğin oluşturulmasına yönelirler.

-Zengin, çok yönlü ve özgür kişilikler, ancak empati içinde oluşur. Empatinin gelişip olgunlaşarak kalıcılaşabilmesi için, karşılıklı saygıyı besleyecek biçimde, kişiliklere yüksek bir özerklik tanınmalıdır.

- Karşı tarafın özerkliğini kendi özerkliği gibi algılamak, bu özerk kişiliğin gelişmesi için gerekli olan çabayı göstermek gerekir.

- Bütün bunların oluşabilmesi için, farklı ruhları ve bedenleri kısmi bir örtüşme içine sokabilen empatiyi her açıdan geliştirerek kalıcı bir biçime sokmak gerekir.

- Bu özelliklerin kısmi birliğini olanaklı kılacak biçimde “ben” ve “sen”in empati içinde yer alması ve bu empati sayesinde, yeni bir toplumsal kişilik olarak alınabilecek “bizi” oluşturmaları; bir yandan “biz” içinde, birlikteliklerinin somut, anlamlı ve canlı dokusunu işleyebilmeleri; öte yandan biz’le örtüşmeyen, onun dışında kalan ben ve sen’in özgül yanlarını geliştirerek, kendilerini özerk ve bağımsız bireyler olarak var edebilmeleri gerekir.

Empati, karşı tarafın gözüyle dünyaya bakmayı, onun kulaklarıyla işitmeyi, yüreğiyle hissetmeyi, aklıyla düşünmeyi içeren bir duygulanım biçimi olarak aşkın özünü oluşturur. Bilinçaltının kendiliğinden hareketinin ortaya çıkardığı, farkında olmadan ortaya çıkan, kendini sezgiyle verebilen, bir kez ortaya çıktıktan sonra akıl tarafından işlenip kalıcı bir sevgiye dönüştürülebilen bu duygulanım, ancak empati içinde var olur ve empati vasıtasıyla gerçekleşir.